

LEJLA TEKEŠINOVIĆ

**IZ SINTAKSE I SEMANTIKE
FRANCUSKOG JEZIKA**

(TRAGOM UZROČNO-POSLJEDIČNE VEZE)

Lejla Tekešinović

IZ SINTAKSE I SEMANTIKE FRANCUSKOG JEZIKA
(TRAGOM UZROČNO-POSLJEDIČNE VEZE)

Lejla Tekešinović
IZ SINTAKSE I SEMANTIKE FRANČUSKOG JEZIKA
(TRAGOM UZROČNO-POSLJEDIČNE VEZE)

Izdavač

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Franje Račkog 1

Za izdavača

Prof. dr. Adnan Busuladžić

Glavni urednik Redakcije za izdavačku djelatnost

Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta

Prof. dr. Sabina Bakšić

Recenzenti

Prof. dr. Snežana Gudurić

Prof. dr. Ružica Seder

Prof. dr. Dražen Varga

Prof. dr. Halid Bulić

Lektura i korektura

Prof. dr. Elma Durmišević

Prof. dr. Lejla Tekešinović

Dizajn i DTP

Narcis Pozderac, TDP Sarajevo

Sarajevo, 2026.

ISBN 978-9926-491-69-7

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 68276486

Lejla Tekešinović

IZ SINTAKSE I SEMANTIKE
FRANCUSKOG JEZIKA
(TRAGOM UZROČNO-
POSLJEDIČNE VEZE)

Sarajevo, 2026.

SADRŽAJ

BILJEŠKA O KNJIZI.	7
<i>O SEMANTICI RELATIVNE REČENICE</i>	9
<i>O KOORDINIRANIM I JUKSTAPONIRANIM REČENIČNIM STRUKTURAMA</i>	34
<i>O GERUNDIVU I PARTICIPIMA</i>	71
REGISTAR IMENA	111
REGISTAR POJMOVA.....	113
LITERATURA.....	117
IZVORI I SKRAĆENICE.....	121
BILJEŠKA O AUTORICI.....	122

BILJEŠKA O KNJIZI

Ova knjiga predstavlja nastavak istraživanja sintaksičkih jedinica kojima se u francuskom jeziku može izraziti kauzalnost, to jest uzročno-posljedična veza (*lien de cause à effet*). Istraživanje je započeto radom na doktorskoj disertaciji, a rezultiralo je objavljivanjem nekoliko naučnih radova. Knjiga donosi tri nova poglavlja posvećena takvim strukturama.

Svako od njih započinje razmatranjem temeljnih sintaksičko-semantičkih obilježja koja karakteriziraju odabranu konstrukciju, i to uglavnom na primjerima preuzetim iz gramatika i naučnih radova. Potom je fokus stavljen na analizu primjera iz primarne korpusne građe u kojima se prepoznaje spomenuta semantička relacija. U pitanju su dva romana na francuskom jeziku, kao i njihovi objavljeni prijevodi, budući da analiza ovih primjera obuhvata i sagledavanje prijevodnih ekvivalenata u bosanskom jeziku¹.

Zahvaljujem dragim kolegama recenzentima na vrlo korisnim zapažanjima te svima koji su na bilo koji način doprinijeli pojavljivanju ove knjige.

LT

¹Zbog jednostavnosti u prezentiranju građe, umjesto trostruke nominacije (*bosanski, hrvatski i srpski*), koristit ćemo uglavnom samo termin *bosanski jezik*. Razlog za takvo opredjeljenje je taj što je genetsko-tipološki i strukturno-gramatički (dakle, strogo lingvistički) riječ o jednom jeziku s više imena koja su ravnopravna i jednakovrijedna. Prema tome, svako pojavljivanje termina *bosanski jezik* u ovoj knjizi uključuje i sadržaj termina *hrvatski jezik* i *srpski jezik*.

O SEMANTICI RELATIVNE REČENICE

0. Iako su brojni naučni radovi posvećeni relativnoj rečenici, ona je zbog svoje kompleksne prirode uvijek zanimljiva tema istraživanja. Problematika relativnih rečenica je, ističe Kordić (1995: 9), “široka te u mnogim segmentima neriješena i zahtjevna za onoga tko je istražuje”, pa stoga ne čudi što ove rečenice konstantno zaokupljaju pažnju velikog broja lingvista.

U ovom radu želimo dati kratak osvrt na semantiku relativne rečenice u francuskom jeziku, podsjećajući na najznačajnija obilježja po kojima se ova zavisna rečenica izdvaja od ostalih. Najprije ćemo ukazati na prirodu, odnosno strukturu, antecedenta te na ulogu koju taj element ima pri razlikovanju *supstantivne* (antecedent nije prisutan) od *adjektivne* relativne rečenice (antecedent je prisutan). Potom ćemo razmotriti distinkciju između dva osnovna značenjska tipa relativnih rečenica sa antecedentom (*eksplikativna* vs. *determinativna*), kao i pitanje interpunkcije u kontekstu razlikovanja ova dva tipa relativnih rečenica. Relativnim rečenicama mogu se izraziti različita adverbijalna (cirkumstancijalna) značenja, o čemu govorimo u drugom dijelu rada, stavljajući poseban naglasak na analizu primjera relativnih rečenica sa uzročnim značenjem.

1. Relativna ili odnosna rečenica je zavisna rečenica čiji je subordinator relativna zamjenica ili relativni prilog. Njome se bliže determinira ili na neki način dopunjuje supstantivna riječ, tzv. antecedent u glavnoj rečenici, pa se može reći da je u pitanju zavisna rečenica koja indirektno ovisi o glavnom glagolu (*proposition subordonnée indirectement au verbe*), budući da vezu s njim uspostavlja upravo preko tog antecedenta.² U ulozi antecedenta najčešće je, dakle, imenica, odnosno imenička grupa (*L'homme que j'ai vu n'est pas venu.*), ali to, također, može biti zamjenica (*Fais ce que tu peux.*), pridjev (*Malheureux que je suis!*), prilog (*Reste là où tu es.*), pa i cijela rečenica (*Je le croyais sincère, en quoi je me trompais.*). Relativna rečenica funkcionira različito prema tome da li relativna zamjenica koja je uvodi posjeduje antecedent ili ne. Ukoliko antecedenta nema, relativna rečenica ponaša se kao imenica

²To se najbolje vidi na grafičkom prikazu, tzv. stemi (*stemma*) gdje spomenuta rečenica zauzima drugi nivo udaljenosti od glavnog glagola, ispod antecedenta koji je u prvom nivou (Varga 2005: 114–115).

te u tom slučaju, kako navodi Béchade (1989: 314–315), teorijski može preuzeti sve njene funkcije, zauzimajući odgovarajuću poziciju u funkcionalnoj strukturi složene rečenice,³ pa otuda u pojedinim gramatikama (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 486; Gardes-Tamine 1988: 50–51; Fairon / Simon 2018: 1016) nailazimo na termin supstantivne (*relatives substantives*), tj. imeničke relativne rečenice.⁴

S druge strane, relativna rečenica sa antecedentom je poput pridjeva, pa tako u primjeru – *Les livres que vous avez sont précieux*. – zavisna rečenica *que vous avez* je u funkciji epiteta koji bliže određuje imenicu *les livres*, jednako kao što je to slučaj sa pridjevom epitetom *rare* u primjeru – *Les livres rares sont précieux*. (Tesnière 1966: chap. 245, par. 2), pa otuda naziv adjektivna (*relative adjective*), tj. pridjevska relativna (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 480; Gardes-Tamine 1988: 50–51; Fairon / Simon 2018: 1007) ili epitetna rečenica (Tesnière 1953: 25).

Relativna rečenica sa antecedentom može imati dvije posve različite vrijednosti, tj. može biti eksplikativna ili determinativna. Pored termina *eksplikativna*, u literaturi se koriste još i nazivi *apozitivna* ili *deskriptivna*, a osim naziva *determinativna*, u upotrebi su još i termini *restriktivna*⁵ ili *selektivna* relativna rečenica (prema Béchade 1989: 314).⁶ Ono po čemu se relativne apozitivne ili eksplikativne rečenice razlikuju od relativnih determinativnih rečenica nisu, konstatira Varga (2005: 126), neke njihove posebne sintaksičke

³ U takvim rečenicama, zapravo, antecedent nije eksplicitno iskazan, ali se lako može prepoznati kao u primjerima:

Qui vous aime, vous pardonnera. → [Celui] qui vous aime, vous pardonnera. / Subjekt /
Respectez qui vous est toujours fidèle. → Respectez [celui] qui vous est toujours fidèle. / Direktni objekt /

Vous pouvez offrir ce livre à qui vous voudrez. → Vous pouvez offrir ce livre à [celui] qui vous voudrez. / Indirektni objekt /

C'est à quoi je songe → C'est [ce] à quoi je songe. / Atribut /

J'irai où vous m'enverrez. → J'irai [là = à l'endroit] où vous m'enverrez. / Cirkumstancijalna, odnosno adverbijalna dopuna za mjesto / (Varga 2005: 120–121).

⁴ Ove su relativne rečenice formalno bliske indirektno upitnim rečenicama:

Embrassez qui vous voulez. / *Dites-moi qui vous voulez.* (Gardes-Tamine 1988: 51).

⁵ Sandfeld (1936: par. 152) uvodi termin *restriktivna* (umjesto *determinativna*), odnosno *ne-restriktivna* (umjesto *eksplikativna*) relativna rečenica (GL 1977: 5022).

⁶ Pored ove klasične binarne distinkcije, postoji i tendencija ka razlikovanju većeg broja tipova relativnih rečenica. O tome više u Kleiber (1980: 14–16). Iako se teorija o dvama tipovima relativnih rečenica obično dovodi u vezu sa Port-Royalom (1662), ona se, zapravo, pojavljuje znatno ranije, već krajem 12. vijeka. (Auroux / Rosier 1987: 10)

karakteristike, nego je to važnost informacije koju one donose svome antecedentu. Naime, relativne apozitivne rečenice dodaju značenju antecedenta neko naknadno pojašnjenje koje, kako navodi, nije neophodno, odnosno koje ne doprinosi identifikaciji tog antecedenta, te stoga može biti izostavljeno, a da to ne naudi smislu rečenice,⁷ kao da ta relativna rečenica stoji u zagradi, a ona je zaista najčešće i odvojena zarezima, tj. pauzama u govoru.⁸ Nasuprot apozitivnim, relativne determinativne rečenice bliže određuju svoj antecedent, preciziraju njegovo značenje, dodajući mu neku informaciju bez koje bi smisao cijele rečenice bio nepotpun, pa čak i posve izmijenjen:

determinativna rečenica: *Un homme qui prête un serment, qui jure de... ne peut être qu'un homme aveuglé.* (Grevisse 1993: par. 1113, a 1⁰)

eksplikativna rečenica: *Son cocher, qui était ivre, s'assoupit tout à coup.* (Ibid.) – *La bouche, très petite, laissant rarement voir les dents, qui sont charmantes.* (GL 1977: 5022)

Može se, dakle, reći da se uloga determinativne, odnosno restriktivne relativne rečenice, ogleda u tome da smanji široki značenjski opseg svog antecedenta koji u datom kontekstu nije dovoljno određen – u gornjem primjeru *un homme*: (neki, bilo koji) čovjek – dok se eksplikativnom rečenicom dodatno opisuje, objašnjava antecedent, čije je značenje samo po sebi već određeno. Prema tome, razlika između jednih i drugih relativnih rečenica isključivo je značenjske prirode. Postoje, također, određene specifičnosti koje se očituju na morfosintaksičkom planu, pa tako Wilmet (1998: par. 225, 2⁰) napominje da eksplikativne relativne rečenice najčešće uvodi relativna zamjenica *qui*, kao i složeni oblik *lequel*, koji nikada ne uvodi determinativnu relativnu

⁷ Stoga ih Riegel / Pellat / Rioul (1999: 485) označavaju terminima *accidentelles / accessoires* (sporedan, nebitan, uzgredan).

⁸ Ovaj tip relativnih rečenica može se, stoga, posmatrati kao parentetik, odnosno kao parentetička (umetnuta) struktura. Umetnute strukture su takve strukture koje se u pisanju prepoznaju po tome što su različitim pravopisnim znacima (zarezima, crtama, zagradaama) odvojene od ostatka izraza, a u govoru po pauzama i promijenjenoj intonaciji (Resić 2020: 318). Najjednostavnija podjela parentetika razvrstava ih u dvije velike grupe: *klauzalne* (nerestriktivna relativna klauza, različite vrste adverbijalnih klauza, klauza komentara, eliptična klauza) i *neklauzalne parentetike*. Osnovni kriterij kod takve podjele je unutrašnja forma parentetika, odnosno da li se radi o rečenici ili manjoj sintaksičkoj jedinici koja nema obilježje predikativnosti (Ibid. 322).

rečenicu.⁹ Sljedeći primjeri pokazuju da složena relativna zamjenica *lequel* može zamijeniti *qui* koje uvodi eksplikativnu rečenicu, odnosno da takva supstitucija nije moguća kad je u pitanju determinativna rečenica:

Elle était vêtue de son peignoir, qui était lâche autour d'elle.

→ *Elle était vêtue de son peignoir, lequel était lâche autour d'elle.*

Ne t'inquiète pas des loups qui courent devant nous.

→ * *Ne t'inquiète pas des loups lesquels courent devant nous.* (Fairon / Simon 2018: 1009, Rem.)

Riegel / Pellat / Rioul (1999: 484), pak, ističu da eksplikativna relativna rečenica, također, može biti zamijenjena koordiniranom rečenicom:

Mes élèves, qui s'étaient bien préparés, ont tous été reçus.

→ *Mes élèves ont tous été reçus, car ils s'étaient bien préparés.*

Mes élèves s'étaient bien préparés et ils ont tous été reçus.

Pored toga, eksplikativna relativna rečenica, primjećuju, također, spomenuti autori, može biti predmet zasebnog komentara, što ukazuje na njenu neovisnost u odnosu na ostatak rečenice, kao u sljedećem primjeru gdje se, kako vidimo, pokazna zamjenica *cela* odnosi na cijelu prethodnu relativnu rečenicu:

La démocratie, qui est fragile par nature, doit être défendue.

→ *La démocratie, qui est fragile par nature (cela n'est pas douteux), doit être défendue.*

Ukoliko je, međutim, rečenica determinativna, moguća je, primjećuju Fairon / Simon (2018: 1009, Rem.), upotreba pokazne zamjenice *celui* (*celle, ceux, celles*) koja pritom upućuje na sam antecedent, što je, pak, isključeno kad je rečenica eksplikativna:

Ne t'inquiète pas des loups qui courent devant nous.

→ *Ne t'inquiète pas des loups, ceux qui courent devant nous.*

Elle était vêtue de son peignoir, qui était lâche autour d'elle

→ * *Elle était vêtue de son peignoir, celui qui était lâche autour d'elle.*

⁹Do istog zapažanja dolazi i Brunner (1981: 14): « Il semble bien, pourtant, que la présence du pronom relatif *lequel* non précédé d'une préposition soit le signe d'une appositive. »

1.1. Kad je antecedent sam po sebi savršeno određen, pauza i zarez, ističe Grevisse (1993: par. 1059, a, 2°), nisu neophodni za dobro razumijevanje teksta. Ako upotreba zareza većinom ukazuje na to da je relativna rečenica nerestriktivna, njegovo odsustvo, ističe Sandfeld (1936: par. 152), ne znači nužno suprotno. Naime, ukoliko je antecedent prethodno već određen (npr. ako je u pitanju vlastita imenica, lična zamjenica, prisvojna zamjenica, pokazna zamjenica *celui-ci* te kombinacija *ce* + imenica), relativna rečenica će uvijek biti nerestriktivna:¹⁰

« Si l'emploi de la virgule marque la plupart du temps que la proposition relative est non-restrictive, son absence ne désigne pas forcément le contraire (...). Si l'antécédent est déterminé d'avance, la proposition relative sera toujours non-restrictive, ainsi derrière un nom propre, un pronom personnel, un pronom possessif, le démonstratif *celui-ci* et la combinaison *ce* + substantif (...). »

Ako je antecedent zajednička imenica (*nom commun*), u obzir, dakle, treba uzeti njezin determinant, kao u slučaju spomenute kombinacije sa pokaznim determinantom koja upućuje na eksplikativnu relativnu rečenicu. Naprotiv, relativna rečenica čiji antecedent sadrži neodređeni determinant *tout* može biti jedino determinativna, smatra Gardes-Tamine (1988: 51), dok su obje interpretacije moguće ako je riječ o članovima. Isto tako, Riegel / Pellat / Rioul (1999: 484, Rem.) napominju kako su u načelu uvijek eksplikativne relativne rečenice čiji je antecedent zajednička imenica sa prisvojn timerminantom, s tim da i tada u pitanju može biti determinativna rečenica: *Ceux de mes élèves qui se sont bien préparés ont été reçus*.

Potvrdu za ovo nalazimo u sljedećim primjerima u kojima se relativne rečenice mogu različito, odnosno dvojako, interpretirati s obzirom na prirodu svog antecedenta (zajednička imenica u kombinaciji s određenim članom ili prisvojn timerminantom). Uloga znaka interpunkcije stoga postaje ključna za razumijevanje ovakvih primjera, drugim riječima, smisao ovih relativnih rečenica mijenja se u ovisnosti o prisustvu, odnosno odsustvu zareza:

¹⁰ U ovom kontekstu, također, možemo spomenuti slučaj kada je antecedent cijela glavna rečenica, kao u primjeru: *Il a finalement réussi cet examen, ce qui m'a vraiment fait plaisir*. Naime, relativnoj zamjenici ovdje prethodi pokazna zamjenica *ce* (*démonstratif neutre*), koja na izvjestan način predstavlja cijelu glavnu rečenicu. Riječ je, dakle, o kombinaciji pokazne zamjenice *ce* i relativnih zamjenica: *ce qui*, *ce que*, *ce dont*, *ce* + *prijedlog* + *quoi* (Varga 2005: 127).

- *Les enfants qui travaillent mal doivent être punis.*
/ Samo ona djeca koja ne rade dobro trebaju biti kažnjena.
Les enfants, qui travaillent mal, doivent être punis.
/ Treba kazniti svu djecu zato što ne rade dobro. (Tesnière 1953: 26)
- *Les enfants qui sont jeunes ont besoin d'être protégés.* / Samo onoj djeci koja su mlada potrebna je zaštita, tj. ima i one djece koja to nisu i kojima zaštita ne treba.
Les enfants, qui sont jeunes, doivent être protégés. / Sva djeca trebaju biti zaštićena jer su mlada. Atribut *jeune* već je sadržan u antecedentu *enfants*. (Ibid.)
- *Les hommes qui n'étaient pas armés ont pris la fuite.*
/ Pobjegli su samo oni koji nisu bili naoružani.
Les hommes, qui n'étaient pas armés, ont pris la fuite.
/ Svi su pobjegli, tj. niko nije bio naoružan. (GL 1977: 5022)
- *Le médecin que j'ai vu hier est pessimiste.*
/ Samo onaj ljekar koga sam jučer vidio je pesimista.
Le médecin, que j'ai vu hier, est pessimiste.
/ Liječen je vodi samo jedan ljekar. (Papić 1984: 197)
- *Les enfants qui portent un cache-nez n'attraperont pas froid.* / U toj skupini djece ima i one koja ne nose šal, tako da će se neka od njih prehladiti.
Les enfants, qui portent un cache-nez, n'attraperont pas froid. / Niti jedno dijete se neće prehladiti jer svi nose šal. (Gardes-Tamine 1988: 50)
- *Le professeur a reçu les élèves qui l'avaient demandé.*
/ Profesor je primio samo one učenike koji su to tražili.
Le professeur a reçu les élèves, qui l'avaient demandé.
/ Profesor je primio sve učenike jer su to tražili. (Abeillé / Godard 2021: 1473)
- *J'ai lu son roman qui a reçu le prix Goncourt.*
/ Samo onaj roman koji je dobio nagradu, a ne druge.
J'ai lu son roman, qui a reçu le prix Goncourt.
/ Napisao je samo jedan roman. (Papić 1984: 197)
- *Mon frère qui part en vacances a besoin d'une valise.*
/ Osoba ima dva brata ili više njih.
Mon frère, qui part en vacances, a besoin d'une valise.
/ Osoba ima samo jednog brata. (Brunner 1981: 14)

Da prisustvo zareza nije, međutim, apsolutni pokazatelj nerestriktivnosti, pokazuje sljedeći primjer: *Il y a un acte, dans cette tragédie, qui a fait verser bien des larmes.* (GL 1977: 5022)

Ovdje se, naime, zarez pojavljuje ispred restriktivne relativne rečenice. Razlog tome je pozicija dopune *dans cette tragédie* koja je umetnuta između nedovoljno determiniranog antecedenta *un acte* i relativne rečenice *qui a fait verser bien des larmes*. S druge strane, često se dešava da se nerestriktivne relativne rečenice ne odvajaju zarezom, kao u sljedećem primjeru gdje je antecedent vlastito ime: *Marie console Paul qui pleure.* (Ibid.)

Konačno, hoće li relativna rečenica biti protumačena kao restriktivna ili, pak, nerestriktivna, može ovisiti i o samom njenom sadržaju. Pogledajmo u tom smislu sljedeća dva primjera:

- *Les gens qui sont malades le comprendront facilement.* / Ova rečenica je restriktivna jer nisu svi ljudi bolesni.
Les gens, qui sont mortels, le comprendront facilement. / U pitanju je nerestriktivna rečenica jer su svi ljudi smrtni. S obzirom na značenje pridjeva *mortels*, formalna oznaka nerestriktivnosti u ovom slučaju nije relevantna. Drugim riječima, ova relativna rečenica bila bi na isti način interpretirana i bez zareza.¹¹

¹¹ U zasebnu kategoriju spadaju, smatra Brunner (1981: 15–16), relativne rečenice čiji je sadržaj posterioran u odnosu na glavnu rečenicu kao u primjerima:

Il m'ouvrit la porte, qu'il referma aussitôt que je fus sorti.

Elle appela son fils, qui accourut sur le champ.

Je lui tends un sucre, qu'il s'empresse d'engloutir.

Ove relativne rečenice ne mogu se, ističe Brunner, svrstati ni u determinativne ni u apozitivne, jer se ne može reći da one karakteriziraju ono što je označeno antecedentom, a upravo je karakterizacija antecedenta uvijek prisutna kod oba ova tipa rečenica. Stoga Brunner zaključuje da je u pitanju treći tip relativnih rečenica koje, s obzirom na njihovu očiglednu narativnu ulogu, naziva narativnim relativnim rečenicama (*relatives narratives*). U navedenim primjerima do izražaja dolazi sukcesivnost radnji: radnja zavisne relativne slijedi brzo nakon radnje glavne rečenice, pa se u takvim relativnim rečenicama obično susreću izrazi poput: *aussitôt (que), sur le champ, immédiatement, s'empresser, ne pas tarder à* itd. Brunner konstatira da je karakterizacija antecedenta kod ovakvih relativnih rečenica odsutna upravo zbog takvog vremenskog suodnosa radnji glavne i zavisne rečenice: narativna relativna rečenica svojim sadržajem, koji je uvijek posterioran u odnosu na glavnu rečenicu, ne može karakterizirati antecedent u trenutku kada se odvija radnja glavne rečenice. Čini se, međutim, da ova tvrdnja nije sasvim u skladu sa sljedećim primjerom u kojem, također, do izražaja dolazi sukcesivnost radnji:

2. Kao što možemo primijetiti, nerestriktivna relativna rečenica često donosi informaciju kauzalnog tipa, tj. njome se u datom kontekstu iznosi određeni razlog, daje se objašnjenje vezano za sadržaj glavne rečenice (jedan od prethodno navedenih primjera koji to potvrđuje je: *Le professeur a reçu les élèves, qui l'avaient demandé. = parce qu'ils l'avaient demandé.*). Da se, međutim, ne radi samo o uzroku, odnosno da se relativnim rečenicama mogu izraziti različita adverbijalna (cirkumstancijalna) značenja, potvrđuju brojni autori. Postojanje takvih relativnih rečenica, smatra Guberina (1952: 298), nije sporno: "Nije potrebno ovdje dokazivati – veli on – da relativne rečenice mogu izraziti one iste odnose koje izražavaju adverbijalne rečenice. Gramatička su ispitivanja to utvrdila, a i suvremenije normativne gramatike prihvaćaju te rezultate."

U tom kontekstu on navodi primjere relativnih rečenica (1954) kojima se iskazuje posljedica (72: par. 5), uzrok (91–92: par. 8), cilj, odnosno namjera (112–113: par. 6), uvjet ili pogodba (123: par. 8), kao i one sa dopusnim značenjem (148–149: par. 8).

Grevisse (1995: par. 485, Rem. 3.) i Fairon / Simon (2018: 1015, Rem. 1.), također, konstatiraju da zavisna relativna rečenica, precizirajući neku imenicu ili zamjenicu, često istovremeno ima ulogu cirkumstancijalne dopune, izražavajući ideju cilja, uzroka, pogodbe, posljedice i druge:

Je cherche un médecin qui puisse me guérir [cilj].

L'espoir est nécessaire aux sans-emploi, qui doivent garder un but dans l'existence [uzrok]. (Grevisse: Ibid.)

Il fallait écrire un livre qui soit totalement indépendant du premier, mais qui puisse en même temps servir de code explicatif [cilj]. (Fairon / Simon: Ibid.)

Sandfeld (1936), međutim, spomenute vrijednosti dovodi u vezu sa tipom relativne rečenice, precizirajući tako da restriktivna, odnosno determinativna relativna rečenica, može imati pogodbeno, namjerno i posljedično značenje (par. 152):

Elle annonça la nouvelle à Pierre, qui aussitôt pâlit et quitta la pièce. (LT) / Iznenadno bljedilo, a potom i napuštanje prostorije jesu posljedica unutarnje reakcije osobe (antecedenta) na saopštenju vijesti, što u određenom kontekstu može upućivati na njenu (pre)osjetljivost. Drugim riječima, karakterizacija antecedenta moguća je i u slučaju kada je sadržaj relativne rečenice posterioran u odnosu na glavnu rečenicu.

Detaljnije o upotrebi glagolskih vremena u narativnoj odnosnoj rečenici, vidjeti u Grek (1999).

« Tout en servant de qualification distinctive, la proposition restrictive peut se rapprocher pour le sens d'autres propositions subordonnées. Elle peut avoir le sens conditionnel : *Un mari qui aimerait sa femme penserait à toutes ces choses-là. (...) Un moulin neuf qui s'installerait sur la grande rivière minerait aussitôt mon industrie. (...)*. Elle a le sens final dans des cas comme : *Aussi finit-elle par chercher quelqu'un, un homme qui l'accompagnerait. (...)*. Dans un proverbe comme : *Il n'est si bon cheval qui ne bronche*, la proposition relative a la valeur d'une proposition consécutive derrière *si. (...)*. *Il n'est jeu si passionnant qui ne soit aussitôt interrompu. »*

Za razliku od pogodbene i namjerne vrijednosti, koje u navedenim primjerima jasno dolaze do izražaja, posljedično značenje gornjih relativnih rečenica (koje Sandfeld ovdje dovodi u vezu sa prilogom *si*), po našem mišljenju, nije toliko očigledno. S druge strane, nerestriktivne, odnosno eksplikativne rečenice, kako navodi, također mogu imati vrijednost zavisne posljedične rečenice (koja je u ovom slučaju očigledna), kao i značenje uzroka i dopusnosti (par. 154):

« Tout comme les propositions restrictives, les propositions non-restrictives s'approchent souvent pour le sens d'autres propositions subordonnées. La proposition relative équivaut à une proposition consécutive dans des cas comme : *Cette brutalité affola Françoise, qui se rua sur elle. (...)*. *Sa belle voix grave frappa Morières qui la regarda avec un commencement d'intérêt. (...)*. Très souvent, elle marque la cause : *Le valet de chambre, qui se sentait chez lui, criait très haut. (...)*. La proposition relative a la valeur d'une proposition concessive dans des cas comme : *Moi qui ne suis pas riche, j'ai plus de coquetterie. (...)*. *Lui qui ne dansait pas, qui ne se battrait pas non plus, la griserie de ce bal héroïque l'envahissait. (...)*. »

Béchade (1989: 320) primjećuje da relativna rečenica često služi samo za to da upotpuni svoj antecedent, ne iskazujući pritom neku posebnu vrijednost, bilo da je eksplikativna ili determinativna, s tim da ona, također, može imati različite cirkumstancijalne vrijednosti i da se tada njome može iskazati ideja vremena, uzroka, dopusnosti, posljedice, namjere ili pogodbe. Najveći broj ovih vrijednosti iskazuje se, po njemu, eksplikativnom relativnom rečenicom. I Seder (2012: 153) konstatira da naročito eksplikativne relativne

rečenice često imaju adverbijalno značenje (temporalno, kauzalno, konsektivno, kondicionalno, koncesivno) koje dobijaju u određenom kontekstu.

Riegel / Pellat / Rioul (1999) navode da se eksplikativnim rečenicama mogu izraziti sve vrste cirkumstancijalnih nijansi (484), ne spominjući, dakle, u tom smislu determinativne rečenice. Umetanjem *alors, en effet, certes, pourtant, donc* ove vrijednosti, kako primjećuju spomenuti autori, postaju još jasnije (485, Rem. 2). Također, govore i o relativnim rečenicama sa značenjem mjesta – *les relatives compléments circonstanciels de lieu* (488). Nazarenko (2000: 118) ističe kako uloga relativnih eksplikativnih rečenica nije u tome da determiniraju supstantivni antecedent, nego da uvedu neku okolnost (*circonstance*) vezanu za taj antecedent (dopusnu, posljedičnu, uzročnu).

Nerestriktivne relativne rečenice, smatra i Papić (1984: 198, par. 5), mogu dobiti značenje kauzalne (*Paul, qui est rusé, saura se tirer d'affaire. / = parce que*), koncesivne (*Paul, qui a le coeur faible, prétend faire l'ascension du mont Blanc. / = bien que*) i pogodbene rečenice (*Un homme qui t'entendrait parler ainsi te croirait méchante. / = si*). Međutim, u primjeru koji navodi za pogodbenu vrijednost, jasno je da se radi o restriktivnoj, tj. determinativnoj relativnoj rečenici, budući da je antecedent neodređen (*un homme*) za razliku od preostala dva primjera u kojima je antecedent vlastito ime (*Paul*). Ni Varga (2005: 126) u ovom kontekstu ne spominje determinativne, nego samo apozitivne, odnosno eksplikativne relativne rečenice, navodeći da njihova vrijednost može biti analogna vrijednostima pojedinih cirkumstancijalnih rečenica, tj. da one mogu iskazati logičko-vremenske odnose (*rappports logico-temporels*), kao što je to uzročna vrijednost u primjeru *J'utilise toujours ce dictionnaire, qui est le plus complet*.

Deloffre (1975: 52, 63) zaključuje kako su brojni primjeri relativnih rečenica koje imaju cirkumstancijalne vrijednosti, kao i to da vrijednost relativne rečenice ovisi, zapravo, o glagolskom načinu koji je u njoj upotrijebljen. Pa tako relativne rečenice sa glagolom u sibžonktivu ili u infinitivu imaju finalnu ili posljedičnu vrijednost, i to iza glagola koji označavaju neku namjeru: *Je cherche quelqu'un qui puisse me traduire ce passage. Il cherchait une main à quoi s'accrocher*. Dok one, pak, čiji je glagol u kondicionalu (ili u pluskvamperfektu sibžonktiva koji je tada ekvivalentan kondicionalu) dobivaju pogodbenu vrijednost: *Une femme qui m'eût aimé aurait chéri ma gloire* (Deloffre 1975: 62). Značajno je napomenuti da je u srednjem vijeku te u

klasičnom jeziku zamjenica *qui* u ovom slučaju imala vrijednost *si quelqu'un, si on* (Ibid.). Spomenute vrijednosti su ovdje, kako vidimo, iskazane relativnim determinativnim rečenicama.

Fairon / Simon (2018: 1019–1020) jednako primjećuju da je glagol zavisne relativne rečenice u sibžonktiv u kad se njome označava cilj koji se želi postići, odnosno željena posljedica:

« Le verbe de la proposition subordonnée relative se met au subjonctif (...) ; en particulier lorsque la subordonnée marque un but à atteindre, une conséquence : *Elle aurait préféré un fourre-tout qui fasse sac à main, tenu d'un seul côté pour marcher un peu penchée, avec ce mouvement chaloupé de jeune fille qui mime avec application un suprême détachement. – Il n'avait rien dit mais s'était mis à chercher un mal qui pût vraiment détruire un fils de caïd.* »

Von Wartburg / Zumthor (1958) smatraju da relativna rečenica može dobiti adverbijalnu vrijednost (uzročnu, namjernu i pogodbenu) ukazujući, također, pritom na povezanost između glagolskog načina i finalne (sibžonktiv), odnosno pogodbene značenjske nijanse (kondicional). Pored toga, navode i primjere relativnih rečenica bez antecedenta u kojima prepoznaju pogodbenu i vremensku značenjsku nijansu (par. 244):

« La prop. relative peut revêtir occasionnellement une valeur adverbiale : dans *pauvre vieux, qui doit renoncer à réaliser le rêve de sa vie*, elle comporte une nuance causale, explicatrice de l'antécédent; dans d'autres cas, elle comporte une nuance finale (que marque alors le mode du verbe), voire conditionnelle comme dans *un ami qui viendrait ce soir lui rendre visite ne le reconnaîtrait pas* (ici encore le mode du verbe indique la nuance). Avec des relatives sans antécédent : *qui l'interrogerait aujourd'hui n'en tirerait rien* (nuance conditionnelle); *nous attendrons ici ce qu'il faudra* (ici, la nuance temporelle vient du sens même de la principale = tout le temps qu'il faudra). »

Jedini tip relativne rečenice, ističu dalje (par. 245), koji uvijek ima cirkumstancijalnu vrijednost je rečenica koju uvodi relativni prilog *où* i njegove kombinacije *par où, jusqu'où* itd. (*Retournez d'où vous êtes venu; – Je vous suivrai partout où vous irez; – Je ne l'ai pas trouvé là où je le cherchais.*) Pored sibžonktiva, glagol u infinitivu također se dovodi u vezu sa finalnom

značenjskom nijansom (par. 246). Relativnu rečenicu tada uvodi relativna zamjenica u kombinaciji sa nekim prijedlogom ili prilog *où*: *Il semblait chercher un témoin à qui prouver son honnêteté; – Il aurait eu besoin d’une main à quoi s’accrocher; – Il ne désirait qu’un lit où dormir.*

Relativne rečenice s adverbijalnim značenjima pojedini autori i terminološki izdvajaju, odnosno prepoznaju ih kao zasebnu vrstu relativnih rečenica. Tako Wagner / Pinchon (1962: par. 668) spominju relativne cirkumstancijalne rečenice (*propositions relatives circonstancielles*) koje mogu imati vrijednost zavisne uzročne, dopusne ili vremenske rečenice, odvajajući se tada pazom od svog antecedenta – očigledno misleći pritom na eksplikativnu rečenicu. Mauger (1968: 175) relativne rečenice dijeli na one koje su jednostavno determinativne (*propositions simplement déterminatives*) i one koje izražavaju neku okolnost (*propositions relatives exprimant une circonstance*). Prve često imaju pridjevsku vrijednost: *L’heure qui conviendra, l’heure qui conviendrait = l’heure convenable* (par. 415), dok druge mogu imati različite cirkumstancijalne vrijednosti, kao što su:

uzrok – *Cède ta place à ce monsieur, qui est âgé.*

suprotnost, dopusnost – *Paul, qui a mal travaillé, a pourtant été récompensé.*

posljedica – *Je cherche quelqu’un qui puisse m’aider (ou qui m’aiderait.) J’ai heurté le verre, qui s’est brisé.* (par. 416) / ne precizirajući pritom, kako vidimo, da se u prvom primjeru, zapravo, radi o željenoj posljedici, odnosno o značenju cilja, namjere: pomoć druge osobe je moj cilj, namjera mi je da nađem takvu osobu. Pored toga, u pitanju je restriktivna rečenica kojom se bliže determinira antecedent, u ovom slučaju neodređena zamjenica *quelqu’un*. /

i pretpostavka, uvjet, odnosno pogodba – *Celui qui t’entendrait te prendrait pour un insensé.* – napominjući da su tada oba glagola u kondicionalu (par. 416 ter).

Možemo, dakle, reći da su adverbijalna značenja relativnih rečenica u dobroj mjeri prepoznata u literaturi koja se odnosi na francuski jezik, iako tu nismo naišli na radove koji se detaljnije bave ovom pojavom. Stoga je ovdje značajno spomenuti rad Miloša Kovačevića (1988a), premda se on bavi samo jednim, tj. uzročnim značenjem relativne rečenice uz pretpostavku da se njome “vjerovatno mogu izraziti i ostala primarno adverbijalna značenja”

(Kovačević 1988a: 56). Posebnu pažnju u tom kontekstu privlače noviji radovi hrvatskih autora (Belaj 2019: 306–310; Belaj / Tanacković Faletar 2020: 344–352). Branimir Belaj (2019) relativne rečenice stavlja u središte klasifikacije eksplicitno subordiniranih klauza. Polazeći, naime, od kriterija relativnosti / nerelativnosti, Belaj razlikuje *relativne* i *nerelativne* eksplicitno subordinirane klauze, pri čemu, u okviru ovih prvih, izdvaja četiri skupine: a) relativne u užem smislu, b) relativno-adverbijalne, c) kompletivno-relativne i d) korelativne (305). Kad je riječ o skupini relativno-adverbijalnih klauza, konstatira da one “možda i najbolje oslikavaju univerzalnu narav relativnih klauza kao sintaktičkoga sredstva izražavanja različitih značenja. Relativno-adverbijalnim klauzama mogu se kodirati sva ili gotovo sva adverbijalna značenja, (...), a posljedica je to, (...), supstitucijske naravi veznoga sredstva, čime se u relativnoj klauzi omogućava razvijanje različitih novih značenja koja su povezana s događajnom semantikom glavne klauze, odnosno antecedentom kao njezinim aktantom” (306–307).

U tom kontekstu navodi po nekoliko primjera adverbijalnih značenja ostvarenih relativnom klauzom, kao što su: posljedično, uzročno, uvjetno, namjerno, dopusno, vremensko, mjesno i načinsko (307–309). Branimir Belaj i Goran Tanacković Faletar, autori *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020), relativne adverbijalne klauze dijele, prema prirodi veznoga sredstva kojim se uvode, u dvije temeljne skupine: *eksplicitne* i *implicitne*. “Eksplicitnima pripadaju one kod kojih je vezno sredstvo ili neki priložni relativizator ili neko drugo složeno vezno sredstvo, preko kojega se uspostavlja izravna semantička veza s adverbijalnim značenjem, a to su mjesne, vremenske, načinske, usporedne po jednakosti i usporedne po nejednakosti.” (Belaj / Tanacković Faletar 2020: 345) U implicitnim relativnim adverbijalnim klauzama adverbijalno se značenje naprotiv “ne eksplicira veznikom, nego se implicira semantičkim odnosom glavne i subordinirane relativne klauze, odnosom u kojemu središnju ulogu ima antecedent kao *pivot*, tj. središnji strukturno-semantičko-pragmatički element, koji omogućava profiliranje adverbijalnoga značenja, bilo da je u toj funkciji neki nominalni entitet ili cijela klauza. Zbog toga taj alternativni naziv za antecedent, koji se ponekad upotrebljava u kognitivnoj gramatici, najbolje odgovara upravo implicitnim relativnim adverbijalnim klauzama” (Ibid. 349).

U svjetlu ovih zapažanja zaključujemo da se gotovo sva prethodno spomenuta adverbijalna značenja relativnih rečenica u francuskom jeziku (uzročno,

posljedično, namjerno, uvjetno i dopusno) očituju upravo kroz semantički odnos glavne i zavisne relativne rečenice, a ne preko veznog sredstva, koje je najčešće semantički neobilježeno (*qui, que*), što upućuje, dakle, na implicitne relativne adverbijalne rečenice. Već smo primijetili da relativna rečenica (prvenstveno nerestriktivna) često ima kauzalnu vrijednost, pa ćemo stoga u nastavku pokušati sagledati i razmotriti najznačajnija sintaksičko-semantička obilježja ove implicitne relativno-adverbijalne rečenice.

2. 1. Slijede, dakle, primjeri relativnih rečenica sa značenjem uzroka:

1. Le père Rouault n'eût pas été fâché qu'on le débarrassât de sa fille, **qui** ne lui servait guère dans sa maison. (MB: 56)

Čiča Rouault rado bi se bio riješio kćeri, **koja** mu u kući nije bila ni od kakve koristi. (GBZ: 28)

/ Razlog zbog kojeg čiča Rouault ne bi imao ništa protiv toga da se riješi kćeri je taj što nije imao od nje neke koristi u kući.

2. (...); quelques-uns même **qui** s'étaient levés dès avant l'aube, n'ayant pas vu clair à se faire la barbe, avaient des balafres en diagonale sous le nez, ou, le long des mâchoires, des pelures d'épiderme larges comme des écus de trois francs, ... (MB: 60)

(...); štaviše, neki **koji** su bili ustali prije zore, ne videći dobro da se obriju, imali su pod nosom poprečne brazgotine ili duž vilica oljuštene pokožice veličine talira od tri franka, ... (MBS: 30)

/ Ustajanje prije zore je razlog zbog kojeg neki nisu dobro vidjeli da se obriju, što je i dovelo do navedenih ozljeda na licu. Ovdje je, zapravo, riječ o dva uzroka i dvije posljedice koji skupa čine kauzalni lanac:¹² to što neki nisu dobro vidjeli da se obriju posljedica je njihovog ustajanja prije zore / uzrok/, a istovremeno, to što neki nisu dobro vidjeli da se obriju je uzrok zadobivenih ozljeda na licu / posljedica.

3. Cet esprit, positif au milieu de ses enthousiasmes, qui avait aimé l'église pour ses fleurs, la musique pour les paroles des romances, et la littérature pour ses excitations passionnelles, s'insurgeait devant les mystères de la foi, de même qu'elle s'irritait davantage contre la discipline, **qui** était quelque chose d'antipathique à sa constitution. (MB: 73)

Taj duh, praktičan pored sve svoje zanesenosti, koji je ljubio crkvu zbog njezina cvijeća, muziku zbog riječi u romancama, a književnost zbog stra-

¹² V. Kovačević (1988a : 50).

stvenih zanosa, jednako se bunio protiv vjerskih tajna, kao što se Emma sve više protivila disciplini, **koja** je bila nešto odvratno njenoj naravi. (GBZ: 42–43)

/ To što nije voljela disciplinu je razlog zbog kojeg joj se protivila.

4. On entourait un tout jeune homme **qui** avait battu, la semaine d'avant, Miss Arabelle et Romulus, et gagné deux mille louis à sauter un fossé, en Angleterre. L'un se plaignait de ses coureurs **qui** engraisaient; un autre, des fautes d'impression **qui** avaient dénaturé le nom de son cheval. (MB: 85)

Gosti su se bili okupili oko jednog sasvim mladog čovjeka **koji** je prošle nedjelje potukao » Mis Arabelu « i » Romula « i dobio dvije hiljade zlatnika zato što je preskočio neki jarak u Engleskoj. Jedan od njih se tužio na svoje trkaće konje **koji** su se ugojili, a drugi na štamparske greške **koje** su izvrnule ime njegova konja. (MBS: 49)

/ Razlog zbog kojeg su se gosti okupili oko tog mladića je taj što je on prethodne sedmice pobijedio na trkama i dobio dvije hiljade zlatnika preskočivši neki jarak u Engleskoj. Razlog zbog kojeg se jedan od njih žalio na svoje trkaće konje je taj što su se ugojili, dok se drugi žalio na štamparske greške jer zbog njih ime njegovog konja nije bilo ispravno navedeno.

5. Le gardien, **qui** est en même temps fossoyeur et bedeau à l'église (tirant ainsi des cadavres de la paroisse un double bénéfice), a profité du terrain vide pour y semer des pommes de terre. (MB: 106)

Čuvar groblja, **koji** je u isti mah grobar i crkvenjak (i tako izvlači dvostruku korist od mrtvacu ove župe), iskoristio je prazno zemljište zasadiivši na njemu krompire. (MBS: 66)

/ Ovdje je, kako vidimo, relativna rečenica predmet zasebnog komentara u zagradi u odnosu na koji se prepoznaje njena uzročna vrijednost, a poveznica je prilog *ainsi / tako*.

6. – M. Léon, disait le pharmacien, avec qui j'en causais l'autre jour, s'étonne que vous ne choisissiez point Madeleine, **qui** est excessivement à la mode maintenant. (MB: 123)

– Gospodin Leon – reče apotekar – s kojim sam pre neki dan razgovarao, čudi se što ne uzmete ime Magdalena, **koje** je sada najviše u modi. (MBS: 78)

/ Razlog zbog kojeg bi, po njemu, trebalo izabrati upravo to ime je taj što je ono jako moderno.

7. Honneur donc aux savants généreux! honneur à ces esprits infatigables **qui** consacrent leurs veilles à l'amélioration ou bien au soulagement de leur espèce! (MB: 212)

Zato neka je slava plemenitim naučenjacima! Slava tim neumornim duhovima **koji** svoje noći posvećuju napretku svog roda ili pak olakšanju njegova života! (MBS: 150)

/ Razlog zbog kojeg se odaje čast, priznanje plemenitim učenjacima, tim neumornim duhovima, jeste taj što oni posvećuju svoje noći napretku svog roda ili olakšanju njegovog života.

8. Charles se précipita vers le Lion d'or, et le pharmacien **qui** l'aperçut passant sur la place, sans chapeau, abandonna la pharmacie. (MB: 212)

Šarl jurnu ka Zlatnom lavu, a apotekar **koji** ga je spazio kad je gologlav prošao trgovom, ostavi apoteku. (GBB: 171)

/ Razlog zbog kojeg je apotekar napustio apoteku je taj što je spazio Šarla kako gologlav prolazi trgovom. Ovdje je istovremeno prisutno i vremensko značenje: apotekar je napustio apoteku nakon što je vidio Šarla kako gologlav prolazi trgovom.

9. – Extraordinaire ! ... reprit le pharmacien. Mais il se pourrait que les abricots eussent occasionné la syncope ! Il y a des natures si impressionnables à l'encontre de certaines odeurs ! et ce serait même une belle question à étudier, tant sous le rapport pathologique que sous le rapport physiologique. Les prêtres en connaissent l'importance, eux qui ont toujours mêlé des aromates à leurs cérémonies. C'est pour vous stupéfier l'entendement et provoquer des extases, chose d'ailleurs facile à obtenir chez les personnes du sexe, **qui** sont plus délicates que les autres. (MB: 241)

– Izvanredno čudno!... – dočeka apotekar. – Ipak, može biti da su ovu sinkopu izazvale marelice! Ima priroda tako osjetljivih na izvjesne mirise. I to bi, štaviše, bilo jedno divno pitanje za proučavanje, koliko s patološkog toliko i sa fiziološkog stanovišta. Svećenici su znali važnost mirisa, oni koji su oduvijek miješali mirise u svoje obrede. To zato da vam ošamute razum i izazovu zanose, što je, uostalom, lako postići kod lica krasnog spola, **koja** su osjetljivija od drugih. (MBS: 174)

/ Razlog zbog kojeg je spomenute efekte lako postići kod lica krasnog spola, tj. kod žena je taj što su one osjetljivije od drugih.

10. Le Suisse, à l'écart, s'indignait intérieurement contre cet individu, **qui** se permettait d'admirer seul la cathédrale. Il lui semblait se conduire d'une façon monstrueuse, le voler en quelque sorte, et presque commettre un sacrilège. (MB: 276)

Crkveni se čuvar iz prikrajka ljutio u sebi na tog čovjeka, **koji** se usudio da se na svoju ruku divi stolnoj crkvi. Činilo mu se da se taj čovjek vlada nečuvano, kao da ga u neku ruku krade, i gotovo kao da čini neko svetogrđe. (GBZ: 227)

/ Razlog zbog kojeg se crkveni čuvar ljutio na tog čovjeka je taj što se on usudio na svoju ruku diviti stolnoj crkvi.

11. Quand elle s'asseyait sur ses genoux, sa jambe, alors trop courte, pendait en l'air ; et la mignarde chaussure, **qui** n'avait pas de quartier, tenait seulement par les orteils à son pied nu. (MB: 301)

Kad bi mu sjela na krilo, noga joj je, tada odviše kratka, visjela u zraku, a dražesna papučica, **koja** nije imala zapetice, držala joj se samo na prstima bose noge. (GBZ: 249)

/ Razlog zbog kojeg joj se papučica držala samo na prstima bose noge je taj što papučica nije imala zapetice.

12. Mais Hivert, **qui** s'apercevait d'un contrepoids, allongeait à l'aveugle de grands coups avec son fouet. La mèche le cinglait sur ses plaies, et il tombait dans la boue en poussant un hurlement. (MB: 304)

Ali Iver, **koji** bi osjetio neku pretegu, nemilice je udarao svojim bičem bijednog slijepca. Švigar ga je šibao po ranama, i on bi, zaurlavši, padao u blato. (MBS: 221)

/ Razlog zbog kojeg je kočijaš Iver udarao bičem slijepca je taj što bi osjetio neku pretegu, odnosno neki dodatni teret na kočiji za koju bi se slijepac prethodno uhvatio. Osjeti se i vremenska nijansa: Iver je nemilice udarao bičem bijednog slijepca nakon što / pošto bi osjetio neku pretegu.

13. – C'est un truc, dit le pharmacien en apercevant Léon. J'ai voulu interrompre cette visite **qui** me paraissait vous contrarier. (MB: 317)

– Bila je to varka – reče ljekarnik opazivši Léona. – Htio sam prekinuti taj posjet **koji** vam je, kako mi se činilo, bio neugodan. (GB: 277–278)

– To je bila moja majstorija – reče apotekar kad ugleda Leona. – Hteo sam da prekinem tu posetu, **jer** mi se učinilo da vam je neprijatna. (GBB: 269)

– To je bio trik – reče apotekar spazivši Leona. – Htio sam da prekinem tu posjetu, **jer** mi se učinilo da vam je neprijatna. (MBS: 232)

14. (...); il prenait la petite Berthe sur ses genoux, et, déployant son journal de médecine, essayait de lui apprendre à lire. L'enfant, **qui** n'étudiait jamais, ne tardait pas à ouvrir de grands yeux tristes et se mettait à pleurer. (MB: 323)

(...); uzimao bi malu Bertu u krilo i rasklopivši svoj ljekarski časopis pokušavao da je nauči čitati. Dijete, **koje** nikada nije ništa učilo, odmah bi ga pogledalo svojim krupnim tužnim očima i udaralo u plač. (MBS: 238)
/ Razlog zbog kojeg se dijete tako ponašalo je taj što nikada prije nije ništa učilo.

15. Elle fut stoïque, le lendemain, lorsque maître Hareng, l'huissier, avec deux témoins, se présenta chez elle pour faire le procès-verbal de la saisie. Ils commencèrent par le cabinet de Bovary et n'inscrivirent point la tête phrénologique, **qui** fut considérée comme instrument de sa profession ; ... (MB: 330)

Sutradan, kad je došao sudski ovrhovoditelj Hareng sa dva svjedoka da sastavi zapisnik o pljenidbi, Emma se držala potpuno mirno. Oni započeše s Bovaryjevom radnom sobom; frenološku glavu ne zapisaše, **jer** smatrahu da mu je potrebna za obavljanje njegova zanimanja. (GBZ: 278)

Oni počeše s Bovarijevom radnom sobom i ne upisaše frenološku glavu, **koju** su smatrali kao instrumenat njegove profesije; ... (MBS: 244)

16. Elle prétendit avoir besoin de tuer les rats **qui** l'empêchaient de dormir. (MB: 348)

Ona ga stane uvjeravati da joj je potrebno da uništi pacove **koji** joj ne daju spavati. (MBS: 259)

/ Razlog zbog kojeg ona ima potrebu da uništi pacove je taj što joj ne daju spavati.

17. Et le docteur Larivière se détourna. – Vous partez ? – Je vais revenir. Il sortit comme pour donner un ordre au postillon, avec le sieur Canivet, **qui** ne se souciait pas non plus de voir Emma mourir entre ses mains. (MB: 354–355)

I doktor Larivière okrenu se da pođe. – Što, zar odlazite? – Odmah se vraćam. On iziđe, kao da ima naložiti nešto kočijašu, a zajedno s njim i

gospodin Canivet, **koji** također nije nimalo želio vidjeti kako mu Emma umire na rukama. (GBZ: 302)

/ Razlog zbog kojeg je doktor Canivet izašao zajedno s drugim doktorom je taj što ni on nije želio vidjeti kako mu Emma umire na rukama.

18. Une petite pluie tombait. Charles, **qui** avait la poitrine nue, finit par grelotter ; il rentra s'asseoir dans la cuisine. (MB: 362)

Padala je sitna kiša. Šarl, **koji** je imao razdrljene grudi, najzad počeo drhtati; on se vratio i sjedeo u kuhinju. (MBS: 271)

/ Razlog zbog kojeg je Šarl počeo drhtati je taj što nije bio dovoljno odjeven: grudi su mu bile gole.

19. Félicité avait eu soin de mettre pour eux, sur la commode, une bouteille d'eau-de-vie, un fromage et une grosse brioche. Aussi l'apothicaire, **qui** n'en pouvait plus, soupira, vers quatre heures du matin : – Ma foi, je me sustenterais avec plaisir ! (MB: 367)

Félicité im bijaše pripremila na komodi bocu rakije, komad sira i veliki kruh. Ljekarnik, **koji** bijaše iznemogao, uzdahne oko četiri sata ujutro: – Bogami, ja bih vrlo rado nešto pojeo! (GBZ: 314)

/ Ljekarnik je to rekao iz tog razloga što bijaše iznemogao.

20. Cependant la volupté de sa douleur était incomplète, car il n'avait autour de lui personne qui la partageât ; et il faisait des visites à la mère Lefrançois afin de pouvoir parler d'elle. Mais l'aubergiste ne l'écoutait que d'une oreille, ayant comme lui des chagrins, car M. Lheureux venait enfin d'établir les *Favorites du commerce*, et Hivert, **qui** jouissait d'une grande réputation pour les commissions, exigeait un surcroît d'appointements et menaçait de s'engager "à la Concurrence". (MB: 380)

Međutim, slast njegova bola bijaše nepotpuna, jer nije imao oko sebe nikoga tko bi je s njim dijelio; i on je odlazio gospođi Lefrançois, samo da može govoriti o njoj. Ali gostioničarka ga je slušala samo jednim uhom, jer je i sama imala briga: ta gospodin Lheureux je napokon osnovao novu poštansko-saobraćajnu vezu između Yonvilla i Rouena, a Hivert, **koji** je uživao veliko povjerenje zbog svoje umješnosti oko raznih narudžbi, zahtijevao je povišicu plaće, prijeteci da će prijeći »konkurenciji«. (GBZ: 327)

/ Razlog zbog kojeg je Hivert zahtijevao povišicu plaće, prijeteci gospođi Lefrançois da će prijeći konkurenciji je taj što je bio na jako dobrom glasu u poslu kojim se bavio.

21. Ils pâlirent en s'apercevant. Rodolphe, **qui** avait seulement envoyé sa carte, balbutia d'abord quelques excuses, ... (MB: 381)
 Obojica problijedješe kad su ugledali jedan drugoga. Rodolphe, **koji** je povodom Emmine smrti samo bio poslao svoju posjetnicu, promuća najprije nekoliko riječi ispričavajući se, ... (GBZ: 327)
 / Razlog zbog kojeg se Rodolphe izvinio Charlesu kad ga je ugledao je taj što je povodom Emmine smrti samo bio poslao svoju posjetnicu.
22. Ikrima est un chef exceptionnel : tous ceux qui entourent Mohammed le savent – Ali particulièrement **qui** fut son camarade de première enfance ! (LM: 135)
 Ikrima je dobar vođa: svi oko Muhammeda to znaju, a naročito Ali, **koji** mu je bio prijatelj od najranijeg djetinjstva. (DOM: 138)
 / Ali je Ikrimain prijatelj od najranijeg djetinjstva te iz tog razloga najbolje zna da je on dobar vođa.
23. – Ne sais-tu pas combien Omar est rude, est dur avec ses femmes ? Combien de répudiations n'a-t-il pas sur son compte, bien souvent à la demande de ses épouses, **qui** ne supportent pas longtemps non seulement son caractère, mais aussi la trop grande frugalité de ses habitudes ? ... (LM: 206)
 – Znaš li ti kako je Omer grub i surov sa svojim ženama? Znaš li koliko ih je otjerao i to na njihovo traženje, **jer** nisu mogle dugo podnositi, ne samo njegovu narav, već i preveliku skromnost u njegovim navikama? (DOM: 210)
24. L'apothicaire, **à qui** le silence pesait, ne tarda pas à formuler quelques plaintes sur cette "infortunée jeune femme" ; et le prêtre répondit qu'il ne restait plus maintenant qu'à prier pour elle. (MB: 362)
 Apotekar, **kome** je ćutanje teško padalo, ubrzo ožali s nekoliko riječi tu »nesretnu mladu ženu«, a svećenik odgovori da sad ne preostaje ništa više nego da se pomole za nju bogu. (MBS: 271)
 / Apotekaru je ćutanje teško padalo pa je iz tog razloga ubrzo progovorio. Ova je relativna rečenica u funkciji indirektnog objekta zbog konstrukcije glagola *peser à quelqu'un*.
25. Ils ne se parlaient pas, trop perdus **qu'**ils étaient dans l'envahissement de leur rêverie. (MB: 231)
 Oni nisu ništa govorili, **jer** su i odviše bili utonuli u svoje sanjarenje. (GBZ: 189)

/ Ovdje se relativna zamjenica *que* nalazi u funkciji atributa: *trop perdus qu'ils étaient ...* → *ils étaient trop perdus ...* Relativna rečenica koju uvodi je, kako vidimo, prevedena uzročnom rečenicom koju uvodi veznik *jer*.

26. Il eut de belles idées à propos du tombeau d'Emma. Il proposa d'abord un tronçon de colonne avec une draperie, ensuite une pyramide, puis un temple de Vesta, une manière de rotonde... ou bien "un amas de ruines." Et, dans tous les plans, Homais ne démordait point du saule pleureur, **qu'**il considérait comme le symbole obligé de la tristesse. (MB: 378)

On je imao divnih zamisli u vezi s Eminim grobom. Najprije predloži jedan okrnjeni stub s draperijom, zatim jednu piramidu, pa Vestin hram, neku vrstu rotonde ... ili pak "jednu gomilu ruševina". Ali u svim tim nacrtima Ome nikako nije odustajao od žalosne vrbe, **koju** je smatrao obaveznim simbolom žalosti. (MBS: 284)

/ Razlog zbog kojeg Ome nikako nije odustajao od žalosne vrbe je taj što ju je smatrao obaveznim simbolom žalosti. Relativna rečenica, koju ovdje uvodi zamjenica *que*, u funkciji je direktnog objekta.

27. Homais souffrait en écoutant ce discours, et il dissimulait son malaise sous un sourire de courtisan, ayant besoin de ménager M. Canivet, **dont** les ordonnances quelquefois arrivaient jusqu'à Yonville ; aussi ne prit-il pas la défense de Bovary, ne fit-il même aucune observation, et, abandonnant ses principes, il sacrifia sa dignité aux intérêts plus sérieux de son négoce. (MB: 215–216)

Omeu je bilo teško dok je slušao taj govor, i on je svoju nelagodnost prikrilo udvornim osmijehom, jer mu je bilo potrebno da bude pažljiv prema gospodinu Kaniveu, **čiji** su recepti ponekad stizali do Jonvila; i zato on nije uzimao u odbranu gospodina Bovarija, nije, čak, stavio nikakvu primjedbu, nego je, napuštajući svoja načela, žrtvovao svoje dostojanstvo ozbiljnijim interesima svog posla. (MBS: 153)

/ ... M. Canivet, **dont** les ordonnances quelquefois arrivaient jusqu'à Yonville ... → *les ordonnances de qui ? De M. Canivet.* Zamjenica *dont* / *čiji* rečenici koju uvodi daje posesivno značenje, a ovdje se pojavljuje u funkciji dopune uz imenicu. Uz to je prisutno i uzročno značenje: razlog zbog kojeg je apotekar Ome imao potrebu da bude pažljiv prema doktoru Kaniveu je taj što su doktorovi recepti ponekad stizali do Jonvila.

28. Elle ne pouvait détacher sa vue de ce tapis **où** il avait marché, de ces meubles vides **où** il s'était assis. (MB: 157)

Ona nije mogla oka da odvoji od tog saga **po kome** je on koračao, od tih praznih naslonjača **u kojima** je sjedio. (MBS: 105)

/ Relativni prilog *où* / *po kome*, *u kojima*, u funkciji adverbijalne odredbe za mjesto, rečenicama koje ovdje uvodi daje mjesno značenje, a pored toga je prisutno i značenje uzroka / razloga: razlog zbog kojeg nije mogla oka da odvoji od tog saga i od tih praznih naslonjača je taj što je on po tom sagu koračao, što je on u tim praznim naslonjačima sjedio.

Uzročnost relativne rečenice prepoznaje se, dakle, po smisaonom međuodnosu njenog sadržaja sa sadržajem glavne rečenice pri čemu se zavisnom relativnom rečenicom, kako smo vidjeli, iznosi razlog koji eksplicira sadržaj glavne rečenice. Primjećujemo da u najvećem broju navedenih primjera relativnu rečenicu sa značenjem uzroka/razloga uvodi zamjenica *qui*, dok je zamjenica *que* rjeđe u upotrebi. Pored ovih vezivnih elemenata za koje se može reći da su semantički neobilježeni, konstatiramo da relativnu rečenicu sa značenjem uzroka / razloga mogu, također rjeđe, uvoditi i vezivne riječi poput zamjenice *dont* i relativnog priloga *où* koje ovoj rečenici u prvom redu daju posesivno, odnosno mjesno značenje. Najčešća funkcija relativne rečenice sa značenjem uzroka / razloga je, dakle, funkcija subjekta (*qui*), dok su nešto rjeđe: indirektni objekt (*à qui*), atribut (*que*), direktni objekt (*que*), dopuna uz imenicu (*dont*) i adverbijalna odredba za mjesto (*où*).

Vidjeli smo da je u nekoliko primjera uzročna vrijednost relativne rečenice u francuskom tekstu već prepoznata kao takva, pa smo u prijevodima naišli na tipične uzročne rečenice s veznikom *jer* koje stoga nismo dodatno komentirali. Inače uzročnost navedenih relativnih rečenica može se provjeriti supstitucijom relativne zamjenice nekim uzročnim veznikom,¹³ što, istina, dovodi do promjene strukturnog tipa složene rečenice, ali pritom ne mijenja njenu semantičku vrijednost, kao ni vrijednost zavisne rečenice u njoj (*Elle prétendit avoir besoin de tuer les rats qui l'empêchaient de dormir.* → *Elle prétendit avoir besoin de tuer les rats parce qu'ils l'empêchaient de dormir.*). To što autor / pisac odabire relativnu rečenicu umjesto neke koja je, već na osnovu semantike veznika, uzročno prepoznatljiva, posljedica je, konstatira Kovačević (1988a: 55), njegove komunikativne intencije s jedne strane, a s druge strane, također, strukturne (finalni položaj supstantivnog antecedenta u glavnoj

¹³ V. Nazarenko (2000: 118).

rečenici gotovo predodređuje linearni relativni nastavak) i stilske organizacije složene rečenice (težnja za naglašavanjem uloge supstantivnog antecedenata u kauzalnoj vezi¹⁴).

U najvećem broju navedenih primjera riječ je o nerestriktivnoj relativnoj rečenici s antecedentom koji je u datom kontekstu jasno determiniran i uglavnom sa znakom interpunkcije, odnosno zarezom, čije prisustvo u takvim primjerima, kako smo vidjeli, nije neophodno.

U sljedećem je primjeru, međutim, uzročna vrijednost relativne rečenice podređena njenoj restriktivnoj ulozi¹⁵ jer je antecedent sam po sebi nedovoljno određen, tako da je nužna prethodna identifikacija i individualizacija pojma u antecedentu što je zadatak upravo restriktivne rečenice:

¹⁴ “Dok je u složenoj rečenici sa zavisnom klauzom uvedenom uzročnim veznikom komunikativno težište na predikatima klauza, dotle je u složenoj rečenici s uzročnom relativnom klauzom u centru supstantivni antecedent kao karika uključena i u uzročni i u posljedični sadržaj. Tako su, mada obilježavaju isti logički sadržaj, ove složene rečenice po komunikativnoj intenciji ipak različite jer svojom strukturnom organizacijom potcrtavaju različite elemente kauzalne veze. S druge strane, budući da su sadržaji klauza već po sebi nesporno u uzročno-posljedičnoj vezi, komunikativno je redundantno još i navođenje uzročnog veznika kao verifikatora te veze...” (Kovačević 1988a : 55)

¹⁵ Kovačević (1988a) napominje da se o restriktivnoj relativnoj rečenici, tj. klauzi ne može govoriti kao o uzročnoj sintaksičkoj jedinici (48) te da uzročne treba tražiti samo među nerestriktivnim relativnim rečenicama (47): “Jer, ako se u pojedinim primjerima restriktivne relativne rečenice pokatkad može uočiti i uzročno-posljedična veza sadržaja osnovne i zavisne klauze, uzročna je vrijednost zavisne klauze uvijek tu podređena njenoj restriktivnoj ulozi, tako da je kauzalnost samo logička implikacija proistekla iz činjenice da je sadržaj klauze poslužio i kao osnov restrikcije antecedenata i kao »razlog« radnje predikata, kao u primjeru:

(1) Igrači koji ne učestvuju na domaćem prvenstvu neće ubuduće moći da igraju na međunarodnim turnirima – u kojem je sadržaj relativne klauze osnov restrikcije antecedenata *igrači* i uzrok (»razlog«) sadržaja predikata *neće moći da igraju*. Ali te dvije semantičke vrijednosti nisu ravnopravne: osnovna je komunikativna uloga klauze restriktivnost, dok je uzročna vrijednost tek implikacija, ali implikacija čije bi ekspliciranje bilo i komunikativno redundantno, a i u suprotnosti sa stilskim zakonima i sa zakonima jezičke ekonomije, kao npr.: (1a) Igrači koji ne učestvuju na domaćem prvenstvu neće ubuduće moći da igraju na međunarodnim turnirima *zato što nisu učestvovali na domaćem prvenstvu*. – Implicitno prisutna uzročnost, nemogućnost njenog ekspliciranja i nemogućnost obrnutog »semantičkog komprimiranja« (tj. da se eksplicira uzročno a da restriktivno značenje postane implicitno) pokazuju da je u ovim rečenicama uzročnost uvijek i komunikativno podređena ekspliciranoj restriktivnosti.” (47, par. 1.4.)

29. Une femme **qui** s'était imposé de si grands sacrifices pouvait bien se passer des fantaisies. (MB: 158)

Žena **koja** je sebi nametnula tako velike žrtve mogla je sebi, valjda, da dopusti i kakve mušice. (MBS: 106)

/ * Žena je mogla sebi, valjda, da dopusti i kakve mušice jer je sebi nametnula tako velike žrtve. → koja žena? kakva žena? Razlog zbog kojeg je *takva* žena / = koja je sebi nametnula tako velike žrtve / mogla sebi dopustiti i neke mušice je upravo taj što je sebi nametnula tako velike žrtve.

Uzročnost relativne rečenice može biti povezana sa semantičkom vrijednošću leksema u glavnoj rečenici, a to je obično neki glagol ili glagolski izraz sa značenjem (psih) fiziološkog stanja ili raspoloženja, npr. radosti, ljutnje, zadovoljstva.¹⁶ To je, kako vidimo, slučaj sa primjerima: 3 (... *de même qu'elle s'irritait davantage contre la discipline / Pourquoi ?*), 4 (*L'un se plaignait de ses coureurs / Pourquoi ?; un autre, des fautes d'impression / Pourquoi ?*), 10 (*Le Suisse, à l'écart, s'indignait intérieurement contre cet individu / Pourquoi ?*) i 14 (*L'enfant, ..., ne tardait pas à ouvrir de grands yeux tristes et se mettait à pleurer. Pourquoi ?*).

Uzročna vrijednost relativne rečenice, također, može biti predodređena prisustvom, u glavnoj rečenici, leksema subjektivnog stava za čiju je prihvatljivost (objektivizaciju) neophodno navesti i argumente na kojima se on temelji.¹⁷ Tako u primjeru 9 apotekar Homais iznosi svoj stav po pitanju uticaja pojedinih mirisa na žene koje su po njemu *lako* podložne navedenim njihovim negativnim efektima. (... *C'est pour vous stupéfier l'entendement et provoquer des extases, chose d'ailleurs facile à obtenir chez les personnes du sexe / Pourquoi ?*)

Vidjeli smo potom i nekoliko primjera složenih rečenica u kojima se glagolom glavne rečenice u negativnoj formi negira nešto što je uobičajeno, nešto u čiju se realizaciju u datom kontekstu ne sumnja, tako da to nevršenje nužno komunikativno zahtijeva navođenje i razloga zbog kojih dolazi do toga.¹⁸ To posebno dolazi do izražaja u primjerima: 15 (*Ils commencèrent par le cabinet de Bovary et n'inscrivirent point la tête phrénologique / Pourquoi ?*), 25 (*Ils*

¹⁶ V. Kovačević (1988a: 52) koji izdvaja četiri grupe relativnih uzročnih klauza (nerestriktivnih uvedenih relativnom zamjenicom *koji*) na osnovu primjera preuzetih iz novinarskog, najčešće sportskog jezika.

¹⁷ V. Kovačević (1988a: 54).

¹⁸ Ibid.

ne se parlaient pas / Pourquoi ?), 26 (... *Homais ne démordait point du saule pleureur / Pourquoi ?*), 28 (*Elle ne pouvait détacher sa vue de ce tapis ... de ces meubles vides / Pourquoi ?*).

Nerestriktivnom relativnom rečenicom može se obilježiti i uzrok tipa *kriterij* onda kad se u glavnoj, tj. osnovnoj, rečenici iznosi zaključak o licu označenom antecedentom,¹⁹ kao u primjeru 22 (*Ikrima est un chef exceptionnel : tous ceux qui entourent Mohammed le savent – Ali particulièrement qui fut son camarade de première enfance!*), gdje se taj zaključak odnosi na Alija: naročito Ali zna da je Ikrima dobar vođa. Na osnovu čega to zna naročito on? Na osnovu toga što mu je prijatelj od najranijeg djetinjstva te ga samim tim poznaje bolje od ostalih. Primjećujemo da je u navedenom primjeru posljedica, zapravo, kognitivna akcija iskazana glagolom zaključivanja *savoir / znati*, što upućuje na uzrok kriterija.²⁰

Pored toga, konstatovali smo da je u primjeru 8 (*Charles se précipita vers le Lion d'or, et le pharmacien qui l'aperçut passant sur la place, sans chapeau, abandonna la pharmacie.*) i 12 (*Mais Hivert, qui s'apercevait d'un contrepoids, allongeait à l'aveugle de grands coups avec son fouet.*) pored uzročne, prisutna i vremenska nijansa, pri čemu radnja iskazana zavisnom relativnom rečenicom prethodi radnji glavne rečenice, a takva je i njihova pozicija: zavisna rečenica je pozicionirana ispred glavne.

Naša je analiza, dakle, samo još jednom potvrdila da su relativne rečenice još jedna u nizu uzročnih sintaksičkih jedinica, kao i to da se, pored uzročnog, ovim rečenicama mogu iskazati i druga adverbijalna značenja.²¹ Ova pojava, kako je već istaknuto, povezana je sa prirodom veznog sredstva relativnih rečenica koje su, podsjeća Belaj (2019: 299), “jedinstvene u kategoriji subordiniranih klauzi jer su one jedine klauze u kojima veznik uz opću funkciju povezivanja ima i funkciju supstituiranja, čime se u subordiniranoj klauzi omogućuje razvijanje različitih značenja”.

¹⁹ V. Kovačević (1988a: 55).

²⁰ V. Kovačević (1988b: 125).

²¹ Vidjeti, također, Tekešinović / Seder (2023).

O KOORDINIRANIM I JUKSTAPONIRANIM REČENIČNIM STRUKTURAMA

0. U ovom dijelu knjige naglasak ćemo staviti na nezavisnosložene rečenice, kojima se, kao što je poznato, također, mogu iskazati različiti smisaoni odnosi, kao i različita adverbijalna značenja. Naše razmatranje započinje sagledavanjem glavnih sintaksičko-semantičkih osobenosti konstrukcije koju karakterizira prisustvo priloga stepena *tant* i koja se isključivo povezuje sa uzročno-posljedičnom relacijom. Potom ćemo se, u drugom dijelu, osvrnuti na koordinirane rečenične strukture sa semantički neutralnim veznikom *et*, dok će u trećem dijelu fokus biti na sintaksičko-semantičkoj analizi asindet-skih, odnosno jukstaponiranih rečenica.

1. Prilog *tant* spada u skupinu priloga stepena (*adverbe de degré*), kao što su npr. *assez, presque, très, trop, énormément, excessivement* i dr. koji modificiraju sadržaj različitih kategorija riječi poput pridjeva (*trop grand*), priloga (*trop vite*), imenica (*trop faim*), prijedložnih sintagmi (*trop en avance*) ili glagola (*Paul mange trop.*), ukazujući na visok (*très*), srednji (*assez*) ili nizak (*peu*) stepen onoga što označava modificirana riječ. Pritom se, preciziraju Abeillé / Godard (2021: 944–945), termin *stepen* može odnositi na intenzitet (*très beau, beaucoup souffrir*), kvantitet (*manger beaucoup*) ili učestalost (*beaucoup tomber*). Intenzitet se povezuje sa kategorijom *graduabilnosti*²² pa su tako pridjevi *chaud, grand, lourd, riche* graduabilni (*gradable*), dok drugi, poput *éternel, ovale, triangulaire*, to nisu. To se jednako odnosi na pojedine glagole i imenice:

Le fer à repasser est très chaud.

? *Le fer à repasser est très triangulaire.*

Il m'aime un peu, beaucoup, passionnément, à la folie, pas du tout.

? *Il meurt un peu.*

Paul est très ami avec Jean.

? *Paul est très boulanger.*

S druge strane, u primjeru *Paul mange beaucoup.* – prilog stepena *beaucoup* modificira glagol *manger*, ukazujući na to da je u pitanju značajna količina

²² O tome će više riječi biti u nastavku rada.

hrane, dok je u primjeru sa glagolom *aller* – *Paul va peu au cinéma*. – u pitanju frekventnost odlaska u kino, kao i u primjeru sa glagolom *mourir* – *On meurt beaucoup dans cette ville*. – gdje se misli na učestalost smrtnih slučajeva.

Dešava se, također, često da se isti primjer može interpretirati na više načina, kao što je slučaj sa glagolom *pleuvoir* u rečenici *Il a beaucoup plu l'été dernier*. – gdje istovremeno shvatamo da je kiša padala u više navrata i da je riječ o značajnoj količini padavina (Ibid.).

1. 1. Prilog *tant*, dakle, kao i ostali prilozi stepena, modificira značenje neke druge riječi u kontekstu, ukazujući pritom na visok stepen onoga što se njome označava, pa se otuda i svrstava u modifikatore stepena (*modifieur de degré* – prema Piron 2013: 122). Abeillé / Godard (2021: 2326) preciziraju da se ovim prilogom označava visok stepen na skali kvantiteta (*tant manger*), frekventnosti (*tant sortir*) i intenziteta (*tant souffrir*).

U primjeru *Paul ne pourra pas venir, tant il lui reste encore de travail*. – riječ je o konstrukciji: *idée consécutive / TANT + idée causale* kojom je posebno naglašen uzrok, odnosno razlog zbog kojeg Paul neće moći doći, a to je u ovom slučaju velika količina posla koji još treba da obavi. Pri tome je, kako vidimo, rečenica sa uzročnim sadržajem pozicionirana iza one kojom se iskazuje posljedica. Lorian (1966: 123), međutim, bilježi i primjere u kojima je rečenica sa prilogom *tant* drugačije pozicionirana, pa je tako u sljedeća dva primjera ova rečenica umetnuta:

L'imperfection de certains poètes rassure. Il semble, tant leur effort satisfait peu, qu'ils aient encore beaucoup à dire ... (Gide)

... il avait l'air, tant il s'y abandonnait entièrement en n'ayant plus souci du reste, d'être le jouet inerte et mécanique du bonheur. (Proust)

Dok sljedeći primjer, pak, potvrđuje da nije sasvim isključena ni čista antepozicija rečenice sa prilogom *tant* na početku:

Et alors, tant les gens les plus sincères sont mêlés d'hypocrisie et dépouillent en causant avec une personne l'opinion qu'ils ont d'elle et expriment dès qu'elle n'est plus là, mes parents déplorèrent avec M. Vinteuil le mariage de Swann ... (Proust)

U pogledu ove konstrukcije nailazimo na različita mišljenja, pa tako Abeillé / Godard (2021: 1581) govore o zavisnoj uzročnoj rečenici koju uvodi antepozicionirani prilog:

« Certaines subordonnées de cause peuvent être introduites par les ad-
verbes *tant, tellement* – *L'arbre généalogique lui paraissait aussi immense*
que foisonnant [tant il y avait eu de croisements entre les différentes mai-
sons de noblesse]. – *Tout le monde apprécie Paul*, [tellement il est gentil]. »

Soutet (1993: 92–93) konstrukciju sa *tant* svrstava u zavisne rečenice bezve-
zničkog tipa (*subordonnées non conjonctionnelles*), pri čemu se subordina-
cija dovodi u vezu sa određenom leksikom, u ovom slučaju sa morfemom
kojim se iskazuje intenzitet poput *si* u koncesivnoj (*Si grand soit-il, il pas-
se par la porte.*) i *tant* u uzročnoj upotrebi (*Pierre a dû saliter, tant sa mala-
die s'est aggravée.*) Nazarenko (2000: 108) govori o implicitnoj subordina-
ciji (*subordination implicite*) jer su dvije formalno jukstaponirane rečenice
u zavisnom odnosu, pri čemu izostaje upotreba vezničkih sredstava za
subordinaciju na koju ovdje, kako navodi, ukazuje upravo prilog intenziteta:

« Deux propositions formellement juxtaposées peuvent néanmoins se
trouver dans une relation de dépendance. La subordination est alors
implicite en ce sens qu'elle ne repose sur aucune conjonction de subor-
dination. Cela ne signifie pas pour autant qu'elle ne soit pas marquée.
Elle peut l'être par un adverbe d'intensité dans la proposition causale
qui est alors postposée par rapport au verbe de la proposition qui joue
le rôle de principale.»

Navodeći primjer ove konstrukcije u kontekstu jukstapozicije i koordinacije,
Béchade (1989: 291), također, koristi termin *implicitna subordinacija*.

Popović (2016: 152–153) govori o jukstaponiranim rečenicama sa prilogom
tant, kao i Lorian (1966: 122–123), koji ovu konstrukciju, također, spominje
u poglavlju posvećenom jukstapoziciji. Deloffre (1975: 95, 8°) smatra da su u
pitanju dvije glavne rečenice te da eksplikativni karakter druge po redu reče-
nice može biti označen upotrebom *tant* ili *tellement*: *Rien ne flatte son goût,*
tant il est difficile (La Fontaine).

Le Goffic (1993: 507–508) govori o konsektivnoj konstrukciji tipa *P, telle-
ment (tant)* ..., u okviru paratakse, pri čemu se prvom rečenicom, koja je au-
tonomna, označava važna informacija, tj. posljedica, dok se drugom ozna-
čava uzrok: *Il s'est endormi, tellement il était fatigué.* (*Il était tellement fatigué*
qu'il s'est endormi.) Također, naglašava da je između rečenica isključena upo-
treba veznika *et*.

1.2. U nastavku ćemo razmotriti nekoliko primjera ove konstrukcije iz naše korpusne građe:

1. Ses cheveux, dont les deux bandeaux noirs semblaient chacun d'un seul morceau, **tant** ils étaient *lisses*, étaient séparés sur le milieu de la tête par une raie fine, qui s'enfonçait légèrement selon la courbe du crâne ; ... (MB: 49)
Kosu, čije su dvije polovice izgledale kao da je svaka od jednog komada, **toliko** bijahu *glatko* začešljane, dijelila je posred glave tanka stazica što se lagano ugibaše slijedeći oblinu tjemena, ... (GB: 21)
/ Odnosno: *toliko* su bile *glatke* ... *Tant* / *toliko* pojačava značenje pridjeva *lisses* / *glatke*, odnosno priloga *glatko*, u objavljenom prijevodu.
2. L'hôtesse prit la défense de son curé : – D'ailleurs, il en plierait quatre comme vous sur son genou. Il a, l'année dernière, aidé nos gens à rentrer la paille ; il en portait jusqu'à six bottes à la fois, **tant** il est *fort* ! (MB: 110)
Gostioničarka uze braniti župnika. – Uostalom, on bi četvoricu takvih kao što ste vi sredio lijevom rukom. Prošle godine pomagao je našim ljudima da spreme slamu; nosio je po šest snopova najednom, **toliko** je *jak* ! (GB: 60)
/ *Tant* / *toliko* pojačava značenje pridjeva *fort* / *jak*.
3. Quand il fut au haut de l'escalier, il s'arrêta, **tant** il se sentait *hors d'haleine*. (MB: 152)
Kada je bio navrh stubišta, zastade, **toliko** se *bijaše zadihao*. (GB: 88)
/ *Tant* / *toliko* pojačava značenje prijedložne grupe *hors d'haleine*, odnosno glagola *zadiahati se*.
4. La foule, s'encombrant au même endroit sans en vouloir bouger, menaçait quelquefois de rompre la devanture de la pharmacie. Les mercredis, elle ne désemplissait pas et l'on s'y poussait, moins pour acheter des médicaments que pour prendre des consultations, **tant** était *fameuse* la réputation du sieur Homais dans les villages circonvoisins. (MB: 161)
Od svjetine što se stalno gomilala na istome mjestu, bez namjere da se pomakne, kadšto bi ljekarnikovu izlogu zaprijetila opasnost da se razbije. Srijedom se ljekarna nikako nije ni praznila, a svijet se ondje gurao, manje zato da kupuje lijekove, a više zbog raznih savjeta, **toliko** na *slavnu glasu* bijaše gospodin Homais po susjednim selima. (GB: 93–94)

/ Odnosno: toliko je *slavna* bila reputacija gospodina Homaisa ... *Tant / toliko* pojačava značenje pridjeva *fameuse / slavna*, odnosno prijedložne grupe *na slavnu glasu*, u objavljenom prijevodu.

5. Au choc imprévu de cette phrase tombant sur sa pensée comme une balle de plomb dans un plat d'argent, Emma tressaillant leva la tête pour deviner ce qu'il voulait dire ; et ils se regardèrent silencieusement, presque ébahis de se voir, **tant** ils étaient par leur conscience *éloignés* l'un de l'autre. (MB: 218)
Na neočekivani udar te rečenice što se oborila na njezinu misao poput olovne kugle na srebrnu pliticu Emma drščući podiže glavu da odgonetne što on time misli reći i njih se dvoje šutke pogledaše, gotovo zapanjeni što se vide, **toliko** su u vlastitoj svijesti bili *udaljeni* jedno od drugoga. (GB: 133)
/ *Tant / toliko* pojačava značenje pridjeva *éloignés / udaljeni*.
6. Cette idée de spectacle germa vite dans la tête de Bovary ; car aussitôt il en fit part à sa femme, qui refusa tout d'abord, alléguant la fatigue, le dérangement, la dépense ; mais, par extraordinaire, Charles ne céda pas, **tant** il *jugeait* cette récréation lui devoir être profitable. (MB: 253)
Ova zamisao o kazalištu brzo se razvi u Bovaryjevoj glavi; odmah je priopći ženi koja ponajprije odbi izgovarajući se umorom, putnim brigama i troškovima, no Charles začudo ne popusti, **toliko** *smatraše* da će takvo opuštanje za nju biti korisno. (GB: 157)
/ *Tant / toliko* pojačava značenje glagola *jugeait / smatraše*: toliko je smatrao (vjerovao) da je ta ideja korisna za nju.
7. Madame Bovary prit son lorgnon. Léon, immobile, la regardait, n'essayant même plus de dire un seul mot, de faire un seul geste, **tant** il se sentait *découragé* devant ce double parti pris de bavardage et d'indifférence. (MB: 277)
Gospođa Bovary izvuče lornjon. Léon je nepomično promatraše ne pokušavajući reći više ni jednu jedinu riječ, načiniti jednu jedinu kretnju, **toliko** se osjećaše *obeshrabrenim* pred ovom dvostrukom spremnošću na blagoglagoljivost i na ravnodušnost. (GB: 172)
/ *Tant / toliko* pojačava značenje pridjeva *découragé / obeshrabrenim*.
8. *Fabricando fit faber, age quod agis*. Il citait du latin, **tant** il était *exaspéré*. (MB: 284)
Fabricando fit faber, age quod agis. Bijaše već prešao i na latinski, **toliko** je bio *ogorčen*. (GB: 176–177)
/ *Tant / toliko* pojačava značenje pridjeva *exaspéré / ogorčen*.

9. Mais, en écrivant, elle percevait un autre homme, un fantôme fait de ses plus ardents souvenirs, de ses lectures les plus belles, de ses convoitises les plus fortes ; et il devenait à la fin si véritable, et accessible, qu'elle en palpait émerveillée, sans pouvoir néanmoins le nettement imaginer, **tant** il se *perdait*, comme un dieu, sous l'abondance de ses attributs. (MB: 325–326)
No, dok ih je pisala, pred oči joj je izlazio drugi čovjek, prikaza satkana od njezinih najvatrenijih uspomena, od najljepših pojedinosti koje je pročitala, od najstrastvenijih priželjkivanja, a na kraju je postao tako istinit i dosežan da je zbog toga treperila od divote premda ga nije mogla jasno zamisliti, **toliko se gubio**, poput kakva boga, pod preobiljem vlastitih svojstava. (GB: 206)
/ *Tant* / *toliko* pojačava značenje glagola *se perdait* / *gubio se*.
10. Enfin elle arriva au saut-de-loup devant la grille ; elle se cassa les ongles contre la serrure, **tant** elle se *dépêchait* pour l'ouvrir. (MB: 347)
Konačno stiže do jarka pred vratima s rešetkom; polomi nokte na bravi, **toliko se žurila** da je otvori. (GB: 223)
/ *Tant* / *toliko* pojačava značenje glagola *se dépêchait* / *žurila se*.
11. Il y a toujours après la mort de quelqu'un comme une stupéfaction qui se dégage, **tant** il est *difficile* de comprendre cette survenue du néant et de se résigner à y croire. (MB: 360)
Uvijek se nakon nečije smrti javlja svojevrsno zaprepaštenje, **toliko** je teško razumjeti taj nenadani nastup ništavila i pomiriti se s time da u njega povjerujemo. (GB: 233)
/ *Tant* / *toliko* pojačava značenje pridjeva *difficile*, odnosno priloga *teško*.
12. Depuis la mort de Bovary, trois médecins se sont succédé à Yonville sans pouvoir y réussir, **tant** M. Homais les a tout de suite *battus en brèche*. (MB: 382)
Od Bovaryjeve su se smrti u Yonvilleu izredala tri liječnika, no nijedan se nije uspio održati, **jer** ih je gospodin Homais odmah rastjerao. (GB: 249)
/ Odnosno preciznije: **toliko** ih je gospodin Homais odmah (po dolasku) *ugrožavao* u njihovom poslu. *Tant* / *toliko* pojačava značenje glagola (u fr. glagolskog izraza) *a battus en brèche* / *ugrožavao je*.
13. Et Fatima, à nouveau, d'exploser, **tant** sa logique à elle *rejoint* la passion de justice qui la dévore, qui va l'habiter jusqu'à la fin : ... (LM: 86)
A Fatima ponovo plane, **jer** je njeno razmišljanje toliko vezano za pravdu da je ono razdire i pratit će je do smrti: ... (DOM: 89)

/ Odnosno preciznije: **toliko** je njeno razmišljanje *vezano* za strast prema pravdi koja je razdire, ... *Tant / toliko* pojačava značenje glagola *rejoindre* (u ovom kontekstu: *biti vezan, spojen*), odnosno pridjeva *vezano*.

14. « Suis-je restée une païenne ? » se demanda-t-elle dans un plaisir de tout son être, **tant** elle se sentait *bien*, ... (LM:171)

“Zar sam ja ostala poganka?” – upita se ona, osjećajući zadovoljstvo u cijelom svom biću, **jer** je sada bila sretna ... (DOM: 175)

/ Odnosno preciznije: **toliko** *dobro* se osjećala, ... *Tant / toliko* pojačava značenje priloga *bien / dobro*.

15. L'aubergiste ne quittait point des yeux la porte du *Café Français*, et le pharmacien poursuivit : — Plût à Dieu que nos agriculteurs fussent des chimistes, ou que du moins ils écoutassent davantage les conseils de la science ! ... Mais l'apothicaire s'arrêta, **tant** Mme Lefrançois paraissait *préoccupée*. (MB: 168-169)

Gostioničarka ne skidaše očiju s vrata Francuske kavane, a ljekarnik nastavi: – Dajbože da naši poljoprivrednici budu kemičari ili da bar više slušaju savjete znanosti! ... No, apotekar zastade, **jer** gospođa Lefrançois bijaše očito obuzeta drugim mislima. (GB: 99)

/ Odnosno preciznije: **toliko** se gospođa Lefrançois činila *zamišljenom*. *Tant / toliko* pojačava značenje pridjeva *préoccupée / zamišljenom*.

16. La clef tourna dans la serrure, et elle alla droit vers la troisième tablette, **tant** son souvenir la guidait *bien*, saisit le bocal bleu, ... (MB: 348)

Ključ se okrenu u bravi, a ona pođe ravno prema trećoj polici, sjećanje ju je **tako** *dobro* vodilo, pograbi modru staklenku, ... (GB: 224)

/ Ili: **toliko** *dobro* ju je sjećanje vodilo, ... *Tant / toliko* pojačava značenje priloga *bien / dobro*.

Navedeni primjeri pokazuju da se konsekutivnim sadržajem prve rečenice, u ovakvim strukturama, često označava nešto što u izvjesnoj mjeri iznenađuje, začuđuje, nešto što se u datom kontekstu baš i ne očekuje pa se stoga čini značajnijim te najprije i zaokuplja misao, koja potom prirodno teži ka objašnjenju, tragajući za onim što je dovelo do takve posljedice, a to objašnjenje donosi druga po redu rečenica sa prilogom *tant / toliko* u inicijalnoj poziciji. *Tant* (kao i njegov prijevodni ekvivalent, prilog *toliko*) u navedenim je primjerima prilog intenziteta (*adverbe d'intensité / intensif*), tj. intenzifikator,

prilog-pojačivač²³ kojim se intenzivira, pojačava sadržaj određene lekseme u datom kontekstu te se na taj način ujedno naglašava dato objašnjenje, odnosno uzročni sadržaj druge rečenice, a time i njegova veza sa posljedicom u prethodnoj rečenici, zbog čega pojedini autori, kako smo vidjeli, ove strukture dovode u vezu sa subordinacijom.

Crystal (1985: 101) definira intenzifikatore kao “klasu priloga koji pojačavaju ili slabe značenje nekog drugog elementa u rečenici”. Zapravo, oni pojačavaju ili snižavaju stepen intenziteta osobine koju izražava neki drugi element u rečenici te u isto vrijeme tu osobinu i naglašavaju. Intenzifikator, dakle, gradi značenje elementa koji modificira (Osmankadić 2004: 277). U okviru ove klase priloga moguće je izdvojiti i nekoliko potklasa, pa su tako pojačivači, precizira Osmankadić (2003a: 53), intenzifikatori koji označavaju visok stepen nekog kvaliteta, a na skali se nalaze odmah ispod maksimizatora, tj. onih intenzifikatora koji označavaju najviši mogući stepen nekog kvaliteta i koji se nalaze na samom vrhu apstraktne skale intenziteta.²⁴

Jedan dio te skale vrijednosti za pridjev *difficile* izgledao bi ovako:

extrêmement difficile
tellement difficile
trop difficile
 ↑ *très difficile*

²³ V. Silić / Pranjaković (2007: par. 1398) i Jahić / Halilović / Palić (2000: par. 546). Pojmovi *intenzitet* i *intenzifikacija* u lingvistici su preuzeti iz fizike. Kao lingvistički pojam i termin intenzitet se općenito definira kao položaj, stupanj ili tačka na skali čiji su krajevi označeni suprotnim polovima (- i +) i koji, za razliku od intenziteta u fizici, nije objektivno mjerljiv, npr. na skali toplote na čijem se jednom kraju nalazi *leden*, na drugom *vreo*, a između *hladan* / *studen*, *mlak*, *topao*, *vruć*. U početku je najširu primjenu imao u fonetici, a kasnije i drugdje, pa tako i u sintaksi, koja operira pojmom *intenzifikator* ili *pojačivač*, koji se u najširem smislu definira kao eksplicitno sredstvo kojim se značenje impliciranog intenziteta nekog leksema pomjera na skali intenziteta prema gore ili prema dolje (Palić 2019: 77).

²⁴ Govoreći o klasifikaciji intenzifikatora u engleskom i bosanskom jeziku, Osmankadić (2003a: 53) razlikuje sljedećih šest potklasa intenzifikatora “koje predstavljaju semantička područja intenzifikatora poredanih skalarno od maksimalnog do minimalnog intenziteta”: 1. maksimizatori (eng. *maximizers*; kao, naprimjer, eng. *completely* / *potpuno*), 2. pojačivači (eng. *boosters*; kao, naprimjer, eng. *very* / *vrlo*, *veoma*), 3. aproksimatori (eng. *approximators*; kao, naprimjer, eng. *almost* / *gotovo (da)*), 4. relativizatori (eng. *relative intensifiers*; kao, naprimjer, eng. *rather* / *prilično*), 5. umanjivači (eng. *diminishers*; kao, naprimjer, eng. *slightly* / *pomalo*) i 6. minimizatori (eng. *minimizers*; kao, naprimjer, eng. *hardly*, (*not*) *at all* / *jedva (da)*, *nimalo*).

plutôt difficile
suffisamment difficile
légèrement difficile (Piron 2013: 122).

Osmankadić (2003a: 50–51) primjećuje da je semantička kategorija *graduabilnosti* osnovni kriterij koji se koristi pri klasifikaciji intenzifikatora:

“Graduabilnost modificiranog elementa prvi je preduvjet da bi prilog koji ga modificira bio svrstan u klasu intenzifikatora. (...). Svojstvo graduabilnosti najjasnije je izraženo kod pridjeva jer je njihova osnovna funkcija da opisuju osobine argumenata, a određena osobina može postojati na višem ili nižem stupnju, tako da kad graduabilni pridjev (npr. *sretan*) modificiramo intenzifikatorom, mi ustvari određujemo u kojem je intenzitetu data osobina prisutna kod nekog elementa (npr. **potpuno sretan**, **veoma sretan**, **prilično sretan**, **relativno sretan**, **pomalo sretan**, **nimalo sretan**). Međutim, graduabilnost se može uočiti i kod drugih vrsta riječi i sintagmi, najčešće kod priloga (npr. **veoma sretno**), zatim glagola (npr. **jako voljeti nekoga**), imenica (npr. *On je isuviše gospodin da bi dopustio takvo što*) i prijedloških fraza (npr. **malo ispred njegove staze**).”

Uvidom u naše primjere, konstatiramo da najčešće lekseme čije značenje modificira, odnosno pojačava prilog *tant* / *toliko*, jesu upravo pridjevi, a potom slijede glagoli i prilozi. Moguće je, također, kako smo vidjeli, da se u ulozu modificirane lekseme nađe i prijedložna grupa.

U primjeru s početka *Paul ne pourra pas venir, tant il lui reste encore de travail*. – modifikacija se odnosi na imenicu (usp. *Paul ne pourra pas venir, il lui reste encore tant de travail*.), a prilog *tant* bi ovdje, zapravo, bio kvantifikator. I kvantifikatori i intenzifikatori vrše gradiranje modificiranog elementa. Međutim, razlika između njih je u tome što se kod kvantifikatora radi o gradiranju količine onoga što izražava modificirani element (*velika* / *značajna količina posla*, u datom primjeru – LT), dok se kod intenzifikatora radi o gradiranju intenziteta osobine izražene modificiranim elementom (Osmankadić 2003b: 128).

Uzročno-posljedični odnos među ovim rečenicama lako možemo potvrditi upotrebom određenih kauzalno markiranih veznika poput, npr. veznika *car* (usp. *Paul ne pourra pas venir, car il lui reste encore de travail*.). Ove se rečenice, kako vidimo, uglavnom prevode identičnim strukturama u bosanskom

jeziku pri čemu druga rečenica sa kauzalnim značenjem sadrži prilog *toliko* koji, također, ima pojačajnu ulogu (u posljednjem primjeru, u toj ulozi nalazimo i prilog *tako*). U manjem broju primjera, u prijevodu se pojavljuje kauzalna klauza sa veznikom *jer*, kojom se potvrđuje uzročna vrijednost druge rečenice s tim da se u tom slučaju onda ne prenosi intenzitet koji je prisutan u francuskoj konstrukciji.

Prilog *tant* bi se u ovoj konstrukciji mogao posmatrati kao obilježje koordinacije (*coordonnant*)²⁵ pa ga tako Točanac-Milivojev (1989: 26) i Béchaude (1989: 9) navode zajedno sa uzročnim koordinantima poput *car*, *en effet* i *de fait*.

Pored priloga *tant* u ovakvim se konstrukcijama, kako smo vidjeli, spominje i prilog stepena, odnosno, također, prilog-pojačivač *tellement* / *toliko*, koji jednako upućuje na koordinaciju, pa tako Papić (1984: 237) kaže da je *tellement* ovdje koordinant, dok Delatour i dr. (2004: 234) primjećuju da je njegova upotreba u ovom slučaju, zapravo, frekventnija od upotrebe priloga *tant*, što se nije potvrdilo analizom našeg korpusa:

On ne pouvait pas entrer au stade de France, tellement il y avait de monde. (= parce qu'il y avait beaucoup de monde.) – Il s'est endormi à table, tellement il était fatigué!

Prilog stepena *si* / *tako*, *toliko*, također se pojavljuje u ulozi pojačivača: *Il pardonnera, il est si bon*. Von Wartburg / Zumthor (1958: par. 165) navode i sljedeći primjer, uz napomenu da je riječ o vrlo rijetkoj upotrebi *si* u konstrukciji koja je, vjerovatno, nastala pod uticajem strukture sa prilogom *tant*: *Si belle est la pudeur de ce livre, il semble presque indiscret d'en parler* (Gide). Primjer koji navodi Lorian (1966: 122) u tom je pogledu ilustrativniji:

Quelques secondes encore et la négresse va chanter. Ça semble inévitable, si forte est la nécessité de cette musique ... (Sartre).

Pored spomenutih priloga-pojačivača, u upotrebi je i pridjev, tačnije determinant *tel* kojim se jednako može izraziti intenzitet.²⁶ Von Wartburg /

²⁵ Tu ulogu, pored nezavisnih veznika (*conjonctions de coordination*), mogu imati i prilozi (*adverbes de coordination*), kao i priloški izrazi (*locutions de coordination*). V. Varga (2005: 129).

²⁶ Kad je riječ o subordiniranoj strukturi, spomenuti intenzifikatori, odnosno pojačivači (*tant*, *tellement*, *si*, *tel*), pojavljuju se u glavnoj rečenici i u korelaciji sa subordinatorom *que* koji uvodi zavisnu posljedičnu rečenicu:

Alex a tant souffert qu'il est en larmes.

Zumthor (1958: par. 165) ga spominju unutar lokucije *à tel point / do tog stepena, toliko: Il ne me questionna pas même sur mon travail professionnel, à tel point il était discret.*

2. Veznik *et* je najfrekventniji koordinacijski veznik (*conjonction de coordination*) u francuskom jeziku (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 525). Riječ je, naime, o vezniku koji je semantički neobilježen (za razliku npr. od koordinacijskog veznika *car* ili *donc*) i stoga kontekstualno uvjetovan, što znači da semantička interpretacija koordiniranih rečeničnih struktura sa ovim nezavisnim veznikom u prvom redu ovisi o semantičkom sadržaju ovih rečenica, tj. o značenju prve i druge rečenice te o logičkom odnosu između tih značenja što, također, uključuje i svijest o izvanjezičkoj realnosti. Naprimjer, u rečenici:

Il mange tous les jours au restaurant et il est maigre comme un fil. – do izražaja dolazi opozicija između sadržaja prve i druge rečenice, a ovdje je ona uvjetovana pretpostavkom da se osoba koja redovno jede u restoranu treba udebljati. Međutim, ovaj bi adverzativni odnos postao konsekutivan u drugačijoj izvanjezičkoj realnosti, tačnije u svijetu u kojem bi se u svim restoranima posluživala samo dijetalna jela (Ibid. 522–523), pa bi se mršavost tada mogla shvatiti kao posljedica svakodnevnog objedovanja u restoranu.

Ponekad je, s obzirom na semantički sadržaj rečenica, ključan njihov poređak u linearnom slijedu, kao u sljedećem primjeru koji nije prihvatljiv:

* *La femme de Jean travaille dans un ministère et il est marié.* – jer je sadržaj 2. rečenice *il est marié* već unutar 1. rečenice *la femme de Jean...*

Ali zato možemo reći:

Jean est marié et sa femme travaille dans un ministère. – jer sada 2. rečenica *sa femme travaille dans un ministère* donosi novu, dodatnu informaciju u odnosu na 1. rečenicu *Jean est marié*.

Il est tellement grand que son pantalon ne lui va plus !

Elle est si belle que tous les garçons sont amoureux d'elle.

Il a fait un tel bruit qu'il a réveillé toute la maison.

Intenzitet u kontekstu uzročno-posljedičnog odnosa može se izraziti i prijedložnom lokucijom *à force de* u konstrukciji s imenicom bez determinanta (obično u izrazima poput: *à force de travail, courage, patience, gentillesse* itd.) – *A force de volonté, il a pu recommencer à marcher après son accident. / = parce qu'il a eu beaucoup de volonté.* – ili sa infinitivom (koji ima isti subjekt kao i glavni glagol) – *A force de critiquer tout le monde, il a perdu beaucoup d'amis. / = parce qu'il critique tout le monde* (Delatour i dr. 2004: 235).

Ovo se, dakako, ne odnosi na primjere u kojima su značenja rečenica kontradiktorna:

* *Jean est célibataire et il est marié depuis dix ans.*

* *Jean est marié depuis dix ans et il est célibataire.* (Ibid. 523)

Koordinirane rečenice s veznikom *et* su u simetričnom odnosu ukoliko ne ovise o linearnom poretku. Najčešće je riječ o iskazivanju sličnosti ili razlike te situacije koja je suprotna očekivanju, kao u sljedećim primjerima:

Victor a quatorze ans et Lou a quinze ans. / Lou a quinze ans et Victor a quatorze ans.

Victor a réussi et (en revanche) Lou a échoué. / Lou a échoué et Victor a réussi.

Alex est président et (pourtant) il n'a pas quarante ans. / Alex n'a pas quarante ans et il est président.

Ako međutim, promjena poretka rečenica nije moguća ili ako bi dovela do promjene smisla, riječ je o nesimetričnom odnosu:

Alex est entré et il s'est assis.

* *Alex s'est assis et il est entré.*

Le robinet a fui et il y a eu une inondation. (Istjecanje vode iz česme dovelo je do poplave.)

Il y a eu une inondation et le robinet a fui. (Poplava je dovela do istjecanja vode iz česme.)

(Abeillé / Godard 2021: 1794–1795)

Isti je slučaj sa sljedećim primjerima:

Alex entra et monta dans sa chambre.

? *Alex monta dans sa chambre et entra.*

Alex tira sur la poignée et la porte s'ouvrit.

? *La porte s'ouvrit et Alex tira sur la poignée.*

Il fait un pas de plus et il tombe.

? *Il tombe et il fait un pas de plus.*

U nesimetričnom su odnosu, kako vidimo, koordinirane rečenice s veznikom *et* kojima se označava vremenska sukcesivnost (*et ensuite, et alors*), uzročno-posljedični odnos (*et donc*) te primjeri u kojima do izražaja dolazi

pogodbena interpretacija (*Il fait un pas de plus et il tombe. / S'il fait un pas de plus, il tombe.*) (Ibid. 1796)

Kad je riječ o semantičkoj interpretaciji koordiniranih rečenica s veznikom *et*, u literaturi se, dakle, navodi:

dodavanje (nove, dodatne informacije):

- *Jean est marié et sa femme travaille dans un ministère.*

vremenska sukcesivnost (= *et ensuite*):

- *Paul a frappé et est entré.* (Bonnard 1985: 167)
- *Victor est entré et il s'est assis.* (Abeillé / Godard 2021: 1791)
- *Nous prendrons l'apéritif et nous déjeunerons.* (GL 1973: 1754)

Abeillé / Godard (2021: 1796) konstatiraju da su nešto rjeđi primjeri u kojima do izražaja dolazi vremenska simultanost, što potvrđuje transformacija sljedeće rečenice u zavisnu vremensku s veznikom *pendant que*:

- *On était en train de diner et le téléphone a sonné.*
- *Pendant qu'on était en train de diner, le téléphone a sonné.*

opozicija, koncesivnost (= *et pourtant*):

- *Nous travaillons et vous vous reposez.* (Guberina 1954: 56)
- *Je travaille beaucoup et je gagne peu.* (GL: Ibid.)
- *Tu avais promis, et maintenant tu refuses.* (Mauger 1968: 400)
- *Alex est Président et il n'a pas quarante ans.* (Abeillé / Godard: Ibid.)
- *Il a beaucoup d'amis, et ne jouit d'aucun crédit.* (Von Wartburg / Zumthor 1958: par. 91)

posljedica, tj. uzročno-posljedični odnos (= *et donc*):

- *Tu as mis le verre au bord de la table et il est tombé.* (Mauger: Ibid.)
- *Je travaille beaucoup et je suis fatigué.* (GL: Ibid.)

pogodbenost, kondicionalnost:

- *Il fait un pas de plus et il tombe.*

Pogodbena interpretacija koordiniranih rečenica s veznikom *et* obično je vezana za glagolsko vrijeme (prezent) ili za imperativni rečenični modalitet:

*Il fait un pas de plus et il tombe. / S'il fait un pas de plus, il tombe.
Continue ainsi et tu auras des ennuis ! / Si tu continues ainsi, tu auras des ennuis.*

Viens ici et tu auras une surprise !

/ Si tu viens ici, tu auras une surprise. (Abeillé / Godard 2021: 1796)

Avance et je te casse la figure ! / Si tu avances, je te casse la figure.

Qu'il vienne et il aura affaire à moi ! / S'il vient, il aura affaire à moi. (Ibid. 1557)

Qu'il se fasse attendre encore un quart d'heure, et je m'en vais. / S'il se fait attendre encore un quart d'heure, je m'en vais. (Brunot 1936: 874)

Vežnik *et*, dakle, može povezivati različite tipove rečenica, kao što su, vidjeli smo, imperativna i afirmativna – *Propose-lui un prix intéressant et il acceptera.* – ili, pak, afirmativna i upitna – *Ils vont encore tout casser, et qui va payer les dégâts ?* (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 526) Autori Velikog Larousseovog rječnika ukazuju na upotrebu zareza ispred veznika *et* kada su koordinirane različite rečenične konstrukcije ili kada su u pitanju rečenice koje se žele jasno razlikovati, kao u primjeru:

C'est votre professeur, et vous devez le respecter.

/ Usp. J'ai vu votre professeur et je lui ai parlé. (GL 1973: 1754, Rem. 3)

Također je važno istaći da koordinirane rečenice s vežnikom *et* karakterizira elipsa rečeničnog konstituenta koji je zajednički za obje rečenice, što je, pak, nemoguće u slučaju koordiniranih rečenica s vežnikom *car*. Ovo se naročito odnosi na glagol, npr.:

– *Jean a vendu sa maison et Paul [a vendu] sa voiture.*

Međutim, također se susreću primjeri ovih rečenica u kojima se elipsa odnosi na:

subjekt – *Camille habite à Paris et [Camille] travaille à Strasbourg.*
glagolsku grupu (glagol + objekt, kopulativni glagol + atribut)

– *Les chats [adorent leurs maîtres] et les chiens adorent leurs maîtres.*

– *Les chats [sont affectueux] et les chiens sont affectueux.*

imenicu ili zavisnu rečenicu u funkciji objekta

– *Jean achète [des maisons] et Paul vend des maisons.*

- *Jean sait [que Paul viendra] et Pierre ignore que Paul viendra.* (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 523).

2.1. Kad je riječ o klasičnim koordinacijskim veznicima, jedino *et*, *donc* i *car* mogu, zaključuje Nazarenko (2000: 110), izraziti kauzalni odnos. Međutim, za razliku od veznika *car* koji je eksplicitno kauzalan i *donc* koji je jasno konsekutivan, veznik *et* je neutralan i njime se uzrok izražava indirektno zbog naše sklonosti ka kauzalnoj interpretaciji koja vodi ka tome da se svaka relacija kauzalno interpretira:

« Parmi les conjonctions de coordination classiques, seules *et*, *donc* et *car* peuvent exprimer une relation de causalité, mais alors que *car* est explicitement causal, *donc* clairement consécutif, *et* est une conjonction neutre. Lorsque *et* sert à exprimer la cause, c'est indirectement, en vertu de notre propension à l'interprétation causale qui conduit à interpréter causalement toute relation. »

U nastavku ćemo analizirati nekoliko primjera koordiniranih rečenica s veznikom *et* u kojima se prepoznaje uzročno-posljedični odnos:

17. Quand sa mère mourut, elle pleura beaucoup les premiers jours. Elle se fit faire un tableau funèbre avec les cheveux de la défunte, et, dans une lettre qu'elle envoyait aux Bertaux, toute pleine de réflexions tristes sur la vie, elle demandait qu'on l'ensevelît plus tard dans le même tombeau. Le bonhomme la crut malade **et** vint la voir. (MB: 72) (Le bonhomme la crut malade *et donc* vint la voir.)

Kada joj umrije mati, Emma je prvih dana mnogo plakala. Onda dade načiniti posmrtnu sličicu ukrašenu pokojničinom kosom, a u jednome pismu što ga posla u Bertaux, punome tužnih razmatranja o životu, zatraži da je jednog dana sahrane u isti grob s majkom. Otac pomisli da je bolesna **i** dođe joj u posjet. (GB: 36)

(Otac je pomislio da je bolesna *i zato* ju je posjetio.)

18. L'église a été rebâtie à neuf dans les dernières années du règne de Charles X. La voûte en bois commence à se pourrir par le haut, **et**, de place en place, a des enfonçures noires dans sa couleur bleue. (MB: 105)

(La voûte en bois commence à se pourrir par le haut, *et c'est pourquoi*, de place en place, a des enfonçures noires dans sa couleur bleue.)

Crkva je obnovljena još tokom posljednjih godina vladavine Karla X. Drveni svod odozgo počinje trunuti **pa** tu i tamo na modroj boji ima crnih rupa. (GB: 56)

(Drveni svod crkve počinje odozgo trunuti *pa zato / zbog toga* tu i tamo po njemu ima crnih rupa.)

19. Un grand espace de terrain vide, (...), entourait un long bâtiment quadrangulaire que perçaient quantité de petites fenêtres. Il n'était pas achevé d'être bâti, **et** l'on voyait le ciel à travers les lambourdes de la toiture. (MB: 135)

(Il n'était pas achevé d'être bâti, *et donc / c'est pourquoi* l'on voyait le ciel à travers les lambourdes de la toiture.)

Veliko prostranstvo pustoga zemljišta (...) okruživaše dugačku četvero-kutnu zgradu izbušenu mnoštvom prozorčića. Njezina gradnja još ne bijaše dovršena **pa** joj se između stropnih greda ispod krovišta vidjelo nebo. (GB: 76)

(Gradnja zgrade još nije bila dovršena *pa se zato / zbog toga* između stropnih greda ispod krovišta vidjelo nebo.)

20. Il venait de dîner **et** respirait bruyamment. (MB: 146)

(Il venait de dîner *et donc / c'est pourquoi* respirait bruyamment.)

Bijaše maločas večerao **pa** je teško disao. (GB: 83)

(Upravo je bio večerao *pa je zato / zbog toga* teško disao.)

21. – C'est le fils de Boudet le charpentier ; ses parents sont à leur aise **et** lui laissent faire ses fantaisies. (MB: 146)

(Ses parents sont à leur aise *et donc* lui laissent faire ses fantaisies.)

– To je sin tesara Boudeta. Roditelji su mu imućni **pa** mu dopuštaju da tjera svoje. (GB: 84)

(Roditelji su mu imućni *pa mu zato / stoga* dopuštaju da tjera svoje.)

22. La campagne était déserte, **et** Rodolphe n'entendait autour de lui que le battement régulier des herbes qui fouettaient sa chaussure, avec le cri des grillons tapis au loin sous les avoines, (...). (MB: 164)

(La campagne était déserte, *et c'est pourquoi* Rodolphe n'entendait autour de lui que le battement régulier des herbes qui fouettaient sa chaussure, avec le cri des grillons tapis au loin sous les avoines.)

Okolna polja bijahu pusta **i** Rodolphe je oko sebe čuo tek ravnomjerno šuštanje trave što mu šibaše obuću, uz cvrčanje cvrčaka skrivenih u daljini, ispod zobnog klasja. (GB: 96)

(Polje je bilo pusto *i zato / zbog toga* je Rodolphe oko sebe čuo samo ravnomjerno šuštanje trave i cvrčanje cvrčaka.)

23. L'amour l'avait enivrée d'abord, **et** elle n'avait songé à rien au-delà. (MB: 199)

(L'amour l'avait enivrée d'abord, *et donc / c'est pourquoi* elle n'avait songé à rien au-delà.)

Ljubav ju je isprva bila zanimjela, **te** nije pomišljala ni na što drugo. (GBZ: 158)
(Ljubav ju je isprva bila zanimjela, *te zato* nije pomišljala ni na što drugo.)

Kako vidimo, kontekst u kojem se pojavljuju koordinirane rečenice s veznikom *et* u gornjim primjerima je takav da u njima dolazi do izražaja uzročno-posljedični odnos (koji smo i dodatno precizirali, tj. sasvim eksplicitno izrazili pomoću *donc* i *c'est pourquoi*, odnosno upotrebom leksičkih konektora *zato*, *zbog toga*, *stoga*²⁷). Pri tome se semantički sadržaj druge rečenice može shvatiti kao rezultat ili posljedica određene radnje ili stanja iskazanog prvom rečenicom. Pozicija ovih rečenica u linearnom slijedu odgovara, dakle, logičkom redoslijedu: uzrok → posljedica. U vezi s tim možemo primijetiti da u ovim rečeničnim strukturama do izražaja dolazi, dakle, odnos vremenske anteriornosti uzroka u odnosu na posljedicu, ali isto tako i odnos simultanosti uzroka i posljedice. Usporedimo u tom smislu:

- anteriornost uzroka u odnosu na posljedicu → *Le bonhomme la crut malade et vint la voir.* / Pomisao da je možda bolesna (uzrok) prethodila je posjeti (posljedica).
- simultanost uzroka i posljedice → *La campagne était déserte, et Rodolphe n'entendait autour de lui que le battement régulier des herbes qui fouettaient sa chaussure, avec le cri des grillons (...).* / U isto je vrijeme polje bilo pusto (uzrok) i Rodolphe je oko sebe čuo samo ravnomjerno šuštanje trave i cvrčanje cvrčaka (posljedica).

Kao što je na početku istaknuto, koordinirane rečenice s veznikom *et* u kojima do izražaja dolazi uzročno-posljedična veza su u nesimetričnom odnosu (*relation asymétrique*), što znači da se takve strukture odlikuju čvrstim poretkom rečenica, pa stoga promjena njihovog redoslijeda nije moguća ili bi mogla dovesti do promjene smisla, odnosno do drugačije semantičke interpretacije:

²⁷ V. Pranjković (1984: 69).

- *Le bonhomme la crut malade et vint la voir.*
(Otac je pomislio da je bolesna i zato ju je posjetio.)
Le bonhomme vint la voir et la crut malade.
(? Otac ju je posjetio i zato je pomislio da je bolesna.)
Ali: Otac ju je posjetio i zatim / nakon toga pomislio da je bolesna.)

- *La voûte en bois commence à se pourrir par le haut, et, de place en place, a des enfonçures noires dans sa couleur bleue.*
(Drveni svod crkve počinje odozgo trunuti pa zato tu i tamo na njegovoj modroj boji ima crnih rupa.)
La voûte en bois, de place en place, a des enfonçures noires dans sa couleur bleue et commence à se pourrir par le haut.
(? Drveni svod tu i tamo ima crnih rupa pa zato počinje odozgo trunuti.)
Ali: Drveni svod tu i tamo ima crnih rupa i počinje odozgo trunuti.)

- *Le bâtiment n'était pas achevé d'être bâti, et l'on voyait le ciel à travers les lambourdes de la toiture.*
(Gradnja zgrade još nije bila dovršena pa se zato između stropnih greda ispod krovišta vidjelo nebo.)
L'on voyait le ciel à travers les lambourdes de la toiture, et le bâtiment n'était pas achevé d'être bâti.
(? Između stropnih greda ispod krovišta vidjelo se nebo pa zato gradnja zgrade još nije bila dovršena.)

- *Il venait de dîner et respirait bruyamment.*
(Upravo je bio večerao pa je zato teško disao.)
Il respirait bruyamment et venait de dîner.
(? Teško je disao pa je zato upravo bio večerao. Ali: Teško je disao i upravo je bio večerao.)

- *Ses parents sont à leur aise et lui laissent faire ses fantaisies.*
(Roditelji su mu imućni pa mu zato dopuštaju da tjera svoje.)
Ses parents lui laissent faire ses fantaisies et sont à leur aise.
(? Roditelji mu dopuštaju da tjera svoje pa su zato imućni.)

- *La campagne était déserte, et Rodolphe n'entendait autour de lui que le battement régulier des herbes (...), avec le cri des grillons (...).*
(Polje je bilo pusto i zato/stoga je Rodolphe oko sebe čuo samo ravnomjerno šuštanje trave uz cvrčanje cvrčaka.)

Rodolphe n'entendait autour de lui que le battement régulier des herbes (...), avec le cri des grillons (...) et la campagne était déserte.

(? Rodolphe je oko sebe čuo samo ravnomjerno šuštanje trave uz cvrčanje cvrčaka i zato je polje bilo pusto.)

- *L'amour l'avait enivrée d'abord, et elle n'avait songé à rien au-delà.*
(Ljubav ju je isprva bila zanimjela, te zato nije pomišljala ni na što drugo.)
Elle n'avait songé à rien au-delà, et l'amour l'avait enivrée d'abord.
(Nije pomišljala ni na što drugo te ju je zato ljubav isprva bila zanimjela.)

Uzročno-posljedična interpretacija koordiniranih rečenica s veznikom *et* je, dakle, direktno vezana za logički redoslijed rečenica u kojem uzrok prethodi posljedici. Naime, sa promjenom ovog redoslijeda uglavnom se, kako vidimo, gubi uzročno-posljedični odnos, a ponekad, vidjeli smo, do izražaja dolazi i mogućnost drugačije interpretacije, kao što je vremenska sukcesivnost ili, pak, dodavanje nove informacije. Čak i onda kada je uzročno-posljedična interpretacija i dalje moguća nakon promjene redoslijeda rečenica (posljednji primjer), smisao se ipak mijenja jer prvobitni uzrok postaje posljedica, a prvobitna posljedica postaje uzrok. Zbog ovakvog fiksnog redoslijeda rečenica, njihova transformacija pomoću odgovarajućeg zavisnog veznika (koja bi dodatno potvrdila uzročno-posljedični odnos) uključivala bi one veznike koji uvode zavisnu uzročnu rečenicu u antepoziciji (kao što su npr. veznici *comme* i *puisque*), ali isto tako i odgovarajuće veznike koji uvode zavisnu posljedičnu rečenicu:

- *Comme il [le bâtiment] n'était pas achevé d'être bâti, l'on voyait le ciel à travers les lambourdes de la toiture.* (Kako njezina gradnja još ne bijaše dovršena, između stropnih greda ispod krovništva vidjelo se nebo.)
Il [le bâtiment] n'était pas achevé d'être bâti, si bien que l'on voyait le ciel à travers les lambourdes de la toiture. (Njezina gradnja još ne bijaše dovršena, tako da se između stropnih greda ispod krovništva vidjelo nebo.)
- *Puisque l'amour l'avait enivrée d'abord, elle n'avait songé à rien au-delà.*
(Pošto ju je ljubav isprva bila zanimjela, nije pomišljala ni na što drugo.)
L'amour l'avait enivrée d'abord, de sorte qu'elle n'avait songé à rien au-delà.
(Ljubav ju je isprva bila zanimjela, tako da nije pomišljala ni na što drugo.)

Prijevodni ekvivalenti veznika *et* u koordiniranim rečeničnim strukturama s uzročno-posljedičnim odnosom jesu, dakle, sastavni veznici *i*, *pa* i *te*.²⁸ Govoreći o smislaonim odnosima među klauzama koordiniranih rečenica s veznikom *i*, Pranjković (1984: 63) navodi da su ove klauze u kopulativnom odnosu, ali da su unutar toga odnosa često prisutni i drugi, među kojima se uzročno-posljedični odnos spominje kao jedan od najčešćih.²⁹ Jednako je neupitno uzročno-posljedično značenje veznika *pa* (Silić / Pranjković 2007: par. 1321), kao i veznika *te* koji je semantički blizak i funkcionalno jednak vezniku *pa* (Simić / Jovanović 2002: 695–697).

3. Jukstaponirane ili asindetske (*asyndétique*), odnosno bezvezničke rečenične strukture, karakterizira odsustvo eksplicitnih sredstava veze među dijelovima, to jest rečenicama koje razdvaja tek znak interpunkcije (zarez, tačka zarez, dvotačka). U upotrebi je, također, termin “asindetska parataksa” (*parataxe asyndetique*) u odnosu na “sindetsku parataksu” (*parataxe syndetique*) ili koordinaciju (Béchade 1989: 11).

Jukstaponirane rečenične strukture mogu biti dvočlane, tročlane ili, pak, višečlane, tj. mogu se sastojati od dvije, tri ili više rečenica, kao što se vidi iz sljedećih primjera:

dvočlane: *Manif mémorable : on bivouaqua sur place¹, on pique-niqua².* (Abeillé / Godard 2021: 1762)

²⁸ Poređenja radi, u primjerima koordiniranih rečenica s veznikom *et* koje označavaju opoziciju, koncesivnost, kao prijevodni ekvivalent pojavljuje se suprotni veznik *a*, što potvrđuje prijevod naših primjera s početka:

- *Nous travaillons et vous vous reposez.* / Mi radimo, a vi se odmarate.
- *Je travaille beaucoup et je gagne peu.* / Mnogo radim, a malo zarađujem.
- *Tu avais promis, et maintenant tu refuses.* / Obećao si, a sada odbijaš.
- *Alex est Président et il n'a pas quarante ans.* / Alex je predsjednik, a nema ni četrdeset godina.
- *Il a beaucoup d'amis, et ne jouit d'aucun crédit.* / On ima mnogo prijatelja, a ne uživa nikakav ugled.

²⁹ Pored uzročno-posljedičnog odnosa, spominju se još i vremenski, suprotni te objasnidbeno-relativni. Ovi odnosi, naglašava Pranjković (Ibid.), nisu strukturno uvjetovani i proizlaze iz sadržaja objedinjenih dijelova rečenice, a izražavaju se sveukupnošću jezičnih sredstava. Koordinirane rečenice s veznikom *i* koje su značenjski slične kondicionalnima Pranjković (1984: 69) spominje u kontekstu uzročno-posljedičnog odnosa navodeći da rečenice s uzročno-posljedičnim odnosom mogu biti strukturirane i tako da predikat prve klauze bude izražen oblikom imperativa, a predikat druge oblikom futura I (usp. sa gornjim primjerima na francuskom: *Continue ainsi et tu auras des ennuis ! – Viens ici et tu auras une surprise !*).

tročlane: *Syndicats et directions se sont intéressés à cette centralisation et à cette coordination des négociations : celles-ci limitent les concurrences entre firmes¹, interdisent aux directions de faire pression sur les salaires de telle ou telle usine², découragent toute revendication salariale isolée entre les discussions triennales des accords³. (Ibid.)*

višečlane: *Il fume trop¹, il mange mal², son humour est douteux³, il prend du bide⁴, il passe trop de temps dans la salle de bains⁵, il n'a pas assez lu (...)⁶. (Ibid.)*

Kod dvočlanih struktura, modalitet druge rečenice općenito determinira modalitet cijele konstrukcije, odnosno može biti:

- izjavni: *Il faisait un pas de plus, il tombait.*
- upitni: *Il faisait un pas de plus, est-ce qu'il tombait?*
Tu es revenue, est-ce que tu parlais anglais?
- ili uzvični: *Il faisait un pas de plus, qu'est-ce qu'il prenait!* (Ibid. 65)

Jukstaponirane jednako mogu biti različite vrste zavisnih rečenica. U sljedećem primjeru riječ je o kondicionalnim zavisnim rečenicama:

Si les politiques cherchent les interlocuteurs musulmans¹, si les sociologues et les journalistes veulent mener une enquête de terrain,² qu'ils arrêtent de vouloir trouver en face d'eux une pseudo communauté regroupée à l'écart (...). (Ibid. 1762)

Abeillé / Godard (2021: 65) navode i sljedeća dva primjera u kojima dvije jukstaponirane rečenice predstavljaju sadržaj zavisne objekatske rečenice koju uvodi veznik *que* i zavisne uzročne rečenice koju uvodi veznik *parce que*:

- *Je lui ai dit qu'il faisait un pas de plus,¹ il était mort.²*
- *Ce voyage n'a servi à rien parce que je suis revenue,¹ je parlais pas plus anglais.²*

Jukstaponirane rečenične konstrukcije, također, mogu biti međusobno koordinirane:

- *Tu entrais dans l'hôtel,¹ tu avais un grand hall² et tu sortais,³ tu avais la piscine.⁴ (Ibid.)*

I u bezvezničkim rečeničnim strukturama moguća je elipsa glagola (*ellipse verbale*), kao zajedničkog rečeničnog konstituenta:

– *Paul est parti à Rome, Marie [est partie], à Florence.*

U sljedećem primjeru elipsa, pored glagola, obuhvata i direktni objekt:

– *Notre modèle social est aussi mis en cause. Certains le jugent insuffisant, d'autres [le jugent] trop cher en raison des cotisations qu'ils paient.* (Ibid. 1817)

Jukstaponiranim rečenicama mogu se izraziti ista značenja kao i koordiniranim rečeničnim strukturama (Ibid. 1797). Smisaoni odnosi među rečenicama pri tome nisu ni na koji način specificirani pa su stoga implicitni. Kao i u primjerima koordiniranih rečenica s veznikom *et*, semantička interpretacija jukstaponiranih rečeničnih struktura ovisi, također, o kontekstu i situaciji. U primjeru: *Tu fais un pas de plus, tu es mort.* (Ibid. 1762) – prva se rečenica može interpretirati kao kondicionalna: *Si tu fais un pas de plus, tu es mort.*

Dok se u sljedećim primjerima:

Parce que, euh il était assez lunatique : il arrivait, il lançait son cartable sur le bureau. (Ibid. 1797)

Paul est arrivé, Marie venait de partir. (Ibid. 1553)

Il est arrivé en France, il n'avait pas dix ans. (Ibid. 1762)

Il ouvre la porte, il se jette sur le canapé. (Ibid. 1619) – prva rečenica može interpretirati kao vremenska:

(...): *quand il arrivait, il lançait son cartable sur le bureau.*

Au moment où Paul est arrivé, Marie venait de partir.

Lorsqu'il est arrivé en France, il n'avait pas dix ans.

Dès qu'il ouvre la porte, il se jette sur le canapé.

U primjeru: *J'ai faim, je prends du chocolat.* (Ibid. 64) – prva rečenica bi se, pak, mogla dvojako interpretirati, kao kondicionalna: *Si j'ai faim, je prends du chocolat.* – ili kao vremenska: *Quand j'ai faim, je prends du chocolat.*

Pored spomenutih, u literaturi se navode i sljedeće semantičke vrijednosti ovih konstrukcija:

dodavanje (nabrajanje):

– *Le vent souffle, la pluie tombe, le tonnerre gronde.* (Gardes-Tamine 1988: 35)

vremenska sukcesivnost:

– *Il ralentit, s'arrêta, repartit brusquement.* (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 520)

uzročno-posljedični odnos:

- *Il va faire de l'orage : le ciel est noir. – Le ciel est noir, il va faire de l'orage.* (Ibid.)

opozicija, koncesivnost:

- *Le gourmand dévore, le gourmet déguste.* (Ibid.)
- *Vous avez parlé, j'ai agi.* (Le Bidois / Le Bidois 1938: 501)
- *Il n'avait pas cinq ans, il était déjà très violent.* (Abeillé / Godard 2021: 1603–1604)

Promjena poretka jukstaponiranih rečenica moguća je ako je riječ o enumerativnim strukturama (dodavanje), konstatira Gardes-Tamine (1988: 35, 37), a isključena je kad je u pitanju vremenska sukcesivnost:

« Les meilleurs exemples sont ceux des structures énumératives, où n'existe pas d'autre relation entre les propositions que l'addition, si bien que l'ordre des propositions pourrait être modifié sans danger ni pour la cohésion syntaxique, ni pour la cohérence sémantique. » (Ibid. 35)

Iz gornjeg primjera vidimo da je promjena poretka ovih rečenica jednako moguća kad je riječ o uzročno-posljedičnom odnosu, a isto tako i kad je u pitanju opozicija. Ponekad je vremenska sukcesivnost prisutna i u primjerima u kojima se prva rečenica, kako smo vidjeli, može interpretirati kao zavisna, što se onda odražava na mogućnost promjene poretka takvih rečenica:

Tu fais un pas de plus, tu es mort. (Korak bi prethodio smrti.)

? *Tu es mort, tu fais un pas de plus.*

(...): *il arrivait, il lançait son cartable sur le bureau.*

(Došao bi, a zatim bi bacio torbu na sto.)

? *il lançait son cartable sur le bureau, il arrivait.*

U sljedećem primjeru, međutim, uočavamo dvije radnje koje nisu sukcesivne nego simultane, što se, kako vidimo, ne odražava na promjenu poretka rečenica:

Il est arrivé en France, il n'avait pas dix ans.

Il n'avait pas dix ans, il est arrivé en France.

Ponekad se jukstaponirane rečenične strukture mogu analizirati kao konstrukcije koje obuhvataju zavisnu rečenicu. Naime, u određenim tipovima

jukstaponiranih rečenica uočava se odnos sintaksičke zavisnosti koji je, kako primjećuju Riegel / Pellat / Rioul (1999: 520), općenito uvjetovan prisustvom neke formalne oznake u prvoj rečenici. U pitanju može biti:

- glagolski način (*Chauffé un marron, ça le fait éclater. – Je te l'aurais dit, tu ne m'aurais pas cru. – Jean serait ici, il vous prouverait le contraire.*)
- inverzija subjekta koja je svojstvena književnom i njegovanom jeziku (*Lui demandait-on un service, il était toujours disponible. – Fussiez-vous l'empereur de Chine, je ne vous prêterais pas un kopek.*)
- modalni glagol ili glagolski izraz *avoir beau* + infinitiv (*Il peut sonner tout le temps qu'il voudra / Il aura beau sonner, je ne lui ouvrirai pas.*)
- prilog u inicijalnoj poziciji (*Plus on est de fous, plus on rigole. – Moins je le vois, mieux je me porte.*)

Iako je ovdje formalno riječ o parataksi, ovaj tip korelativne konstrukcije, ističu dalje (Ibid.), jednako se dovodi u vezu sa subordinacijom, pa tako prva rečenica u ovakvim strukturama uglavnom odgovara nekoj zavisnoj rečenici, što se opisuje kao fenomen implicitne subordinacije (*subordination implicite*), a potvrđuje se transformacijom jukstaponirane strukture u zavisnu:

Tu aurais été là, ça ne se serait pas produit.
 = *Si tu avais été là, ça ne se serait pas produit.*

U ovom primjeru prva rečenica, kako vidimo, odgovara zavisnoj kondicionalnoj rečenici dok je u sljedećem primjeru istovremeno prisutna kondicionalna i koncesivna vrijednost³⁰ (koncesivna hipoteza):

Elle me supplierait à genoux, je ne céderais pas.

³⁰ Razmatrajući kategoriju koncesivnosti u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku, Seder (2024) se bavi i jukstaponiranim rečenicama (poglavlje 4. 3). U ovakvim rečeničnim sklopovima uvjet za postizanje koncesivne semantike jeste, kako primjećuje (66), ili posebna sintaksička struktura samog sklopa uz specifičnu načinsku orijentaciju glagolskih oblika ili upotreba pojedinih leksičkih sredstava kojima se to značenje postiže, uz specifičnu sintaksu cijelog sklopa. U tom kontekstu analizira jukstaponirane rečenice uz inverziju subjekta (66–71), kao i one sa predikatom u kondicionalu (71–73) i u imperativu (74–75), te modalni glagol *pouvoir* (73–74) koji je u koncesivnoj upotrebi često praćen prilogom *bien* ili, pak, izrazom tipa *tant qu'il voudra* / koliko (god) hoće. Glagolski izraz *avoir beau* + infinitiv, Seder svrstava u implicitne konstrukcije u okviru proste rečenice (50), smatrajući da je umjesno rečenične sklopove koji sadrže ovaj izraz posmatrati i kao jukstaponirane ili koordinirane rečenice sa koncesivnom semantikom: *Elle a beau suivre un régime, (mais) elle n'arrive pas à maigrir.*

= *Quand bien même elle me supplierait à genoux, je ne céderais pas.*
 = *Même si elle me suppliait à genoux, je ne céderais pas.*

Pored toga, u korelativnim konstrukcijama sa prilogom u inicijalnoj poziciji manifestira se i uzročno-posljedični odnos, tačnije, do izražaja dolazi tzv. proporcionalni uzrok (*cause proportionnelle*)³¹: *Moins je le vois, mieux je me porte.*

= *Je me porte d'autant mieux que je le vois moins.*

Neosporno je, dakle, da su rečenice u spomenutim konstrukcijama međusobno povezane / usp. još, npr., *Moins je le vois, mieux je me porte.*

* *Moins je le vois.*

On a beau le mettre en garde, il ne modifie pas son comportement.

* *On a beau le mettre en garde.* (Abeillé / Godard 2021: 1553) / pa se u literaturi nazivaju još i "povezanim rečenicama" (*phrases liées* – Abeillé / Godard: Ibid.) te "lažnim nezavisnim rečenicama" (*fausses indépendantes* – Georjin 1952: 187).

Ispred druge rečenice koja, dakle, u ovakvim konstrukcijama odgovara glavnoj, može se pojaviti (semantički prazan) element *que*. Takvi primjeri predstavljaju slučaj koji se u literaturi označava terminom obrnuta subordinacija (*subordination inverse*).

Naime, to *que* se u ovom slučaju ne može smatrati veznikom koji uvodi zavisnu rečenicu (jer, kako smo prethodno vidjeli, riječ je o strukturama u kojima prva rečenica, zapravo, odgovara nekoj zavisnoj rečenici), nego prije partikulom, kao što primjećuju Wagner / Pinchon (1962: 502, par. 595):

Il me le dirait, je ne le croirais pas. / Il me le dirait que je ne le croirais pas.
Le verrais-je, je lui dirais ce que je pense. / Le verrais-je que je lui dirais ce que je pense. (Ibid.)

Kako vidimo, oba glagola su u kondicionalu prezenta, a mogu biti i u kondicionalu perfekta (Papić 1999: 244–245). Također, u prvoj rečenici, u književnom jeziku, može biti prisutna i inverzija subjekta. Béchade (1989: 312) navodi da se pored kondicionala, u ovakvim rečenicama, može pojaviti i sibžonktiv (*subjonctif*), kao u ovoj Malrauxovoj rečenici:

Et leût-il insulté que rien n'eût été changé.

³¹ O ovome detaljnije u Tekešinović (2016).

Dok iz sljedećeg primjera vidimo da je jednako moguća i upotreba imperfekta indikativa:

Était-il heureux, qu'il chantait. (Abeillé / Godard 2021: 64)

Deulofeu (2008: 49) zapaža da uloga elementa *que* dolazi do izražaja u kontekstu koncesivne hipoteze gdje njegovo prisustvo upućuje na neočekivanost, neočekivanu reakciju u odnosu na prethodni kontekst, što se jasno uočava kada se usporede sljedeća dva primjera:

- 1) *Il me demanderait de le recevoir je refuserais.*
Il me demanderait de le recevoir que je refuserais.
- 2) *Il me demanderait de le recevoir j'accepterais bien volontiers.*
? Il me demanderait de le recevoir que j'accepterais bien volontiers.

Naime, u 1. primjeru naglasak je na odbijanju, što je neočekivana reakcija u odnosu na prethodni kontekst (u nekom širem kontekstu ovo odbijanje bi se, dakako, moglo smatrati očekivanom reakcijom). U tom svjetlu bi trebalo posmatrati i element *que* koji u ovom i sličnim primjerima ukazuje upravo na tu neočekivanost, što potvrđuje 2. primjer u kojem bi naprotiv došlo do realizacije očekivanog ishoda (prihvatanja) i gdje upotreba ovog elementa postaje upitna.

3. 1. Uzročno-posljedična relacija može se, dakle, implicitno iskazati i bezvezničkim rečeničnim strukturama koje, kako zapaža Guberina (1954: 93), karakterizira izražena afektivnost. Odsustvo veznika ukazuje na to da je emocija prisutna u tolikoj mjeri da naše misli traže najkraći mogući jezički izraz:

« Cependant une proposition causale trahit le plus d'affectivité quand elle n'est introduite par aucune conjonction. Quand il n'y a aucun mot, aucune forme spéciale pour marquer le lien logique qui existe entre les deux parties de la phrase, cela indique que les idées sont tellement pénétrées d'émotion qu'elles cherchent l'expression linguistique la plus brève possible. »

Posredstvom jukstaponiranih rečeničnih struktura, semantička kategorija kauzalnosti može da se označi na dva načina, zaključuje Popović (2016), u zavisnosti od redoslijeda kojim se navode informacije. Prvi način je da klauza u antepoziciji opisuje neki događaj ili stanje, dok njoj postponirana klauza objašnjava pojavu prikazanu u prethodnoj klauzi, odnosno ima funkciju

priloške odredbe za uzrok (146). Drugi način je da prva rečenica ima funkciju priloške odredbe za uzrok, tačnije, situacija iskazana rečenicom u antepoziciji predstavlja uzrok događaja ili stanja označenog njoj postponiranom rečenicom (149).

U nastavku ćemo razmotriti primjere jukstaponiranih rečenica iz našeg korpusa u kojima smo prepoznali uzročno-posljedičnu vezu, oslanjajući se pritom na kontekst i znanje o pojavama u vanlingvističkoj stvarnosti. Prema znaku interpunkcije, primjere ćemo grupirati u sljedeće skupine, odnosno sljedeća tri tipa: P1, P2 – P1; P2 – P1: P2.

U prvoj, ujedno i najbrojnijoj skupini (tip P1, P2) prevladavaju primjeri u kojima ono što je iskazano prvom rečenicom (P1) predstavlja uzrok situacije (događaja ili stanja) opisane drugom rečenicom (P2), odnosno: P1(*cause*), P2.

24. *Cinq ans plus tard seulement, M. Bovary connut la vérité ; elle était vieille, il l'accepta, (...).* (MB: 43) (... elle était vieille, *donc / c'est pourquoi* il l'accepta.)

Tek pet godina posle toga g. Bovari saznade istinu; *već je bila zastarela*, on je primi, (...). (GBB: 13) (... već je bila zastarela, on je *stoga* primi.)

Gospodin Bovary saznade istinu tek pet godina kasnije, a **kako** je to bilo davno, pomiri se s tim, (...). (GBZ: 17)

25. *Son nom s'était répandu, sa clientèle s'était accrue ; (...).* (MB: 54)
(*Son nom s'était répandu, c'est pourquoi* sa clientèle s'était accrue.)

Ime mu se pročulo, broj pacijenata porastao, (...). (GB: 24)

(*Ime mu se pročulo, zato* je broj pacijenata porastao.)

26. (...); *elle n'avait point de fichu, on voyait sur ses épaules nues de petites gouttes de sueur.* (MB: 55)

(*Elle n'avait point de fichu, c'est pourquoi* on voyait sur ses épaules nues de petites gouttes de sueur. / on voyait *donc* sur ses épaules nues de petites gouttes de sueur.)

(...); *nije imala na sebi marame*, na golim ramenima vidjele su joj se male kapljice znoja. (MBS: 26)

(*nije imala na sebi marame, zato / zbog toga* su joj se na golim ramenima vidjele male kapljice znoja.)

(...); ne bijaše se ogrnula **pa** su joj se na golim ramenima vidjele sitne kapi znoja. (GB: 4)

(... *pa* su joj se *zato* na golim ramenima vidjele sitne kapi znoja.)
 (...); **kako** nije bila ogrnuta, vidjele su se male kapljice znoja na njezinim golim ramenima. (GBZ: 27)

27. *Charles n'était point de complexion facétieuse*, il n'avait pas brillé pendant la noce. (MB: 63)

(*Charles n'était point de complexion facétieuse, c'est pourquoi* il n'avait pas brillé pendant la noce.)

Charles nipošto ne bijaše šaljive ćudi **te** se na svadbi posebno i ne istaknu. (GB: 29)

(Charles nipošto ne bijaše šaljive ćudi *te se zato / zbog toga* na svadbi posebno i ne istaknu.)

28. *Or, les cerisiers poussaient mal à la Vaubyessard*, M. le Marquis demanda quelques boutures à Bovary, (...). (MB: 79)

(*Or, les cerisiers poussaient mal à la Vaubyessard, c'est pourquoi* M. le Marquis demanda quelques boutures à Bovary.)

Međutim, u Vobjesaru su trešnje bile slabe, **te** gospodin markiz zamoli Bovarija za nekoliko sadnica, (...). (GBB: 45) (... *te zato* gospodin markiz zamoli Bovarija za nekoliko sadnica.)

A **budući da** su u Vaubyessardu trešnje slabo rodile, gospodin markiz zamoli Bovaryja za nekoliko sadnica (...). (GBZ: 45)

Kako su pak u Vaubyessardu trešnje slabo rodile, gospodin markiz zamoli Bovaryja za nekoliko sadnica, (...). (GB: 40)

29. (...); *une torpeur la prenait*, elle s'arrêta. (MB: 86) (... , *c'est pourquoi* elle s'arrêta.)

Obuze je neka obamrlost, zaustavi se. (GBB: 52) (... , *zato / zbog toga* se zaustavi.)

(...); *obuze je vrtoglavica i ona se zaustavi*. (GBZ: 55) (... *i zato / zbog toga* se zaustavi.)

30. – *Oui, charmant ! charmant ! ... N'aime-t-il pas ? se demanda-t-elle. Qui donc ? ... mais c'est moi ! Toutes les preuves à la fois s'en étalèrent*, son coeur bondit. (MB: 136) (... , *c'est pourquoi* son coeur bondit.)

– Da, privlačan! Privlačan! ... Ljubi li nekoga? – zapita se. – I koga?... Pa mene! *Svi dokazi o tome u isti joj se mah ukazaše*, srce joj poskoči. (GB: 77) (... , srce joj *zato / zbog toga* poskoči.)

Odjednom su svi dokazi govorili u prilog tome, i srce joj stade jako kucati. (GBZ: 99)

(..., i srce joj *zato / zbog toga* stade jako kucati.)

31. Berthe alla tomber au pied de la commode, contre la patère de cuivre ; *elle s'y coupa la joue*, le sang sortit. Madame Bovary (...) allait commencer à se maudire, lorsque Charles parut. *C'était l'heure du dîner*, il rentrait. (MB: 149)
(..., *c'est pourquoi* le sang sortit. – ..., *c'est pourquoi* il rentrait.)

Berta padne i udari o bakreni okov na komodi, na kojem rasiječe lice, **tako da** joj krv poteče. Gospođa Bovary (...) već je bila spremna da sama sebe proklinje, kadli se pojavi Charles. Bilo je vrijeme večere, i on se vraćao kući. (GBZ: 112)

(Bilo je vrijeme večere, i on se *zato* vraćao kući.)

32. (...); *elle avait peur des boeufs*, elle se mettait à courir ; (...). (MB: 198)

(..., *c'est pourquoi* elle se mettait à courir.)

(...); uplašila bi se volova **pa** bi potrčala ; (...). (GB: 119)

(... *pa* bi *zato / zbog toga* potrčala.)

33. *Il se désespérait*, voulait appeler. (MB: 348–349) (... , *c'est pourquoi* [il] voulait appeler.)

U svom očaju htio je zvati u pomoć. (GBZ: 296)

Doslovno: Bio je očajan, htio je zvati u pomoć. (... , *zato* je htio zvati u pomoć.)

Kako vidimo, u prethodno navedenim primjerima uzrok ili prethodi posljedici (primjeri 25, 29, 30, 31, 32) ili je, pak, simultan s njom (primjeri 24, 26, 27, 28, 33).

Uzročno-posljedična veza i sukcesivnost naročito dolaze do izražaja u primjeru 34 koji se sastoji iz tri jukstaponirane rečenice, pri čemu uzrok u dva navrata prethodi posljedici:

34. *Souvent une terreur la prenait, elle poussait un cri*, Charles accourait. (MB: 324)

(..., *c'est pourquoi* elle poussait un cri, *c'est pourquoi* Charles accourait.)

Često bi je obuzeo užas, kriknula bi, Charles bi dotrčao. (GB: 205)

(..., *zbog toga* bi kriknula, *zbog toga* bi Charles dotrčao.)

Ovdje je, zapravo, riječ o dva uzroka i dvije posljedice koji skupa čine kauzalni lanac:³²

Souvent une terreur la prenait / uzrok /, elle poussait un cri, / posljedica /...

..., elle poussait un cri / uzrok /, Charles accourait / posljedica /.

U sljedećih nekoliko primjera, drugom rečenicom (P2) objašnjava se razlog situacije opisane u prvoj rečenici (P1), odnosno: P1, P2 (*cause*).

35. Charles se traînait à la rampe, *les genoux lui rentraient dans le corps*. (MB: 86)

Šarl se vukao držeći se za ogradu na stepeništu, *koljena su mu klecala od umora*. (MBS: 51)

36. (...) Charles la rassura, *le cas n'était point grave*, (...). (MB: 149)

(...) Charles je umiri; *ozljeda nije bila ozbiljna*, (...). (GBZ: 112)

37. (...), et Homais faisait grincer sa plume sur le papier. – Allons, mon bon ami, dit-il, retirez-vous, *ce spectacle vous déchire* ! (MB: 363)

(...), a Ome je svojim perom škripao po papiru. – Idite, dobri moj prijatelju – reče on – sklonite se, *taj prizor vam zadaje bol*. (MBS: 272)

U primjeru 38 i 39 glagol prve rečenice je u imperativu u negativnoj formi, dok je glagol druge rečenice u kondicionalu prezenta koji je u ovom slučaju vezan za implicitni uvjet, pogodbu:

38. Elle restait brisée, haletante, inerte, sanglotant à voix basse et avec des larmes qui coulaient. – Pourquoi ne point le dire à Monsieur ? lui demandait la domestique, lorsqu'elle entrait pendant ces crises. – Ce sont les nerfs, répondait Emma; ne lui en parle pas, *tu l'affligerais*. (MB: 143)

Odnosno: ... ne lui en parle pas, *tu l'affligerais [si tu lui en parlais]*.

I tako, sva slomljena, potištena, nepomična, ona je tiho jecala roneći suze. – Zašto ne kažete to gospodinu? – pitala ju je služavka, kad bi za takve jedne krize ušla u njenu sobu. – To su živci, – odgovarala je Emma, – nemoj mu o tome govoriti, *rastužila bi ga*. (GBZ: 106)

Odnosno: ... – nemoj mu o tome govoriti, *rastužila bi ga [ako bi mu o tome govorila]*.

³² Termin smo preuzeli od Kovačevića (1988a : 50).

39. – N'en dis rien, *tout retomberait sur ton maître !* (MB: 348-349)

Odnosno: N'en dis rien, *tout retomberait sur ton maître [si tu en disais]*.

– Ne govori nikome ništa, *sva krivnja pala bi na tvoga gospodara!* (GBZ: 296)

Odnosno: Ne govori nikome ništa, *sva krivnja pala bi na tvoga gospodara [ako bi govorio o tome]*.

U prethodna dva primjera riječ je, dakle, o uzročnom odnosu koji uključuje i pogodbeni, pa bi se ove strukture mogle eksplicirati otprilike ovako:

... ne lui en parle pas, *parce que, si tu lui en parlais, tu l'affligerais.*

... – nemoj mu o tome govoriti, *jer, ako bi mu o tome govorila, rastužila bi ga.*

N'en dis rien, *parce que, si tu en disais, tout retomberait sur ton maître.*

Ne govori nikome ništa, *jer, ako bi govorio o tome, sva krivnja bi pala na tvoga gospodara.*

Primjeri u kojima tačka sa zarezom razdvaja jukstaponirane rečenice (tip P1; P2) nisu tako brojni u poređenju s prethodnom skupinom. Uzročno-posljedična veza se i ovdje može iskazati na oba prethodno spomenuta načina s tim da prevladavaju primjeri tipa P1; P2 (*cause*) u kojima se drugom rečenicom ponovo precizira razlog prethodno opisane situacije:

40. – Eh! vous la retrouverez, votre casquette ; *on ne vous l'a pas volée !* (MB: 37)

– Ama, naći ćete već tu svoju kapu, *nitko vam je nije ukrao!* (GB: 14)

41. (...); il entra dans la cuisine, mais n'aperçut point d'abord Emma ; *les auvents étaient fermés.* (MB: 54)

(...); on uđe u kuhinju, ali u prvi mah ne spazi Emu; *prozorski kapci su bili zatvoreni.* (MBS: 26)

(...); uđe u kuhinju, ali isprva ne opazi Emmu, **jer** kapci na prozorima bijahu zatvoreni. (GB: 24)

42. Madame Bovary ne descendit pas dans la sale ; *elle voulut demeurer seule à garder son enfant.* (MB: 149)

Gospođa Bovary nije silazila u blagovaonicu; *htjela je sama ostati kod djeteta.* (GBZ: 112)

43. Abou Bekr ne peut dormir chez sa jeune épouse médinoise ; *celle-ci a voulu rester près de la maison de son père, là-haut, assez loin de la ville.* (LM: 233)

Ebu Bekr ne može spavati ni kod svoje mlade supruge Medinjanke; *ona je htjela ostati u blizini očeve kuće, gore, daleko od grada.* (DOM: 238)

44. Jeune veuve, elle a été proposée en mariage par son père à Abou Bekr. Celui-ci décline l'offre ; *il vit monogame depuis l'hégire.* (LM: 278)

Otac je mladu udovicu ponudio Ebu Bekru, a on je odbio ponudu, **jer** od Hidžre živi u monogamiji. (DOM: 287)

Primjeri 45 i 46 predstavljaju tip P1 (*cause*); P2. I ovog puta primjećujemo da uzrok razlog ili prethodi posljedici (primjer 45) ili je, pak, simultan s njom (primjer 46):

45. *Celle-là [Emma] lui avait paru jolie ; il y rêvait donc, et à son mari.* (MB: 164)

Ova [žena, tj. Emma] mu se učinila lijepom **pa** je sada mislio o njoj, a i o njezinu mužu. (GB: 96) (... *pa* je *zato* sada mislio o njoj, a i o njezinu mužu.)

46. *Elle le trouvait charmant ; elle ne pouvait s'en détacher ; (...).* (MB: 136) (...; *c'est pourquoi* elle ne pouvait s'en détacher.)

On joj se činio krasan i nije se mogla odijeliti od njegove slike; (...). (GBZ: 99) (... *i zato* se nije mogla odijeliti od njegove slike.)

Za razliku od prethodna dva interpunkcijska znaka (zarez i tačka zarez), dvotačka ima semantičku vrijednost te, između ostalog, može ukazivati i na određeni logički odnos koji ovisi o kontekstu, kao što je npr. uzrok, objašnjenje, posljedica, opozicija, restrikcija itd. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 92). U našim primjerima sa dvotačkom, prevladavaju oni u kojima se drugom rečenicom objašnjava ili opravdava ono što je iskazano prvom rečenicom, odnosno primjeri tipa P1: P2 (*cause*).

47. Charles était triste : *la clientèle n'arrivait pas.* (MB: 121)

Charles je bio snužden: *bolesnici nisu dolazili.* (GBZ: 86)

48. J'ai toujours, quant à moi, préféré la cuisine bourgeoise : *c'est plus sain !* (MB: 155–156)

Što se mene tiče, ja sam uvijek više volio domaću kuhinju: *puno je zdravija!*
(GB: 90–91)

49. Emma était accoudée à sa fenêtre (elle s’y mettait souvent : *la fenêtre, en province, remplace les théâtres et la promenade*), (...). (MB: 161)

Ema je bila nalakćena na prozoru (ona je tu bila često: *prozor po palankama zamenjuje pozorišta i šetalište*), (...). (GBB: 121)

Emma se bijaše naslonila na prozor (često je tu stajala, **jer** prozor u pokrajini zamjenjuje kazalište i šetalište) (...). (GB: 94)

50. Emma fut très embarrassée : *tous les tiroirs du secrétaire étaient vides ;* (...). (MB: 222)

Emma se nađe u velikoj neprilici: *sve ladice pisaćeg stola bijahu prazne;* (...). (GB: 136)

51. Il ne faut pas toucher aux idoles : *la dorure en reste aux mains.* (MB: 317)

Ne valja dirati u idole: *njihova nam pozlata ostaje na rukama.* (GB: 200)

52. La joie éclate pour Khalid : *toute résistance est terminée, la guerre est vraiment finie !* (LM: 109)

Halid blista od sreće: *gotovo je sa svakim otporom, rat je sada, uistinu, završen.* (DOM: 111)

Samo jedan primjer iz ove skupine (53) predstavlja tip P1 (*cause*): P2.

53. *Elle voulut apprendre l’italien* : elle acheta des dictionnaires, une grammaire, une provision de papier blanc. (MB: 159)

(... *c’est pourquoi* elle acheta des dictionnaires, ... / elle acheta *donc* des dictionnaires, ...)

Htjede naučiti talijanski: kupi rječnike, gramatiku, zalihu bijeloga papira. (GB: 92)

(... *stoga* kupi rječnike, gramatiku, zalihu bijeloga papira.)

Uzročno-posljedični odnos u primjerima tipa P1 *cause*, P2 – P1 *cause*; P2 i P1 *cause*: P2 i ovog smo puta dodatno precizirali, tj. eksplicitno izrazili pomoću *c’est pourquoi* i *donc*, odnosno upotrebom leksičkih konektora *zato*, *zbog toga*, *stoga*.

Ovi primjeri, u kojima P1 objašnjava P2, tj. u kojima je uzrok anteponiran u odnosu na posljedicu, lako se mogu transformirati u subordinirane strukture, npr. pomoću kauzalnih veznika *comme* i *puisque*:

(...); *elle n'avait point de fichu*, on voyait sur ses épaules nues de petites gouttes de sueur.

→ Puisque elle n'avait point de fichu, on voyait sur ses épaules nues de petites gouttes de sueur.

Or, les cerisiers poussaient mal à la Vaubyessard, M. le Marquis demanda quelques boutures à Bovary, (...).

→ Or, comme les cerisiers poussaient mal à la Vaubyessard, M. le Marquis demanda quelques boutures à Bovary, (...).

Primjeri sa anteponiranim uzrokom jednako se mogu transformirati u koordinirane rečenične strukture uz upotrebu koordinacijskog veznika *et* s tim da je ovaj veznik, kako je prethodno istaknuto,³³ neutralan, odnosno nije kazalno markiran poput koordinacijskog veznika *car*:

Elle le trouvait charmant ; elle ne pouvait s'en détacher ; (...).

→ Elle le trouvait charmant et elle ne pouvait s'en détacher ; (...).

Elle voulut apprendre l'italien : elle acheta des dictionnaires, une grammaire, une provision de papier blanc.

→ Elle voulut apprendre l'italien et elle acheta des dictionnaires, une grammaire, une provision de papier blanc.

Primjeri u kojima P2 objašnjava P1, tj. u kojima je uzrok postponiran u odnosu na posljedicu (primjeri tipa P1, P2 *cause* – P1; P2 *cause* i P1: P2 *cause*) također se jednostavno mogu transformirati kako u zavisne (npr. pomoću veznika *parce que*), tako i u nezavisne rečenice (pomoću veznika *car*):

Charles se traînait à la rampe, *les genoux lui rentraient dans le corps*.

→ Charles se traînait à la rampe, car les genoux lui rentraient dans le corps.

– Eh ! vous la retrouverez, votre casquette ; *on ne vous l'a pas volée !*

→ – Eh ! vous la retrouverez, votre casquette car on ne vous l'a pas volée !
Madame Bovary ne descendit pas dans la sale ; *elle voulut demeurer seule à garder son enfant*.

→ Madame Bovary ne descendit pas dans la sale parce qu'elle voulut demeurer seule à garder son enfant.

Charles était triste : *la clientèle n'arrivait pas*.

→ Charles était triste parce que la clientèle n'arrivait pas.

³³ Vidjeti tačku 2. u okviru ovog dijela knjige koju smo posvetili vezniku *et*.

Kako vidimo, u prijevodu analiziranih primjera uglavnom nailazimo na isto-vjetne, tj. na jukstaponirane rečenice, s tim da je ponekad prihvatljivije takve konstrukcije prevesti koordiniranim ili subordiniranim strukturama (vidjeti prijevode primjera 28).

Primjećujemo, također, da se u prijevodu primjera u kojima je uzrok antepozicioniran u odnosu na posljedicu, pojavljuju kako nezavisnosložene rečenice s veznicima *i*, *pa*, *te*, tako i zavisne uzročne s veznicima *kako* i *budući da*, dok u prijevodu primjera u kojima je uzrok postpozicioniran u odnosu na posljedicu, nailazimo, također, na zavisne uzročne rečenice s veznikom *jer*.

U prijevodu primjera 31 pojavljuje se i zavisni konsekvativni veznik *tako da* kojim se jednako potvrđuje uzročno-posljedična veza.

Uzročno-posljedični odnos može se manifestirati i na nadrečeničnoj razini kao u primjerima 54, 55, 56 i 57 u kojima su prva i druga rečenica odvojene tačkom. Autori se, primjećuje Popović (2016: 147), opredjeljuju za ovakvu organizaciju rečenica, odnosno ideja, kako bi postigli dodatne umjetničke efekte. Tačnije, upotrebom tačke posebno se naglašava pauza među rečenicama, da bi se drugom rečenicom implicitno uveo uzrok situacije iskazane prvom rečenicom. Dakle, u ovom slučaju radi se samo o primjerima tipa P1. P2 (*cause*) gdje druga rečenica slijedi kao objašnjenje prvoj, odnosno na pitanje *Zašto P1?* može se odgovoriti *Zato što P2* (Nazarenko 2000: 107):

54. Madame Bovary mère n'avait pas desserré les dents de la journée. *On ne lavait consultée ni sur la toilette de la bru, ni sur l'ordonnance du festin ; (...).* (MB: 63)

Gospođa Bovary majka nije čitavog dana rekla ni riječi. *Nisu je bili pitali za savjet ni za snahinu haljinu, ni kako da prirede gozbu.* (GBZ: 34)

55. Alors la mère Bovary s'effraya pour le bonheur de son fils, et, craignant que son époux, à la longue, n'eût une influence immorale sur les idées de la jeune femme, elle se hâta de presser le départ. Peut-être avait-elle des inquiétudes plus sérieuses. *M. Bovary était homme à ne rien respecter.* (MB: 125)

Tada se majka Bovary uplaši za sinovljevu sreću pa, bojeći se da bi joj suprug s vremenom mogao imati nećudoredan utjecaj na nazore mlade žene, pohita ubrzati njihov odlazak. Možda je imala i ozbiljnijih razloga za nemir. *Gospodin Bovary bijaše čovjek kojemu ništa nije bilo sveto.* (GB: 69)

Možda su je uznemiravale još gore misli, **jer** je gospodin Bovary bio čovjek koji ništa nije poštivao. (GBZ: 89)

56. Mon coeur s'inquiète. *Abou Bekr est malade* ; (...). (LM: 181)

– Srce mi je puno zebnje. *Ebu Bekr je bolestan*; (...). (DOM: 184)

U primjeru 57 kondicional (perfekta) u drugoj rečenici vezan je za implicitnu pogodbu:

57. Et je me fis violence pour ne pas m'agenouiller, lui baiser les pieds de reconnaissance. *J'aurais offensé sa modestie si secrete* ; (...). (LM: 256)

Odnosno: *J'aurais offensé sa modestie si secrète [si j'avais fait cela]*.

I ja se savladah da, iz zahvalnosti, ne kleknem i da mu ne poljubim noge. *Povrijedila bih njegovu divnu skromnost*. (DOM: 264)

Odnosno: *Povrijedila bih njegovu divnu skromnost [da sam to učinila]*.

U ovom primjeru uzročni odnos uključuje, dakle, i pogodbeni, pa bismo ovu strukturu mogli eksplicirati otprilike ovako:

Et je me fis violence pour ne pas m'agenouiller, lui baiser les pieds de reconnaissance. *Parce que, si j'avais fait cela, j'aurais offensé sa modestie si secrète*.

I ja se savladah da, iz zahvalnosti, ne kleknem i da mu ne poljubim noge. *Jer, da sam to učinila, povrijedila bih njegovu divnu skromnost*.

Govoreći o implicitnim koordiniranim strukturama s uzročno-posljedičnim odnosom među dijelovima, Pranjković (1993) razlikuje uzročne od posljedičnih s obzirom na odnos drugoga (desnog) dijela prema prvome (lijevom), tj. s obzirom na to odnosi li se drugi dio strukture prema prvom kao uzrok prema posljedici ili kao posljedica prema uzroku. Ukoliko se drugi dio odnosi prema prvom kao uzrok prema posljedici, riječ je o uzročnim strukturama (159), dok se posljedičnima nazivaju one implicitne koordinirane strukture kod kojih se drugi dio odnosi prema prvom kao posljedica prema uzroku (162).

Drugim riječima, svi naši primjeri u kojima je uzrok postponiran u odnosu na posljedicu – odnosno gdje je P2 (*cause*) – bili bi primjeri uzročnih asindetskih struktura, dok bi oni u kojima je uzrok anteponiran u odnosu na posljedicu – to jest gdje je P1 (*cause*) – bili primjeri posljedičnih jukstaponiranih rečenica.

S promjenom redosljeda rečenica, neke od uzročnih struktura moguće je preoblikovati u posljedične, a neke od posljedičnih u uzročne (Usp., naprimjer: *Il va faire de l'orage : le ciel est noir.* → uzročna rečenica / *Le ciel est noir, il va faire de l'orage.* → posljedična rečenica). Pranjković (1993) tako navodi primjere sa imperativom koji se kod uzročnih jukstaponiranih rečenica pojavljuje u prvom dijelu (161), a kod posljedičnih u drugom dijelu (162–163). Mi ćemo to pokazati na primjeru 37 u kojem se na ovaj način uzročna rečenica preoblikuje u posljedičnu:

- Allons, mon bon ami, dit-il, retirez-vous, ce spectacle vous déchire !
- Idite, dobri moj prijatelju – reče on – sklonite se, taj prizor vam zadaje bol.
- Allons, mon bon ami, dit-il, ce spectacle vous déchire, retirez-vous !
- Idite, dobri moj prijatelju – reče on – taj prizor vam zadaje bol, sklonite se.

S promjenom poretka rečenica, naši gornji primjeri posljedičnih jukstaponiranih struktura uglavnom se jednostavno preoblikuju u uzročne.

Na kraju ovog razmatranja posvećenog koordiniranim i jukstaponiranim rečeničnim strukturama, zaključujemo sljedeće: za razliku od konstrukcije sa prilogom *tant* koja se, dakle, dovodi u vezu isključivo sa uzročno-posljedičnim značenjem, koordiniranim rečenicama s veznikom *et*, kao i jukstaponiranim konstrukcijama, pored uzročno-posljedičnog, mogu se, kako smo vidjeli, izraziti i neke druge značenjske vrijednosti koje se impliciraju semantičkim odnosom prve i druge rečenice. Kako bi se ti smisaoni odnosi, pa tako i uzročno-posljedični, prepoznali u ovakvim jezičkim konstrukcijama, od bitnog je značaja, naglašava Milošević (1986: 281), zaključivanje na osnovu znanja o pojavama u vanlingvističkoj stvarnosti i njihovim odnosima stvarnim ili mogućim, jer što je doprinos konkretnih jezičkih sredstava manji, to je veća uloga logičkog zaključivanja.

O GERUNDIVU I PARTICIPIMA

0. Predmet našeg razmatranja u ovom poglavlju jesu konstrukcije s različnim (neličnim) glagolskim oblicima – gerundivom i participima. Kao što je to bio slučaj i u prethodna dva poglavlja, prije nego što pređemo na analizu primjera iz korpusne građe u kojima su ovi oblici nositelji kauzalne semantike, ukazat ćemo najprije na temeljna sintaksičko-semantička obilježja koja karakteriziraju ovakve rečenične strukture. Prvi dio poglavlja posvetili smo oblicima s nastavkom *ant*: gerundivu i participu prezenta, koji, kao što je poznato, imaju neke zajedničke glagolske karakteristike. U pojedinim konstrukcijama oni se jasno razlikuju, ali isto tako ima slučajeva u kojima, kao što ćemo vidjeti, do izražaja dolazi alternacija ovih glagolskih oblika. U drugom dijelu poglavlja, naglasak je na analizi složenog participa perfekta dok su konstrukcije s prostim oblikom participa perfekta predmet razmatranja u završnom trećem dijelu.

1. Gerundiv (*gérondif*) se u gramatikama obično opisuje kao adverbijalna forma glagola (u odnosu na particip prezenta za koji se kaže da je pridjevska forma glagola). Ovaj naziv dolazi od njegovog adverbijalnog (cirkumstancijalnog) karaktera, odnosno od činjenice da u rečenici funkcionira kao adverbijalna dopuna (*complément circonstanciel*), što znači da gerundiv donosi informaciju koja bliže određuje, tj. precizira okolnosti u kojima se odvija proces opisan glavnim glagolom. Struktura ovog glagolskog oblika je fiksna: ispred njega uvijek stoji *en*, a njegov glagolski element na *ant* je nepromjenjiv – *Tous ces hommes passaient en chantant*. Ovaj se oblik morfološki podudara s participom prezenta (oba se završavaju na *ant*) iako se po svojoj etimologiji razlikuje od njega jer potječe od ablativa latinskog gerundiva, npr. *amando* = *en aimant* (Béchade 1989: 83; Riegel / Pellat / Rioul 1999: 339, hist.). Otuda pojedini gramatičari smatraju da je gerundiv potpuno neovisna forma u odnosu na particip prezenta te da se tu radi o običnoj homonimiji. Pod uticajem latinskog jezika koji, dakle, jasno razlikuje gerundiv (*amando*) i particip prezenta (*amans, amantis*), Francuska akademija je po tom pitanju dugo oklijevala (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 339, rem.) da bi tek u 18. vijeku njen član Duclos konačno jasno razgraničio tri oblika na *ant*: particip prezenta, glagolski pridjev (*adjectif verbal*) i gerundiv (Ibid. hist.), te između ostalog

ukazao i na dvosmislenost rečenice *Je l'ai rencontré allant à la campagne*. – čiji smisao ovisi o tome da li je oblik *allant* gerundiv ili particip (Ibid. 340 hist.). Stoga je ovdje značajno spomenuti da se u pojedinim gramatikama novijeg datuma gerundiv ipak ne posmatra kao zaseban oblik.

Tako autori *Velike gramatike francuskog jezika* (2021) izjednačavaju gerundiv s participom prezenta govoreći o “participu prezenta sa prepozicijom i bez prepozicije”, dok o samom terminu “gerundiv” kažu sljedeće:

« Nous ne retenons pas le terme *gérondif* pour désigner la forme *en + participe présent*. En effet, ce terme est trompeur car il fait croire que les formes avec et sans préposition seraient différentes, dérivées l'une du participe présent et l'autre du *gérondif* latin, ce qui n'est pas le cas. » (Abeillé / Godard 2021: 1337)

Gerundiv i particip prezenta su bezlični glagolski oblici koji imaju neke zajedničke glagolske karakteristike: oba su nepromjenjivi, završavaju se uvijek na *ant* i mogu imati glagolske dopune. Kad se nalaze na početku rečenice, njihov subjekt mora biti isti kao i subjekt glavnog glagola. Međutim, ovo pravilo, uspostavljeno u 17. vijeku, kako bi se izbjegla dvosmislenost, ne poštuje se uvijek striktno: *En traversant la chaussée, une voiture a renversé le piéton*. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 341–342).

Gerundiv ima iste aspekatske i vremenske vrijednosti kao i particip prezenta budući da označava proces u toku njegove realizacije koji je istovremen u odnosu na proces iskazan glavnim glagolom – *Il travaille en chantant*. (Ibid.) U konstrukciji s polupomoćnim glagolom *aller* i *s'en aller*, gerundiv, jednako kao i particip prezenta, formira perifrazu kojom se označava progresija (Béchade 1989: 36–37):

Un mal qui va en augmentant. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 342)
Son inquiétude allait croissant. (Papić 1984: 122)

Ova konstrukcija, u kojoj nekad stoji jedan, a nekad drugi oblik, bez ikakve razlike u značenju, predstavlja jedini ostatak nekad dosta rasprostranjene perifraze *glagol kretanja* + oblik na *-ant*: *Les prix vont toujours (en) augmentant*. (Drašković 1969: 56)

Alternacija participa prezenta i gerundiva dolazi do izražaja u inicijalnom položaju ukoliko gerundiv označava vremensku odrednicu, a isto vrijedi,

zapaža Samardžija Grek (2012: 157), i za uzročno značenje, koje gerundiv može da dijeli sa participom prezenta u ovom položaju:

En sortant / Sortant du cinéma, Emile a rencontré Léa.

Kad je, pak, riječ o finalnom položaju, particip prezenta i gerundiv alterniraju u primjeru:

Elle ne broncha pas en se sentant observée.

Elle ne broncha pas, se sentant observée. (Ibid.)

Međutim, i pored mogućnosti alternacije i uzročnog tumačenja oblika u obje rečenice, gerundivu je ovdje, kako primjećuje ova autorica, moguće pripisati i vremensko i dopusno značenje (“nije se pomakla kad je osjetila da je posmatraju”, “iako je osjetila da je posmatraju, nije se pomakla”). U finalnom položaju, gerundiv može da zamijeni particip prezenta ukoliko, s jedne strane, gerundiv označava prostu istovremenost (*concomitance*) bez logičke povezanosti procesa, dok, s druge, particip prezenta može da zamijeni gerundiv ukoliko posjeduje minimalan broj dopuna, kao što je predikatna dopuna *observée* u navedenom primjeru. (Ibid.)

I gerundiv i particip prezenta pojavljuju se u aktivnom i pronominalnom obliku s tim da particip prezenta, nasuprot gerundivu, ima još i pasiv:

en aimant, en venant / aimant, venant (actif)

en se lavant / se lavant (pronominal)

étant aimé (passif)

Funkcionalna razlika između gerundiva i participa prezenta javlja se, konstatira Papić (1984: 121), samo u postverbalnom položaju ovih oblika, i to ako rečenica sadrži objekt koji je u stanju da vrši glagolsku radnju oblika na *ant*. Tada agens-objekt zahtijeva particip prezenta, a agens-subjekt gerundiv:

Je l'ai vu lisant une lettre. (dok je čitao) VS. *Je l'ai vu en lisant une lettre.*
(dok sam čitao)

Béchade (1989: 86) napominje i to da gerundiv ne može, za razliku od participa i infinitiva, promijeniti gramatičku kategoriju (usp. /un/ *débutant*, /un/ *passant*, /un/ *combatant*, /un/ *sourire*, /un/ *dîner* itd.). Ali se, za razliku od participa, može pojaviti u emfatičkoj formi, između *c'est* i *que* (Abeillé / Goudard 2021: 1337):

C'est en entendant Ramuz parler de poésie que ce choix lui est apparu comme une évidence.

C'est en forgeant qu'on devient forgeron.

** C'est le voyant regagner son bureau que je savoure mon triomphe.*

Naime, particip prezenta može biti naglašen na ovaj način jedino u slučaju kad se pojavljuje kao dopuna uz glagol percepcije:

C'est bien se tenant par la main que des amoureux ont été aperçus dans les rues de Téhéran. (Ibid.)

Na razliku između participa prezenta i gerundiva ukazuje Herslund (2000: 89–90) koji particip prezenta analizira kao koglagol (*co-verbe*), odnosno kao nefinitnu glagolsku formu koja skupa s glavnim glagolom formira jedan kompleksni predikat, kao u primjeru:

*La sultane s'est levée **mettant** fin à l'entretien.*

/ U pitanju je jedna situacija (ustajanje = kraj razgovora): sultanija je ustajanjem okončala razgovor, odnosno ustajanje je u ovom slučaju znak okončanja razgovora.

To što dva glagola (glavni glagol + koglagol) zajedno označavaju istu situaciju može biti naglašeno upotrebom konektora *ainsi*: *La sultane s'est levée mettant ainsi fin à l'entretien.*

Suprotno tome, situacija koja se iskazuje gerundivom je autonomna u odnosu na glavni glagol:

*La sultane s'est levée **en mettant** fin à l'entretien.*

/ Sultanija ustaje te, u isto vrijeme, okončava razgovor, ali ne ustajanjem nego na neki drugi način (dajući možda neki znak rukom ili recimo koristeći zvonce), tako da je sada riječ o dvije odvojene situacije.

Herslund, također, uočava da je glavna informacija najčešće lokalizirana upravo u participu prezenta, to jest u koglagolu (u navedenom primjeru to je *okončanje razgovora*), budući da je, kako primjećuje, glavni glagol u ovakvim konstrukcijama često dosta bezbojan (*incolore*). Stoga particip može zauzeti mjesto glavnog glagola, dok se glavni glagol pritom pojavljuje u formi adverbijalne dopune, odnosno kao gerundiv:

La sultane s'est levée mettant fin à l'entretien. → *La sultane a mis fin à l'entretien en se levant.*

1.1. Gerundiv se, u savremenom francuskom jeziku, razlikuje od participa prezenta u prvom redu po obaveznoj upotrebi semantički praznog prijedloga *en* koja je sve do 17. vijeka bila nestabilna (Béchade 1989: 83–84). Tragovi njegovog izostavljanja vidljivi su danas u izrazima poput: *argent comptant* (gotov novac, gotovina), *chemin faisant* (usput), *tambour battant* (uz zaglušujuću buku, brzo, strelovito) itd. (Ibid. 84)³⁴

Von Wartburg / Zumthor (1958: 250, par. 484) napominju da se u književnom jeziku *en* može izostaviti kako bi se izbjeglo njegovo ponavljanje ako se u istoj rečenici nalaze dva ili više gerundiva: *Au revoir! dit-il en se levant et me tendant la main.*

Weinrich (1989: 357–358) smatra da je *en* u ovoj upotrebi, zapravo, autonomni morfem (*morphème autonome*) koji je homonim prijedloga *en*. Maingueneau (1999: 110), također, konstatira da je *en* u ovom slučaju morfem te da ga od glagola može razdvajati jedino neka klitika (*élément clitique*): usp. *en lui parlant* / * *en souvent parlant*. Drašković (1969: 38–64), pak, govori o partikuli *en*. Međutim, važno je, također, naglasiti da, suprotno stavu po kojem se gerundiv posmatra kao oblik iz dva dijela, pojedini autori u njemu vide samo jednu kompleksnu jedinicu, odnosno samo jedan morfem.³⁵

Po pravilu, upotreba gerundiva u savremenom francuskom jeziku dozvoljena je samo ukoliko je njegov subjekt isti kao i subjekt glavnog glagola uz koji stoji, što isključuje svaku dvosmislenost u već spomenutoj konstrukciji tipa:

J'ai rencontré Pierre sortant du cinéma. / = *Pierre sortait du cinéma quand je l'ai rencontré.*

J'ai rencontré Pierre en sortant du cinéma. / = *Je sortais du cinéma quand j'ai rencontré Pierre.*

³⁴ Pored *en*, u starofrancuskom jeziku mogli su se koristiti i brojni drugi prijedlozi (*à, par, de, sans, sur* itd.) od kojih su se neki zadržali u izrazima poput: *à son corps défendant, de son vivant, sur mon séant*. Početkom 14. vijeka taj broj se sveo na prijedloge *en, par* i *pour*. Kako se prijedlog mogao izostaviti, konfuzija s participom prezenta bila je česta pojava (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 339 hist.).

³⁵ Detaljnije o ova dva suprotna gledišta, vidjeti u Samardžija (2021).

U gramatikama se, međutim, navode i primjeri upotrebe gerundiva s vlastitim subjektom, najčešće u poslovicama poput *La Fortune vient en dormant / = quand on dort*. – *L'appétit vient en mangeant / = quand on mange*.

Von Wartburg / Zumthor (1958: 250, par. 484) napominju da se u govornom, ali i u književnom jeziku ponekad odstupa od spomenutog pravila ukoliko je smisao jasan:

En sortant de chez lui, mon coeur battait très fort.

Les traits d'Olivier s'animèrent en entendant la voix de son ami. (Gide)

En approchant d'Alexandrie, l'air s'allège. (Cocteau)

Béchade (1989: 85) i Mauger (1968: 267) jednako smatraju da je ovakva sloboda (gerundiv u apsolutnoj konstrukciji) dopuštena ukoliko jasnoća zbog toga ne trpi dok Le Goffic (1993, 435–436, par. 301) štaviše zapaža da se gerundiv često nalazi u slobodnijim konstrukcijama (koje puristi kritiziraju) u kojima ima vlastiti subjekt koji nije preciziran ili je implicitan:

C'est l'opinion commune, selon laquelle une plume et un cahier de papier, en y ajoutant quelque don naturel, font un écrivain. (P. Valery) (Béchade, Ibid.)

Ça s'apprend en travaillant. – *En déjeunant, une arête lui est restée dans le gosier.*

Le chemin est plus court en passant par le forêt. (Mauger, Ibid.)

En regardant de plus près, tout s'explique. (Le Goffic, Ibid.)

Od ostalih morfosintaksičkih osobitosti, spomenut ćemo još i to da se gerundiv dosta rijetko susreće i u složenom obliku (*gérondif passé*) kojim se označava anteriornost njegove radnje u odnosu na radnju glavnog glagola. Grevisse (2007: 1153) navodi sljedeće primjere sa ovim oblikom gerundiva iz književnih tekstova:

Le troisième était Fraisier, [...], plus âpre que jamais, en ayant subi le désappointement d'un testament en règle. (Balzac)

Il ne s'est pas trompé en ayant eu foi dans notre discrétion. (Proust)

Uz gerundiv, kao glagolsku formu, mogu, kako je na početku istaknuto, stajati i glagolske dopune, tj. objekt i priloška odredba:

Il mangeait en regardant la mer. (Complément d'objet direct)

Il revint en courant de toutes ses forces. (Complément circonstanciel)

Pored toga, gerundiv se ne može upotrebljavati u konstrukciji s bezličnim glagolom (*verbe impersonnel*).

Usp. *La pluie tombe en inondant la route.*

* *Il pleut en inondant la route.* (Bonnard 1985: 235)

Kad je, pak, riječ o poziciji gerundiva u odnosu na glavni glagol, pored već spomenutog postverbalnog položaja (postpozicija), moguća je, kako smo vidjeli, i antepozicija ovog oblika. Postpoziciju (*verbe – gérondif*) Weinrich (1989: 358) dovodi u vezu s temom (*thème*), tj. poznatom informacijom, a antepoziciju (*gérondif – verbe*) s remom (*rhème*), odnosno novom informacijom, pri čemu se anteponiranim gerundivom skreće posebna pažnja na radnju koja se njime iskazuje:

On appelle les pompiers en appuyant sur le bouton rouge. Les pompiers arrivent en klaxonnant à tue-tête. Ils ont finalement réussi à éteindre le feu en se servant des extincteurs. En analysant les causes des grands incendies, vous découvrirez souvent de petites négligences. (Ibid.)

U skladu s kontekstom, to jest prema tome u kakvom je odnosu sa ostatkom rečenice, gerundiv može imati funkciju priloške dopune za način, sredstvo, vrijeme, uzrok, uvjet, opoziciju i koncesivnost. Le Goffic (1993, 435–436, par. 301) konstatira da na semantičku interpretaciju gerundiva utiče njegova pozicija u rečenici i kontekst, osobito značenje i vrijeme glavnog glagola preko kojeg se gerundiv interpretira.

Po Von Wartburgu / Zumthoru (1958: 250–251), dvije su temeljne vrijednosti ovog glagolskog oblika: simultanost i način. Ove dvije osnovne vrijednosti gerundiva dopunjavaju se, u skladu s kontekstom, s raznim adverbijalnim značenjskim nijansama što, zapravo, ukazuje na interferenciju različitih značenja. Pa tako, kad označava simultanost, gerundiv odgovara zavisnoj vremenskoj rečenici (*En mourant, il obtint de son fils ce serment. – Il s'effondra en lisant cette lettre.*), ali isto tako može istovremeno odgovarati uzročnoj rečenici (*En regardant avec attention dans la direction qu'il m'indiquait, je finis par distinguer l'objet.*) ili, pak, dopusnoj rečenici (*En feignant la paresse, il fait un travail considérable.*). Dalje navode da, kad se gerundivom označava način, do izražaja može doći i značenje kondicionalne rečenice (*En allant à la gare assez tôt, vous êtes assuré de trouver des places.*) (Ibid.)

Bonnard (1985: 236), također, ukazuje na preplitanje temporalnog značenja s drugim značenjskim vrijednostima, navodeći da vremenska istodobnost jednako može biti prisutna kad se gerundivom označava način (*Il répondit en balbutiant / en hésitant.*) dok, kad je riječ o uvjetu, sredstvu i uzroku, u pitanju može biti i vremenska sukcesivnost (*En partant le 12, vous arriverez le 14.*). (Ibid.)

Slijede primjeri upotrebe gerundiva sa svim prethodno spomenutim značenjskim vrijednostima.

Vrijeme:

Mercredi, en sortant de la bibliothèque, j'ai rencontré deux camarades d'université. (Delatour i dr. 2004: 154)

En arrivant, il nous salua. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 510)

Il sifflote (tout) en travaillant. (Le Goffic 1993: 435–436, par. 301)

Bonnard (1985: 235) precizira da, kod vremenske vrijednosti gerundiva (simultanosti), u pitanju mogu biti dvije trenutne radnje/procesa (*Vous croisez Paul en sortant.*) ili dvije radnje koje traju (*En ramant, il chantait.*), a također može biti riječ o kombinaciji trenutne radnje i radnje koja traje (*En me promenant, j'ai croisé Paul.*).

Ako su u pitanju dvije istovremene radnje, moguća je, kako vidimo, i upotreba priloga *tout*:

Tout en se promenant, elles ont cueilli des fleurs. (Von Wartburg / Zumthor 1958: 251)

Tout en marchant, ils parlaient de leurs projets. (Grevisse 2007: 1153, c)

Delatour i dr. (2004: 154) kažu da se ovom konstrukcijom naglašava trajanje radnje dok Seder (2024: 48, fn. 70), koja se njome bavi u kontekstu izražavanja koncesivnosti, smatra da bi preciznije bilo reći da se ovom konstrukcijom naglašava simultanost dvije radnje.

U sljedećim primjerima kontekst je takav da do izražaja istovremeno dolazi koncesivna semantika, opozicija, nesklad (*dissonance*), ponovo uz prisustvo priloga *tout*:

Il écrit tout en regardant ailleurs. (Mauger 1968: 267)

Tout en prétendant m'aider, il a organisé mon échec. (Mauger, Ibid.)

Tout en paraissant travailler, il perd son temps. (Von Wartburg / Zumthor 1958: 251)

Ils complimentèrent Frédéric, tout en regrettant qu'il n'employât pas ses facultés à la défense de l'ordre. (Grevisse 2007: 1153, c)

Il refusait tout en tendant la main. (Bonnard 1985: 271)

Tout en étant dévot, on n'en est pas moins homme. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 342)

Preplitanje temporalnog i kauzalnog značenja vidljivo je u sljedećem primjeru:

En voyant son embarras, l'agent se fit plus aimable. (Mauger 1968: 266)

Način, sredstvo:

En forgeant on devient forgeron. (Mauger 1968: 266)

Paul a réussi en travaillant. (Le Goffic 1993, 435–436, par. 301)

U sljedeća dva primjera također je prisutna i vremenska vrijednost:

Il a pris le goût de ce métier en regardant travailler son père. (Von Wartburg / Zumthor 1958: 250–251)

Il travaille (tout) en sifflant. (Le Goffic 1993, 435–436, par. 301)

Dok u sljedećem primjeru do izražaja dolazi i opozicija:

Il a réussi en ne travaillant pas ! (Le Goffic: 1993, 435–436, par. 301)

Interferencija načina i uzroka vidljiva je u primjeru:

Elle a réveillé son frère en criant. (Bonnard 1985: 271)

Uvjet, pretpostavka:

Pogodbena vrijednost gerundiva vidljiva je na osnovu upotrebe futura ili kondicionala u rečenici (Papić 1984: 123).

En travaillant, vous auriez des chances de succès. (Le Goffic: 1993, 435–436, par. 301)

En travaillant, vous auriez eu des chances de succès. (Le Goffic, Ibid.)

En arrivant de bonne heure le premier jour des soldes, vous ferez de bonnes affaires. (Delatour i dr. 2004: 154)

U sljedećim primjerima jasnije se uočava i značenje načina:

Elle réussirait mieux, en s'y prenant autrement. (Mauger 1968: 266)
En venant, il nous ferait plaisir. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 510)
En allant dans le monde, vous ne feriez que nuire à votre situation. (Le Bidois / Le Bidois 1938: 526, par. 1597)

1.1.1. Uzročno značenje gerundiva pojavljuje se, kako vidimo, u kombinaciji ili s temporalnim značenjem ili sa značenjem načina, a nerijetko su u istoj rečenici prisutne sve tri ove semantičke vrijednosti, što konstatira i Nazarenko (2000: 114), a potvrđuju još i sljedeća dva primjera:

L'enfant a pris froid en sortant sans bonnet ni écharpe. (Delatour i dr. 2004: 154)
Il est mort en mangeant des champignons vénéneux. (Papić 1984: 122)

Interferencija ovih značenja jednako je prisutna i u primjerima zabilježenim u našem primarnom korpusu:

1. Dans son exaspération, M. Bovary père, brisant une chaise contre les pavés, accusa sa femme d'avoir fait le malheur de leur fils **en l'attelant** à une haridelle semblable, ... (MB: 52)

Gospodin Bovary otac razlupa u svom bijesu jednu stolicu, tresnuvši njome o pod, i stade kriviti svoju ženu da je unesrećila sina, **jer** ga je upregla s takvim kljusetom, ... (GBZ: 25)

/ Majka je unesrećila sina time (tako, na taj način) što ga je upregla s takvim kljusetom (ženom). Nesreća se ujedno ističe kao posljedica lošeg braka koji je doveo do tog stanja, tako da se u ovom primjeru način prepliće sa uzrokom.

U preostalim primjerima do izražaja dolazi interferencija vremena i uzroka:³⁶

2. On versa du vin de Champagne à la glace. Emma frissonna de toute sa peau **en sentant** ce froid dans sa bouche. (MB: 82)

Natočiše pjenušca iz leda. Emmi se sva koža naježi **kad** u ustima osjeti tu hladnoću. (GB: 42)

/ Hladnoća je ujedno i prouzrokovala jezu.

3. Ensuite elle alla prendre une carafe d'eau, et elle faisait fondre des morceaux de sucre lorsque le pharmacien arriva. La servante l'avait été chercher

³⁶ Analizirajući upotrebu gerundiva s kauzalnim značenjem, Popović (2016: 215) napominje da je u svim primjerima koje navodi iz korpusa prisutna interferencija temporalnog i kauzalnog značenja.

dans l'algarade; **en apercevant** son élève les yeux ouverts, il reprit haleine. (MB: 162–163)

Zatim pođe po stakleni vrč te upravo u vodi otapaše nekoliko komada šećera kadli stiže ljekarnik. Služavka bijaše u onoj uzbuni otišla po njega.

Opazivši da su šegrtu oči otvorene, odahnu. (GB: 95)

/ Ljekarnik je odahnuo kad (nakon što) je vidio da su šegrtu otvorene oči. Šegrtovo stanje je razlog zbog kojeg je ljekarnik odahnuo.

4. Puis, **en la revoyant** après trois années d'absence, sa passion se réveilla. (MB: 267)

I sada, **videći** je ponovo poslije tri godine, u njemu se probudi stara ljubav. (GBZ: 218)

/ Kad ju je ponovo vidio, u njemu se probudila stara ljubav. Ponovni susret je doveo do buđenja osjećaja.

Kako vidimo, gerundiv je u prva dva primjera postponiran, a u preostala dva primjera antepoziran u odnosu na glavni glagol. Njegov prijevodni ekvivalent u prvom primjeru je zavisna rečenica s kontekstualno neuvjetovanim uzročnim veznikom *jer* kojom se ne prenosi spomenuta semantička slivenost načina i uzroka za razliku od načinsko-uzročne rečenice s veznikom *time što*,³⁷ koja bi bila adekvatan ekvivalent ovom francuskom gerundivu. U prijevodu preostala tri primjera, u kojima je prisutna vremensko-uzročna interferencija, nalazimo zavisnu rečenicu s veznikom *kad* te glagolski prilog prošli i sadašnji, koji, kao ekvivalenti, u potpunosti odgovaraju francuskom gerundivu sa ovim semantičkim sadržajem.³⁸

1.2. Unatoč svom nazivu, particip prezenta (*participe présent*) nema vlastitu vremensku vrijednost nego je preuzima od glavnog glagola čija je radnja isto-vremena s radnjom (situacijom) koja se opisuje ovim participom. Glavni glagol može biti kako u prezentu, tako i u nekom prošlom vremenu ili u futuru:

Je le vois travaillant. = *Je le vois qui travaille.*

Je l'ai vu travaillant. = *Je l'ai vu qui travaillait.*

Je le verrai travaillant. = *Je le verrai qui travaillera.*

³⁷ V. Kovačević (1988b: 204–205).

³⁸ Detaljnije o vremensko-uzročnoj interferenciji u okviru subordiniranih struktura s veznikom *quand / lorsque – kad*, vidjeti Tekešinović (2017: 132–135). O konstrukcijama s glagolskim priložima u kontekstu ove interferencije vidjeti Kovačević (1988b: 36, par. 38).

Weinrich (1989: 309) stoga govori o neutralnom participu (*participe neutre*), čija upotreba nije uobičajena u svakodnevnom govoru:

« En employant un participe neutre, le locuteur marque l'écart de son style par rapport à la langue de tous les jours. Ceci peut être l'expression d'un style particulièrement soigné, comme dans la prose littéraire. Mais les langues de spécialité comme celles du droit, de l'administration et de l'économie usent aussi abondamment du participe neutre, surtout dans les communications écrites et dans la correspondance commerciale. Par ailleurs, on se sert du participe neutre dans toutes les sortes de textes pour lesquelles la concision du style est un facteur important. On peut ainsi citer : les annonces dans les journaux, les télégrammes, les cartes postales, les annotations du journal intime, les rapports, les légendes (d'images), les instructions scéniques, les annotations de toutes sortes. »

Savremena norma nalaže da subjekt participa prezenta bude rečenični subjekt, odnosno subjekt glavnog glagola, što je čest slučaj (Abeillé / Godard 2021: 1340):

Parlant au nom de tous ceux qui ne pouvaient s'exprimer, il est rapidement reconnu comme « la Voix des sans-voix ».

Međutim, sljedeća dva primjera pokazuju da subjekt (implicitni) participa prezenta može biti poistovjećen i s govornikom:

Parlant au nom de nous tous, mes vœux sont l'expression de ceux que la France forme pour chacun de ses enfants, de ceux aussi qu'ils adressent à la France. (C'est Charles de Gaulle qui parle.)

Chères clientes, étant souffrante la boutique sera fermée aujourd'hui... merci. (Ce n'est pas la boutique qui est souffrante mais celle qui la tient.) (Ibid.)

Dakle, participi *parlant* i *étant* imaju ovdje vlastiti subjekt koji se razlikuje od subjekta glavnog glagola (*mes vœux, la boutique*).

Postojanje vlastitog subjekta jedan je od najznačajnijih kriterija za prepoznavanje apsolutnog participa (*participe absolu*), to jest participske rečenice (*proposition participiale*):³⁹

³⁹ Sintaksičko-semantičke karakteristike ove rečenične strukture u francuskom jeziku detaljnije su opisane u Tekešinović (2017: 173–189).

Paul partant, Marie a pu le convaincre. (Usp. *Partant, Marie a pu le convaincre.*) (Maingueneau 1999: 111)

Subjekt participa prezenta može, kako smo vidjeli, biti i direktni objekt glavnog glagola:

J'ai rencontré Pierre sortant du cinéma. (C'est Pierre qui sortait du cinéma.)

Uz particip prezenta s glagolskom vrijednošću mogu stajati različite dopune koje zajedno s njim formiraju participsku grupu (*groupe participial* – GPart⁴⁰). To se odnosi na objekt (direktni i indirektni):

une auberge accueillant les chiens; enfant obéissant à ses parents –

kao i na različite priloške odredbe i atribut:

une route grimpant dans la montagne; une aide arrivant à l'heure; un sportif courant vite.

Ce fut en 1840, Louis-Philippe Ier étant le roi des Français. (Gudurić / Vlahović 2012: 195)

Pored toga, particip prezenta može biti upotrijebljen kao atribut objekta (*attribut de l'objet*):

Je vois sa situation comme dépendant de la volonté des gens au pouvoir. (Ibid. 197)

U ovoj funkciji, iza glagola percepcije, particip se često zamjenjuje infinitivom:

Je les entends criant. / Je les entends crier.

S obzirom na sintaksičku konstrukciju u kojoj se pojavljuje, razlikuju se dva tipa participa prezenta: particip koji je tijesno vezan uz imenicu (subjekt) na koju se odnosi (*participe conjoint*) i particip koji se od nje odvajaju pauzom (*participe disjoint / détaché*).

U prvom slučaju, particip (*conjoint*) se može posmatrati u funkciji epite-
ta (*épithète*) u odnosu na imenicu uz koju stoji – *Un portefeuille contenant deux mille francs* (Mauger 1968: 264) – te transformirati u zavisnu relativnu rečenicu:

⁴⁰ « Le groupe participial ou groupe participe est composé du participe et de tous les compléments qu'il a, le cas échéant, en tant que verbe. » (Le Goffic 1993: 37, par. 19)

Les personnes ayant un ticket bleu doivent se présenter au contrôle. (= qui ont un ticket bleu) Une fillette portant un énorme bouquet s'avance vers le Président. (= qui portait un énorme bouquet) (Delatour i dr. 2004: 153)

U drugom slučaju, particip (*disjoint*) može zauzimati različite pozicije u odnosu na imenicu (subjekt), pa tako može stajati ispred ili iza imenice, kao i na kraju rečenice čiji subjekt je ta imenica:

Voyant l'embarras de l'étranger, l'agent se fit plus aimable.

L'agent, voyant son embarras, se fit plus aimable.

L'agent se fit plus amiable, voyant son embarras. (Mauger 1968: 265)

Mauger (1968: 265–266) i Gudurić / Vlahović (2012: 197–198) napominju da ovako upotrijebljen particip (*disjoint*) može imati različite adverbijalne vrijednosti kao što su: uzrok, opozicija, koncesivnost, pretpostavka, uvjet te istovremenost.

Međutim, primjeri u kojima se particip (*conjoint*) pojavljuje u konstrukciji s glagolima percepcije pokazuju da i ovaj tip participa prezenta može imati adverbijalnu, tačnije vremensku vrijednost. Primjer takve (temporalne) upotrebe ovog participa navodi Papić (1984: 122): *J'ai aperçu Paul sortant du musée. / J'ai aperçu Paul qui sortait du musée.*

J'ai aperçu Paul quand / pendant qu'il sortait du musée.

U skladu s kontekstom, particip prezenta može, dakle, označavati sljedeće adverbijalne vrijednosti:

Vrijeme (istovremenost):

Répondant aux questions des journalistes, le ministre a confirmé qu'il se rendrait en Russie prochainement. (Delatour i dr. 2004: 153)

J'ai connu Paul habitant dans une mansarde. (Papić 1984: 122)

Lisant un livre, il s'est endormi. (Gudurić / Vlahović 2012: 195)

Regardant par la fenêtre, François allume sa cigarette. (Ibid.)

Particip prezenta na početku rečenice može označiti i radnju koja počinje prije radnje glavnog glagola: *Prenant sa valise, il ouvrit la porte, et on ne le revit plus. (Ibid.)*

Uzrok:

N'ayant plus d'argent, il a dû m'è n emprunter. (Von Wartburg / Zumthor 1958: 252)

Ne sachant pas comment vous joindre, je n'ai pas pu vous prévenir de mon retour. (Delatour i dr. 2004: 153)

Koncesivnost, opozicija:

Vous l'avez fait, sachant bien que la chose était défendue. (Von Wartburg / Zumthor 1958: 252)

Il avançait dans la grotte obscure, n'ayant aucune source de lumière. (Gudurić / Vlahović 2012: 198)

Uvjet, pretpostavka:

Partant tôt, il évitera la chaleur. (Ibid.)

Mourant sans déshonneur, je mourrai sans regret. (Corneille) (Papić 1984: 123)

Elle réussirait mieux, s'y prenant autrement. (Mauger 1968: 265)

Se retrouvant face à face, ils se querelleraient de nouveau. (Beaujeu i dr. 1991: 130)

Pogodbena vrijednost je i u ovom slučaju vidljiva na osnovu upotrebe futura ili kondicionala u rečenici (Papić 1984: 123).

Pored ovih semantičkih vrijednosti, u pojedinim prethodno navedenim primjerima uočava se i značenje načina (Gudurić / Vlahović 2012: 198; Mauger 1968: 266):

Le ministre a confirmé qu'il se rendrait en Russie prochainement.

[Comment? De quelle manière?] → *Répondant aux questions des journalistes.*

Il avançait dans la grotte obscure, [comment ? de quelle manière ?] → *n'ayant aucune source de lumière.*

Il évitera la chaleur. [Comment ? De quelle manière ?] → *Partant tôt.*

Iako je particip ovdje blizak značenju načina, ne može se reći da je ta semantička vrijednost karakteristična za njegovu upotrebu u onoj mjeri u kojoj je to slučaj s gerundivom (naši su dosadašnji primjeri to potvrdili), tako da se ne bismo složili s Papićem (1984: 120) koji zaključuje da između participa prezenta i gerundiva nema nikakve razlike u značenju.

1.2.1. Kako je već istaknuto, particip prezenta se, kao glagolski oblik, upotrebljava isključivo u pisanom jeziku, za razliku od gerundiva koji se koristi i u pisanju i u govoru (Papić 1984: 120). Ovo potvrđuje broj primjera s participom prezenta koje smo zabilježili u našem korpusu i koji uveliko nadmašuje broj primjera s gerundivom. U nastavku ćemo ih razvrstati prema poziciji ovog participa u rečenici.

1.2.1.1. U sljedećim primjerima particip prezenta (odnosno participska grupa) postponiran je u odnosu na glavni glagol, to jest zauzima poziciju iza glavne rečenice:

5. Le garçon sourit, **ayant** sans doute l'habitude d'entendre évoquer sa ressemblance avec le grand-père paternel. (LM: 227)
Dječak se nasmija, **jer** je sigurno često slušao kako se govori da liči na djeda. (DOM: 232)
6. Il l'excusait intérieurement, **trouvant** qu'elle avait trop d'esprit pour la culture, métier maudit du ciel, (...). (MB: 56)
On ju je u sebi opravdavao, **jer** je držao da je i odviše pametna za gospodarstvo, zanat od Boga proklet, (...). (GBZ: 28)
7. Il (...) n'épargnait point la dépense pour tout ce qui regardait sa vie, **voulant** être bien nourri, bien chauffé, bien couché. (MB: 56)
On (...) nije žalio nikakva troška kad se radilo o njegovu životu, **jer** je htio da se dobro hrani, dobro grije i da udobno spava. (GBZ: 28)
8. Hivert même était retourné d'une demi-lieue en arrière, **croyant** l'apercevoir [la levrette de madame Bovary] à chaque minute ; (...). (MB: 112)
Iver se čak bio vratio pola milje natrag, **jer** mu se svakog trenutka činilo da ju je opazio [hrticu gospođe Bovary] ; (...). (MBS: 70)
9. (...), et je reçois, de plus, différentes feuilles périodiques, parmi lesquelles *le Fanal de Rouen*, quotidiennement, **ayant** l'avantage d'en être le correspondant pour les circonscriptions de Buchy, Forges, Neufchâtel, Yonville et les alentours. (MB: 117)
(...), a usto primam i razne periodične listove, među kojima svaki dan i *Fanal de Rouen*, **jer** uživam povlasticu da budem njegov dopisnik za okruge Buchy, Forges, Neufchâtel, Yonville i okolicu. (GB: 65)

10. Alors on avait causé des dangers divers qui menaçaient l'enfance et de l'étourderie des domestiques. Mme Homais en savait quelque chose, **ayant** encore sur la poitrine les marques d'une écuellée de braise qu'une cuisinière, autrefois, avait laissée tomber dans son sarrau. (MB:150)
Razgovarali su onda o raznim opasnostima što ugrožavaju djecu i o nebrizi služinčadi. Gospođa Homais imala je o tome što pripovijedati, **jer** je na prsima još uvijek nosila tragove žeravice koja svojevremeno nekoj kuharici bijaše iz lopatice ispala na njezinu pregačicu. (GB: 86)
11. Rodolphe avait mis de longues bottes molles, **se disant** que sans doute elle n'en avait jamais vu de pareilles ; (...). (MB: 191)
Rodolphe je bio obuo visoke mekane čizme, **jer** je mislio da takve ona zacijelo nikad nije vidjela. (GBZ: 151)
12. (...) il n'avait, lui, aucune raison de haïr ce bon Charles, **n'étant** pas ce qui s'appelle dévoré de jalousie ; (...). (MB: 203)
(...) on nema nikakva razloga za mržnju prema dobričini Charlesu **budući da** ga, kako se ono veli, ne izjeda ljubomora; (...). (GB: 123)
(...), **pošto** on nije bio onaj za koga se kaže da gine od ljubomore; (...). (MBS: 143)
13. Le clerc affirma qu'il n'y manquerait pas, **ayant** d'ailleurs besoin de se rendre à Yonville pour une affaire de son étude. (MB: 263)
Pisar potvrdi da to nipošto neće propustiti, **jer** ionako mora navratiti u Yonville zbog nekoga pravnog posla. (GB: 163)
(...), **pošto** i inače mora dolaziti u Jonvil (...). (MBS: 191)
14. Il se mit à vanter la vertu, le devoir et les immolations silencieuses, **ayant** lui-même un incroyable besoin de dévouement qu'il ne pouvait assouvir. (MB: 270)
On uze hvaliti krepost, dužnost i nijemo prinošenje žrtava **budući da** i sam osjeća nevjerovatnu potrebu za predanošću, a ne može je zadovoljiti. (GB: 166)
(...), **pošto** i sâm ima jednu nevjerovatnu potrebu za odanošću (...). (MBS: 194)
15. Il le tint durant trois quarts d'heure, **voulant** lui dessiller les yeux, l'avertir du gouffre. (MB: 324-325)

- On zadrža mladića u razgovoru tri četvrt sata, **jer** je htio da mu otvori oči, da mu obrati pažnju na ponor pred kojim se nalazi. (GBZ: 272)
16. Elle se mit à lui exposer sa situation. Maître Guillaumin la connaissait, **étant** lié secrètement avec le marchand d'étoffes, (...). (MB: 336)
Ona mu poče izlagati svoj položaj. Gospodinu je Guillauminu sve to bilo poznato, **jer** je potajno bio u vezi s trgovcem tkaninama (...). (GB: 215)
17. (...), le marchand avait chargé son ami Vinçart de faire en son nom propre les poursuites qu'il fallait, ne **voulant** point passer pour un tigre parmi ses concitoyens. (MB: 337)
(...) Lheureux je, (...), naložio svom prijatelju Vinçartu da u svoje ime povede potrebni sudski postupak, **jer** trgovac nije htio da ga sugrađani drže za bezdušna čovjeka. (GBZ: 284)
(...), ne **želeći** među sugrađanima sloviti kao krvožedan čovjek. (GB: 215)
18. Et Emma se mit à rire, d'un rire atroce, frénétique, désespéré, **croyant** voir la face hideuse du misérable, (...). (MB: 359)
I stade se smijati užasnim, izbezumljenim, očajničkim smijehom, **vjerujući** da vidi grozno jadnikovo lice (...). (GB: 232)
(...), **jer** joj se učini da vidi grozno lice prosjakovo, (...). (GBZ: 307)
(...), **pošto** joj se učini da vidi (...). (GBB: 313)
19. Emma l'épiait d'un regard plein d'angoisse, **croyant** apercevoir dans les rides de son visage des accusations. (MB: 331)
Emma ga kradomice promatraše pogledom punim zebnje **vjerujući** da vidi optužbu u svakoj bori njegova lica. (GB: 210)
(...), **jer** joj se činilo da u svakoj bori njegova lica vidi optužbe. (GBZ: 278)
20. C'était, il est vrai, une manie de Mme Homais; son époux en était intérieurement affligé, **redoutant** pour les organes de l'intellect les résultats possibles d'une pareille compression, (...). (MB: 150)
Bijaše to, istina, manija gospođe Homais; njezina je supruga to u duši mučilo, **jer** se bojava mogućih posljedica takva pritiska na njihove umne sposobnosti (...). (GB: 86)
Njen se muž u duši bunio protiv toga, **plašeci se** da takav pritisak može pogoditi umne organe (...). (GBB: 111)
21. Dès le commencement de juillet, elle compta sur ses doigts combien de semaines lui restaient pour arriver au mois d'octobre, **pensant** que le

marquis d'Andervilliers, peut-être, donnerait encore un bal à la Vaubye-ssard. (MB: 95)

Već od početka srpnja uze na prste brojiti koliko joj tjedana ostaje do mjeseca listopada, **misleći** da će markiz d'Andervilliers možda prirediti još jedan ples u Vaubyessardu. (GB: 51)

/ (...), jer je mislila da će markiz d'Andervilliers možda prirediti još jedan ples.

22. Madame Bovary devint rouge; il se détourna, **croyant** que ses yeux peut-être avaient eu quelque impertinence. (MB: 126)

Gospođa Bovary porumenje; on se okrenu **vjerujući** da je u njegovu pogledu možda bilo kakve drzovitosti. (GB: 70)

/ (...) jer je (po)vjerovao da je u njegovom pogledu možda bilo kakve drzovitosti.

23. La nuit, quelquefois, Charles se réveillait en sursaut, **croyant** qu'on venait le chercher pour un malade: (...). (MB: 159)

Charles bi se katkad noću trgnuo iza sna **misleći** da dolaze po njega zbog nekog bolesnika: (...). (GBZ: 121)

/ (...) jer je mislio da dolaze po njega zbog nekog bolesnika.

Primjećujemo da postponirani particip prezenta (odnosno participska grupa) u navedenim primjerima ima eksplikativno značenje, to jest njime se objašnjava sadržaj glavne rečenice koja mu u ovom slučaju prethodi. Prijevodni ekvivalent ovako pozicioniranog participa prezenta, koji i dodatno potvrđuje njegovu uzročnu vrijednost u datom kontekstu, najčešće je, kako vidimo, zavisna uzročna rečenica s veznicima *jer*, *budući da* i *pošto*. S obzirom na to da se participom prezenta označava proces koji je simultan s radnjom glavnog glagola, u prijevodu se, također, pojavljuje glagolski prilog sadašnji koji u datom kontekstu ima i kauzalnu vrijednost, na što smo i dodatno ukazali tamo gdje se glagolski prilog sadašnji pojavljuje kao jedini prijevodni ekvivalent. Iako je značenje simultanosti prisutno, ono ne dolazi toliko do izražaja kao u primjerima s gerundivom.

Ova rečenična struktura se jednako može transformirati u uzročnu rečenicu s veznicima *car* i *parce que*:

10a. (...) Mme Homais en savait quelque chose, *car elle avait* encore sur la poitrine les marques d'une écuellée de braise (...).

15a. Il le tint durant trois quarts d'heure, *parce qu'il voulait* lui dessiller les yeux, l'avertir du gouffre.

Sljedeći primjer (24) se izdvaja od prethodnih po tome što se u njemu pojavljuju dva participa prezenta, odnosno dvije jukstaponirane participske grupe kojima se, također, s obzirom na poziciju (na samom kraju rečenice), objašnjava prethodni kontekst:

24. Il fallait qu'elle pût retirer des choses une sorte de profit personnel; et elle rejetait comme inutile tout ce qui ne contribuait pas à la consommation immédiate de son coeur, — **étant** de tempérament plus sentimentale qu'artiste, **cherchant** des émotions et non des paysages. (MB: 70)

Bilo joj je potrebno da iz stvari izvlači kao neku ličnu dobit; i odbacivala je kao nekorisno sve što nije doprinosilo neposrednom zasićavanju njena srca, – **budući da** je bila više sentimentalne nego umjetničke prirode, tražila uzbuđenja, a ne predjele. (MBS: 37)

1.2.1.2. U sljedećim primjerima particip prezenta (odnosno participska grupa) antepioniran je u odnosu na glavni glagol, to jest zauzima poziciju ispred glavne rečenice:

25. **Craignant** beaucoup de tuer son monde, Charles, en effet, n'ordonnait guère que des potions calmantes, de temps à autre de l'émétique, un bain de pieds ou des sangsues. (MB: 94)

Silno **se bojeći** da mu koji bolesnik ne umre, Charles je zapravo uvijek propisivao samo napitke za smirenje, a od vremena do vremena i pokoje sredstvo za povraćanje, kupke nogu ili pijavice. (GB: 50)

Budući da se mnogo bojao da mu ne umre koji bolesnik, (...). (GBZ: 62)

26. Mais, ne **pouvant** faire les dépenses qu'elle voulait, (...), elle renonça au trousseau dans un accès d'amertume, (...). (MB: 122)

No, **kako** nije mogla po želji trošiti, (...), ona u trenutku ogorčenosti odustade od brige o opremi (...). (GB: 67)

27. **Ayant** aussi l'habitude de boire beaucoup d'eau-de-vie, souvent il envoyait la servante au *Lion d'or* lui en acheter une bouteille, (...). (MB: 124)

Pošto je bio navikao da pije mnogo rakije, često je slao služavku do *Zlatnog lava* da mu kupi jednu bocu (...). (GBB: 87)

28. Alors la mère Bovary s'effraya pour le bonheur de son fils, et, **craignant** que son époux, à la longue, n'eût une influence immorale sur les idées de la jeune femme, elle se hâta de presser le départ. (MB: 125)
Tada se majka Bovary uplaši za sreću svoga sina i, **bojeći se** da bi joj suprug s vremenom mogao nemoralno utjecati na nazore mlade žene, ona se požuri da pospješi odlazak. (GBZ: 89)
/ (...) i, kako / pošto se bojala da bi njen suprug vremenom mogao nemoralno uticati (...).
29. – Puis-je voir Monsieur? demanda-t-il à Justin, qui causait sur le seuil avec Félicité. Et, le **prenant** pour le domestique de la maison : – Dites-lui que M. Rodolphe Boulanger de la Huchette est là. (MB: 161)
– Može li me gospodin primiti? – zapita Justina koji je na pragu čavrljao s Félicité. Pa, **misleći** da je Justin sluga iz te kuće, doda: – Recite mu da ga treba gospodin Rodolphe Boulanger od Huchette. (GB: 94)
I **kako** je Justina držao za kućnog slugu, on doda: (...). (GBZ: 123)
30. Il ajouta : – **Pensant** même que cela te serait agréable, je l'ai retenue..., je l'ai achetée... [une ancienne pouliche] (MB: 196)
On doda: – Štaviše, **misleći** da ću ti time ugoditi, ja sam je zakapario... kupio sam je ... [staru kobilu] (GBZ: 155)
/ (...) – Štaviše, pošto sam mislio da ću ti time ugoditi, ja sam je zakapario...
31. Mais, n'étant pas très versé dans ces matières sitôt qu'elles dépassaient une certaine mesure, il écrivit à M. Boulard, libraire de Monseigneur, de lui envoyer *quelque chose de fameux pour une personne du sexe, qui était pleine d'esprit*. (MB: 247)
No, **kako** se nije osobito snalazio u takvim pitanjima, čim bi ona prešla stanovitu mjeru, napisao pismo gospodinu Boulardu, monsinjorovu knjižaru, s molbom da mu pošalje *neko glasovito djelo za osobu ljepšega spola, a ujedno punu duha*. (GB: 153)
Ali **budući da** nije bio bogzna kako upućen u te stvari (...). (GBZ: 203)
Ali, **pošto** nije bio mnogo upućen u te stvari, (...). (MBS: 179)
32. Ils venaient se délasser dans les beaux-arts des inquiétudes de la vente; mais, n'oubliant point *les affaires*, ils causaient encore cotons, trois-six ou indigo. (MB: 255–256)

Ovamo su dolazili da u umjetnosti nađu odmor od trgovačkih briga, no nikako ne **zaboravljajući** poslove, i dalje su razgovarali o pamuku, osamdesetpetpostotnom alkoholu ili indigu. (GB: 158)

(...) ali **budući da** nikako nisu mogli zaboraviti *poslove*, (...). (GBZ: 210)

U ovoj skupini primjera sa antepozicijom participija, uočavamo da se njime označava određena situacija ili stanje koje dovodi do (uzrokuje) realizacije radnje glavnog glagola. Prijevodni ekvivalenti ovako pozicioniranog participija prezenta su ponovo, kako vidimo, glagolski prilog sadašnji i zavisna uzročna rečenica s veznicima *budući da*, *pošto* te ovog puta i veznikom *kako*. U primjerima gdje se pojavljuje samo glagolski prilog sadašnji, dodatno smo eksplicirali uzročno-posljedični odnos između GPart i glavne rečenice.

Moguća je, također, transformacija ovakve strukture u zavisnu uzročnu rečenicu:

31a. Mais, *comme il n'était pas* très versé dans ces matières sitôt qu'elles dépassaient une certaine mesure, il écrivit à M. Boulard, libraire de Monsieur, de lui envoyer quelque chose de fameux pour une personne du sexe, qui était pleine d'esprit.

Participij prezenta u antepoziciji može označiti i radnju koja počinje prije radnje glavnog glagola (Gudurić / Vlahović 2012: 195), što se zapaža u primjerima 33 i 34 pa je stoga ovdje njegov prijevodni ekvivalent glagolski prilog prošli te zavisna vremenska rečenica s veznikom *kad*. Pored toga, u ovim primjerima se istovremeno uočava i značenje uzroka pa je riječ o vremensko-uzročnoj interferenciji:

33. Puis, **s'apercevant** qu'elle [Berthe] avait le bout des oreilles un peu sale, elle sonna vite pour avoir de l'eau chaude, et la nettoya, (...). (MB: 207)

Potom, **opazivši** da su joj ušne resice malo prljave, brzo pozvoni da joj donesu tople vode pa je umi, (...). (GB: 125)

Zatim, **kad** je opazila da su joj uši na vrhu malo prljave, (...). (GBZ: 165)

/ Pozvonila je da joj donesu tople vode nakon što (jer) je opazila da su Bertheine ušne resice malo prljave.

34. (...); puis, l'**apercevant** qui enfilait la Grande-Rue et tournait à droite comme pour gagner le cimetière, elles se perdirent en conjectures. (MB: 341)

(...); potom, **opazivši** je gdje ulazi u Glavnu ulicu i skreće nadesno kao da će poći na groblje, izgubiše se u nagađanjima. (GB: 218)

(...); a **kad** je zatim opaziše kako se uputila glavnom ulicom (...). (GBZ: 289)

/ Izgubile su se u nagađanjima nakon što (jer) su je opazile kako ulazi u Glavnu ulicu i skreće nadesno kao da će poći na groblje.

1.2.1.3. Sljedeća, ujedno i posljednja skupina primjera potvrđuje interpoziciju participa prezenta (to jest GPart) koji se pojavljuje iza imenice subjekta te ispred glavnog glagola:

35. Enfin son mari, **sachant** qu'elle aimait à se promener en voiture, trouva un boc d'occasion, (...). (MB: 66)

Najzad joj muž, **znajući** da se ona voli voziti kočijom, nađe rabljeni *boc* (...). (GB: 31)

/ Pošto je znao da se ona voli voziti kočijom, (...).

36. Secrétaire d'État sous la Restauration, le Marquis, **cherchant** à rentrer dans la vie politique, préparait de longue main sa candidature à la Chambre des députés. (MB: 79)

Državni tajnik u doba restauracije, markiz, **trudeći se** vratiti u politički život, pripremaše daleko unaprijed kandidaturu za skupštinskog zastupnika. (GB: 40)

/ Budući da (pošto) se nastojao vratiti u politički život, markiz je pripremao daleko unaprijed kandidaturu (...).

37. Mais Hippolyte, n'**osant** à tous les jours se servir d'une si belle jambe, supplia Mme Bovary de lui en procurer une autre plus commode. (MB: 222)

Ali **kako** se Hippolyte nije usudio svaki dan upotrebljavati tako lijepu nogu, on ponizno zamoli gospođu Bovary da mu pribavi drugu, prostiju. (GBZ: 180)

Ali Ipolit, ne **usuđujući se** da se svaki dan služi tako lijepom nogom, zamoli gospođu Bovari (...). (MBS: 157)

38. (...) elle retomba dans son fauteuil avec des palpitations qui la suffoquaient. Charles, **ayant** peur de la voir s'évanouir, courut à la buvette lui chercher un verre d'orgeat. (MB: 260)

(...) ona opet pade na svoje sjedalo gušeći se od jakoga lupanja srca. Charles, **bojeći se** da mu se ne onesvijesti, otrča do bifea po čašu bademovice. (GB: 161)

/ Charles otrča po čašu bademovice jer se bojao da se ona ne onesvijesti.

U ovim se primjerima (35–38), kako vidimo, particip, odnosno njegova grupa, nalazi neposredno iza imenice subjekta, čime se posebno naglašava njihova veza. Ovako pozicionirani particip s kauzalnim značenjem pojavljuje se u funkciji epiteta (*épithète*) i može se zamijeniti relativnom apozitivnom, to jest eksplikativnom rečenicom koja, također, ovdje ima uzročnu vrijednost:

35a. Enfin son mari, *qui savait* qu'elle aimait à se promener en voiture, trouva un boc d'occasion, (...).

36a. (...), le Marquis, *qui cherchait* à rentrer dans la vie politique, préparait de longue main sa candidature à la Chambre des députés.

37a. Mais Hippolyte, *qui n'osait* à tous les jours se servir d'une si belle jambe, supplia Mme Bovary de lui en procurer une autre plus commode.

38a. (...) Charles, *qui avait* peur de la voir s'évanouir, courut à la buvette lui chercher un verre d'orgeat.

Međutim, u primjeru 39, između imenice subjekta i participa stoji, kako vidimo, priloška dopuna (*après le dîner*), što otežava transformaciju participske grupe u relativnu rečenicu:

39. Charles, après le dîner, la **voyant** soucieuse, voulut, par distraction, la conduire chez le pharmacien; (...). (MB: 200)

Charles je poslije večere, **videći** je zabrinutu, htjede odvesti do ljekarnika da se ondje rasonodi; (...). (GB: 121)

/ Charles je poslije večere htio da je vodi kod ljekarnika da se rasonodi jer je vidio da je zabrinuta.

Participska grupa je u primjerima 40–42 pozicionirana unutar relativne rečenice, neposredno iza relativne zamjenice *qui* čiji antecedent je u funkciji subjekta, tako da je i u ovom slučaju particip između subjekta i glagola:

40. C'était un coffre jaune porté par deux grandes roues qui, **montant** jusqu'à la hauteur de la bâche, empêchaient les voyageurs de voir la route et leur salissaient les épaules. (MB: 111)

Bijaše to žuti sanduk na dva velika kotača koji, **dopirući** do visine platnenoga krova, zaklanjahu putnicima pogled na cestu i prskahu ih blatom po ramenima. (GB: 60)

/ Budući da (pošto) su dopirala do visine platnenoga krova, ta dva velika kotača su zaklanjala putnicima pogled na cestu i prskala ih blatom po ramenima.

41. (...) et même il en versa les trois quarts sur les épaules d'une Rouennaise en manches courtes, qui, **sentant** le liquide froid lui couler dans les reins, jeta des cris de paon, (...). (MB: 260)

(...), pa čak tri četvrtine pića izli po ramenima jedne Ruanke u haljini kratkih rukava koja, **osjetivši** kako joj se hladna tekućina slijeva po križima, stade cičati kao guja u procijepu, (...). (GB: 161)

/ Stade cičati kad (zato što) je osjetila da joj se hladna tekućina slijeva po križima.

42. (...), et il rêvait d'établir un nouveau service de diligences (...) qui, **marchant** plus vite, **étant** à prix plus bas et **portant** plus de bagages, lui mettrait ainsi dans les mains tout le commerce d'Yonville. (MB: 245)

(...), a sanjao je i o tome da uspostavi novu prijevozničku uslugu poštanskim kolima (...) zahvaljujući kojoj će, **budući da** će prometovati brže, biti jeftinija i prevoziti više prtljage, u njegove ruke prijeći sva trgovina u Yonvilleu. (GB: 151)

(...) koja bi mu tako, **iduću** brže, **budući** jeftinija i **noseći** više prtljaga, stavila u ruke svu trgovinu Jonvila. (MBS: 177)

/ ... koja bi mu stavila u ruke svu trgovinu Jonvila time što (jer) bi bila brža, jeftinija i što bi prevozila više prtljaga, ...

Pored uzročnog značenja, participska grupa u primjeru 41 ima, dakle, još i vremensku vrijednost, dok u primjeru 42 – gdje se, kako vidimo, jedna za drugom pojavljuju čak tri participske grupe – do izražaja dolazi još i značajne načina.

Vremensko-uzročna interferencija prisutna je i u primjeru 43:

43. L'abbé Bournisien, **apprenant** qu'il [Hippolyte] empirait, fit demander à le voir. (MB: 214)

Opat Burnisjen, **saznavši** da mu je sve gore, zaželi da ga vidi. (MBS: 150)

Kad je opat Bournisien saznao da mu postaje gore, on zaželi da ga vidi. (GBZ: 172)

/ Opat Burnisjen zaželi da vidi Hippolytea nakon što (zato što) je saznao da mu je sve gore.

Zaključujemo, dakle, da je prijevremenost u odnosu na glavni glagol jednako moguće iskazati interponiranim participom prezenta (GPart), što je prepoznato i u prijevodu primjera 41 i 43 gdje se pojavljuje glagolski prilog prošli.

U primjeru 44, između imenice subjekta i participa prezenta nema pauze, to jest zareza, tako da se ovaj primjer razlikuje od svih koje smo zabilježili u našem korpusu, jer je u pitanju particip *conjoint*, koji, kako vidimo, u ovom kontekstu, također, ima uzročno značenje:

44. – En effet, observa le clerc, ces ouvrages ne **touchant** pas le coeur, s'écarterent, il me semble, du vrai but de l'Art. (MB: 117)

– Doista, – primijeti pisar, – **budući da** takva djela ne govore srcu, ona se udaljuju, kako se meni čini, od pravoga cilja umjetnosti. (GBZ: 83)

Primjećujemo da je prijevodni ekvivalent interponiranog participa prezenta (tamo gdje je ta pozicija GPart u prijevodu ispoštovana) glagolski prilog sadašnji, čiju smo uzročnu vrijednost i ovdje dodatno eksplicirali, te glagolski prilog prošli ako je u pitanju vremensko-uzročna interferencija. Pored toga, i ovdje se kao ekvivalent pojavljuje uzročna rečenica s veznicima *budući da* i *kako*, kojom se i dodatno potvrđuje uzročna semantika participa u ovoj poziciji, kao i vremenska rečenica s veznikom *kad* ukoliko je riječ o spomenutoj interferenciji.

Funkcija participa prezenta je, dakle, u prvom redu određena njegovom pozicijom u rečenici, dok je njegova uzročna interpretacija uvjetovana kontekstom, to jest odnosom između sadržaja participske grupe i ostatka rečenice.

U primjerima s participom prezenta, uzročno značenje se jasno izdvaja, odnosno lakše ga je razgraničiti od drugih značenja, što, kako smo vidjeli, nije slučaj u primjerima s gerundivom gdje se uzrok pojavljuje samo u interferenciji s vremenom i načinom. Primjeri s participom prezenta pokazali su da je pojava interferencije vezana za poziciju participa (GPart) u rečenici, pa tako u primjerima s postponiranom participskom grupom ona ne dolazi do izražaja.

2. Složenim participom perfekta (*participe passé composé*) označava se proces koji je završen i anterioran u odnosu na glavni glagol. Pojavljuje se u aktivnom, pronominalnom, kao i u obliku pasiva:

ayant aimé, étant venu (actif)

s'étant lavé (pronominal)

ayant été aimé (passif)

I ovaj particip može biti tijesno vezan uz imenicu (subjekt) na koju se odnosi (*participe conjoint*) pa se tada može posmatrati u funkciji epiteta i transformirati u zavisnu relativnu rečenicu: *Un portefeuille ayant appartenu à mon père ... (Un portefeuille qui avait appartenu...)*. Također se od imenice (subjekta) može odvajati pauzom (*participe disjoint / détaché*): *Ayant vu mon embarras, l'agent se fit plus aimable.* (Mauger 1968: par. 561 ter)

Složeni particip perfekta jednako se može pojaviti u konstrukciji s vlastitim subjektom pa je tada riječ o apsolutnom participu, odnosno o participskoj rečenici⁴¹:

Ses affaires ayant pris mauvaise tournure, il fit faillite. (Ibid.)

Le député ayant démissionné, il faut organiser une élection législative partielle. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 344)

Ovisno o kontekstu, složeni particip perfekta može imati sljedeće adverbijalne vrijednosti:

Vrijeme (anteriornost):

Ayant bouclé sa malle, il alla chercher un taxi. (Bonnard 1985: 237)

Ayant terminé le travail, il alla dormir. (Gudurić / Vlahović 2012: 200)

Ayant dit (tout ce qu'il voulait dire) cela, il se tut. (Ibid.)

Étant sorti du métro, il commença à respirer. (Ibid.)

L'inspecteur, ayant réuni les témoins, les interrogea. (Papić 1984: 122)

Ayant dormi deux heures, il fut réveillé. (Ibid.)

Kao što vidimo, radnja glavne rečenice, u gornjim primjerima, realizira se nakon realizacije radnje iskazane složenim participom perfekta.

Uzrok:

⁴¹ V. Tekešinović (2017: 173–189).

S'étant réveillée dès l'aube, elle put partir à 7 heures. (Mauger 1968: 269)
Étant sorti à 20 heures, Paul va être en retard. (Abeillé / Godard 2021: 129)

U sljedećim, pak, primjerima do izražaja dolazi interferencija vremena i uzroka:

Le chien, ayant aperçu son maître, accourut. (Papić 1984: 122)
Ayant pris un somnifère, il s'endormit. (Mauger 1968: 269)
Les élèves ayant obtenu la mention très bien au baccalauréat entrent sans examen dans cette école. (Delaunoy i dr. 2004: 156)
Ayant éliminé son compatriote en quart de finale, l'athlète américain reprit espoir. (Abeillé / Godard 2021: 1972)

Radnja iskazana glavnom rečenicom u ovim primjerima može se posmatrati kao rezultat (posljedica) radnje označene složenim participom perfekta koja kao uzrok prethodi glavnoj radnji.

U sljedećem primjeru, prijevremenost, koja se označava složenim participom perfekta, prepliće se s koncesivnošću, na što upućuje i prisustvo priloga *pourtant* u glavnoj rečenici:

Ayant été aperçus de l'ennemi, ils réussirent pourtant à s'enfuir. (Mauger 1968: 269)

Seder (2024: 55–56), također, navodi primjer iz savremenog književnog djela u kojem složeni particip perfekta ima vrijednost zavisne koncesivne rečenice:

Ensuite, une fois les bêtes gavées, n'ayant fait qu'une bouchée de la partie émergée de l'animal sans même attendre qu'elle décongèle, on dut attendre la fin de leur sieste pour se remettre en chemin. (Echenoz)
/ ..., bien qu'elles n'eussent fait qu'une bouchée de la partie émergée de l'animal...

2.1. U nastavku donosimo nekoliko primjera iz našeg korpusa u kojima do izražaja dolazi uzročna semantika participske grupe sa složenim participom perfekta.

U primjerima 45–48 particip je postponiran u odnosu na glavni glagol, to jest zauzima poziciju iza glavne rečenice:

45. (...); il la regarda elle d'abord (c'était sa cousine maternelle, il ne l'aurait pas reconnue, l'**ayant laissée** enfant) ; (LM: 139)
Najprije je pogledao nju (bila mu je rodica po majci, ali je nije prepoznao, **jer** je bila dijete kada je zadnji put vidio), (...). (DOM: 142)
46. À huit heures, Justin venait le chercher pour fermer la pharmacie. Alors M. Homais le regardait d'un oeil narquois, surtout si Félicité se trouvait là, **s'étant aperçu** que son élève affectionnait la maison du médecin. (MB: 132)
U osam sati navečer dolazio je Justin po njega da zatvori ljekarnu. Gospodin Homais bi ga tada lukavo pogledao, pogotovu ako je bila prisutna Félicité, **jer** je bio primijetio da je njegov naučnik odviše zavolio liječnikovu kuću. (GBZ: 96)
47. Quant à moi, je vais bien, sauf un rhume que j'ai attrapé l'autre jour à la foire d'Yvetot, où j'étais parti pour retenir un berger, **ayant mis** le mien dehors, par suite de sa trop grande délicatesse de bouche. (MB: 205)
Što se mene tiče, ja sam zdrav, osim što sam se neki dan prehladio na sajmu u Yvetotu, kamo sam bio otišao da najmim drugoga pastira, **jer** sam starome pokazao vrata zbog njegova odviše duga jezika. (GBZ: 164)
48. Son confrère se taisait, **ayant** tout à l'heure **reçu** confidentiellement une forte sermonce à propos de son émétique, (...). (MB: 355)
Njegov je kolega šutio, **jer** je upravo malo prije dobio u četiri oka oštar prijekor zbog svog sredstva za povraćanje, (...). (GBZ: 303)
Njegov kolega je ćutao, **pošto** je maloprije dobio oštar prijekor zbog svog sredstva za povraćanje, (...). (MBS: 266)

Kao i particip prezenta, složeni particip perfekta (odnosno participska grupa sa ovim oblikom) u postpoziciji ima, dakle, eksplikativno značenje, odnosno njime se objašnjava ono što je prethodno rečeno, s tim da u ovom slučaju do izražaja dolazi anteriornost radnje iskazane ovim složenim oblikom participa. Prijevodni ekvivalent, koji u ovim primjerima i dodatno potvrđuje uzročnu vrijednost složenog participa perfekta, je, kako vidimo, zavisna uzročna rečenica s veznikom *jer* i *pošto*.

U primjeru 49 pojavljuju se dvije međusobno koordinirane participske grupe pri čemu prva sa složenim participom perfekta ima uzročnu vrijednost i antepozicionirana je u odnosu na drugu GPart u kojoj se nalazi particip prezenta:

49. M. Rodolphe Boulanger avait trente-quatre ans; il était de tempérament brutal et d'intelligence perspicace, **ayant** d'ailleurs beaucoup **fréquenté** les femmes, et s'y connaissant bien. (MB: 164)

Gospodinu Rodolpheu Boulangeru bilo je trideset i četiri godine; bio je naprasite ćudi i pronicava uma; a **kako** se inače mnogo družio sa ženama, dobro ih je poznavao. (GBZ: 126)

Pored anteponirane uzročne rečenice s veznikom *kako*, prijevodni ekvivalent u ovom primjeru mogla bi biti i koordinirana rečenična struktura:

(...), uostalom mnogo se družio sa ženama pa / te ih je dobro poznavao.

Primjer 50, pak, potvrđuje interpoziciju participske grupe sa složenim participom perfekta koja se nalazi odmah iza imenice subjekta te ispred glavnog glagola:

50. Rodolphe, l'**ayant aperçu** de loin [l'apothicaire], avait pris un train rapide ; (...). (MB: 169)

Rodolf je, **spazivši** ga izdaleka [apotekara], bio ubrzao korak; (...). (MBS: 115)

Pošto ga je opazio već izdaleka, Rodolphe ubrza korake, (...). (GBZ: 130)

U ovom je primjeru izražena vremensko-uzročna interferencija:

/ Rodolf je ubrzao korak kad (zato što) je ugledao apotekara.

U primjeru 51 participska grupa sa složenim participom perfekta pozicionirana je unutar relativne rečenice, to jest neposredno iza relativne zamjenice *qui*, čiji je antecedent u funkciji subjekta te ispred glagola relativne rečenice:

51. En dedans de lui-même, il accusa le père Rouault d'être fier, et il alla se joindre dans un coin à quatre ou cinq autres des invités qui, **ayant eu** par hasard plusieurs fois de suite à table les bas morceaux des viandes, trouvaient aussi qu'on les avait mal reçus, (...). (MB: 62–63)

Optuži u sebi čiču Rouaulta zbog oholosti i pođe se u kut pridružiti četvorici-petorici drugih uzvanika koji su, **budući da** su ih za stolom u više navrata zaredom dopali lošiji komadi mesa, isto tako držali da su ih loše ugostili (...). (GB: 29)

I u ovom je kontekstu ponovo naglašena veza uzroka i vremena:

(...) nakon što su ih u više navrata zaredom dopali lošiji komadi mesa, isto tako su smatrali da su ih loše ugostili.

3. Prosti particip perfekta (*participe passé*) ima oblike koji u morfološkom pogledu ne predstavljaju teškoću (*aimé, venu, lavé*) ali je zato, kako zapaža Papić (1984: 120), njihov sintaksički status složen i zahtijeva izuzetnu pažnju. Naime, ovi oblici mogu biti:

- ostatak složenog participa perfekta u kojem pomoćni glagol *être* nije izražen, pa se u tom slučaju može pretpostaviti elipsa oblika *étant* ili *ayant été* (*étant venu* → *venu*; *s'étant lavé* → *lavé*; *ayant été aimé* → *aimé*; ali: *ayant aimé* → * *aimé*) ili
- dio nekog složenog glagolskog oblika (*j'ai aimé, avoir aimé, il était venu, s'être lavé* itd.). Pomoćni glagol se tada ne može izostaviti osim kad je riječ o telegrafskom stilu, agendi ili dnevniku, gdje prosti particip perfekta predstavlja složeno vrijeme glagola u aktivnoj formi (Gudurić / Vlahović 2012: 200–201):
(*Reçu lettre, parti hier soir, arrivé à minuit. = J'ai reçu ..., je suis parti ..., je suis arrivé ... Envoyé message, averti clients. = j'ai envoyé ..., j'ai averti ...*).

Za razliku od participa prezenta, prosti oblik participa perfekta je u svojoj glagolskoj upotrebi promjenjiv u rodu i broju. Kao glagol se, dakle, upotrebljava za formiranje složenih glagolskih vremena (*Elle s'est évanouie. – Elles étaient parties. – C'est la femme qu'il a vue.*) te u pasivnoj formi rečenice (*Cette question a été débattue à l'Assemblée.*).

Pored toga, ovaj particip, jednako kao i particip prezenta te složeni particip perfekta, može se pojaviti u zavisnoj participskoj rečenici, odnosno u apsolutnoj konstrukciji s vlastitim subjektom.⁴² U ovom slučaju particip se upotrebljava bez pomoćnog glagola, odnosno može se pretpostaviti elipsa oblika *étant* ili *ayant été*:

Pierre parti, Paul resta seul.

La décision prise, chacun se mit au travail. (Soutet 1993: 94)

Ako usporedimo zadnja dva primjera, uočit ćemo povezanost kategorije tranzitivnosti glagola i glagolskog stanja:

⁴² V. Tekešinović (2017: 173–189).

partir → intransitivan glagol / aktiv VS *prendre* → tranzitivan glagol / pasiv

Pripadnost participa perfekta aktivnoj ili pasivnoj formi ovisi dakle o tranzitivnoj ili intransitivnoj upotrebi glagola od kojeg je izveden pa tako, u načelu, samo participi intransitivnih glagola s pomoćnim glagolom *être* imaju aktivno značenje dok participi tranzitivnih glagola imaju pasivno značenje (Gudurić / Vlahović 2012: 199).

Prosti particip perfekta bez pomoćnog glagola može odgovarati relativnoj rečenici te imati ulogu pridjeva. U pitanju može biti:

- složeno vrijeme glagola u aktivnoj formi s pomoćnim glagolom *être* (*Des manifestants venus de tout le pays = qui sont venus*);
- pasiv tranzitivnog glagola (*Les candidats admis = qui sont admis*);
- pronominalni glagol (*L'enfant endormi = qui s'est endormi – L'illusion évanouie = qui s'est évanouie*). (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 343)

Kako vidimo, particip perfekta s pridjevskom vrijednošću može, dakle, biti u funkciji epiteta ali isto tako i apozicije: *Gavroche, fusillé, taquinait la fusillade*. (Hugo) te atributa direktnog objekta: *Je le trouve très énervé*.

Međutim, njegova pridjevska vrijednost posebno dolazi do izražaja kada je u funkciji atributa subjekta: *Cette montagne est éloignée*. U tom slučaju glagol *être* je kopulativni, to jest atributivni glagol, koji se može zamijeniti nekim drugim glagolom stanja, a particip nekim pridjevom: *Cette montagne est / paraît éloignée / lointaine*. Pored toga, uz particip tada može stajati i neki prilog stepena: *Cette montagne est très éloignée*. (Usp. s primjerima u kojima particip perfekta zadržava svoju glagolsku vrijednost označavajući neki proces u pasivu uz prisustvo agensa: *Ma voiture est révisée par le garagiste*. – ili kad je u sastavu nekog složenog vremena glagola u aktivnoj formi: *Il est arrivé en retard*.). (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 343–344)

Fairon / Simon (2018: 664) konstatiraju da nije uvijek jednostavno odrediti granicu između pridjevske i glagolske upotrebe prostog participa perfekta. Naime, kada ovaj particip ima glagolske dopune (objekt, priloška odredba ili agens u pasivnoj formi rečenice), on je u isto vrijeme pridjev u odnosu na imenicu koju bliže određuje i glagol u odnosu na neku/e od glagolskih dopuna u datoj konstrukciji, drugim riječima, particip tada posjeduje dvostruku vrijednost (v. također Riegel / Pellat / Rioul 1999: 344):

*Comment une fille aussi **préoccupée** par sa propre apparence pouvait-elle exercer un métier qui consistait à se soucier de l'intimité des autres?*
(Fairon / Simon 2018: 665)

Međutim, kada je particip perfekta upotrijebljen bez glagolske dopune ili, ako je riječ o dopunama koje bliže određuju pridjev, on tada u potpunosti preuzima ulogu pridjeva:

*Entre deux villages, la route lisse, **bordée** de talus **tondus**, serpentait à travers une alternance de petites forêts touffues et de champs **tracés** au cordeau.* (Fairon / Simon 2018: 665)

Particip perfekta se, u ovom slučaju, može zamijeniti opisnim pridjevom:

*Ses yeux bleuâtres, toujours entre-clos, souriaient dans son visage **coloré**.*
(Flaubert)
/ ... souriaient dans son visage rouge, vermeil etc. (Riegel / Pellat / Rioul 1999: 344)

U skladu s kontekstom, prosti particip perfekta može imati različite adverbijalne vrijednosti. Najčešće je riječ o konstrukciji u kojoj je particip perfekta, bilo sam bilo sa svojom dopunom, odvojen zarezom od ostatka rečenice.

Vrijeme:

Riegel / Pellat / Rioul (1999: 343) navode da se participom u prostom obliku označava anteriornost u odnosu na glavni glagol ili prosto svršeni glagolski vid (*aspect accompli*):

Arrivés à midi, nous sommes repartis à 2 heures. (Mauger 1968: 270)
Arrivé à la maison, je me mis au travail. (Von Wartburg / Zumthor 1958: par. 495)

Anteriornost u ovom slučaju može biti naglašena upotrebom à peine, une fois, sitôt, aussitôt:

À peine sorti dans la rue, je m'aperçus que j'avais oublié mon parapluie.
Une fois parti en voyage, on perd toutes les bonnes habitudes que l'on avait prises chez soi. (Von Wartburg / Zumthor 1958: par. 495)
Aussitôt arrivé, il se coucha. (Papić 1984: 122)

Von Wartburg / Zumthor (1958: par. 495) naglašavaju da se ovim participom jednako može iskazati istovremenost nekog stanja u odnosu na radnju glavne rečenice, kao u primjeru:

Nous le vîmes attablé à une terrasse de café. – gdje je, kako vidimo, subjekt participi (*attablé*) direktni objekt (*le*) glavnog glagola.

Istovremenost radnji uočava se i u sljedećem primjeru:

Poursuivis par l'ennemi, ils réussissent à s'enfuir. (Mauger 1968: 269)

Pored toga, u ovom kontekstu do izražaja dolazi i značenje suprotnosti.

Opozicija, koncesivnost:

Von Wartburg / Zumthor (1958: par. 495) navode da je u sljedećem primjeru prisutno značenje opozicije ili koncesivnosti, međutim, u isto vrijeme se ponovo uočava i vremenski odnos simultanosti:

Moqué à l'envi par ses maîtres et ses camarades, Chazal gardait sa tranquillité. (A. France)

Koncesivno značenje participi perfekta može se precizirati upotrebom koncesivnih veznika *quoique, bien que*:

Quoique déçu par son échec, il se remit au travail avec ardeur. (Von Wartburg / Zumthor (1958: par. 495)

Ses moustaches étaient assez courtes, bien que jamais coupées. (Papić 1984: 123)

Uzrok:

Épuisé de fatigue, il est tombé par terre. (Gudurić/Vlahović 2012: 199)

Surprise par sa réaction, elle n'a pas su quoi lui dire. (Delatour i dr. 2004: 155)

Étonné de ma réponse, Paul se mit à rire. (Papić 1984: 122)

Arrivé trop tard, Paul a manqué notre réunion. (Abeillé / Godard 2021: 1543)

Cet ouvrage, achevé si hâtivement, ne saurait être bien fait. (Grevisse 1995: 204)

Kauzalna vrijednost prostog participi perfekta također se može precizirati upotrebom kauzalnih veznika *parce que, puisque*.⁴³ Ova se upotreba susreće u govornom jeziku (Papić 1984: 122):

⁴³ O ovoj rečeničnoj strukturi detaljnije vidjeti u Tekešinović (2021).

Il ne répondit rien parce que très embarrassé. (Ibid.)

Il repoussa notre offre parce qu'arrivée trop tard. (Von Wartburg / Zumthor 1958: par. 495)

Interferencija uzroka i vremena:

Rejeté par tout le monde, il devint taciturne. (Gudurić/Vlahović 2012: 199)
Restée handicapée à la suite d'un accident, elle a fait aménager son appartement. (Delatour i dr. 2004: 156)

Participom se ovdje izražava uzrok (razlog) koji prethodi posljedici u glavnoj rečenici.

Uvjet, pretpostavka:

Remanié, ce devoir serait bon.

La maison, orientée autrement, serait plus saine. (Papić 1984: 123)

Kako vidimo, pogodbeni vrijednost je, i kad je riječ o ovom participu, vidljiva na osnovu upotrebe kondicionala u rečenici.

Prosti particip perfekta u navedenim primjerima ima vrijednost zavisne rečenice, što se lako može pokazati njegovom transformacijom u odgovarajuću adverbijalnu rečenicu, naprimjer:

Bien qu'il fût moqué à l'envi par ses maîtres et ses camarades, Chazal gardait sa tranquillité.

(Pendant qu'il était moqué à l'envi par ses maîtres et ses camarades, Chazal gardait sa tranquillité.)

Comme elle était surprise par sa réaction, elle n'a pas su quoi lui dire.

La maison serait plus saine si elle était orientée autrement.⁴⁴

⁴⁴ Pored prostog participa perfekta, u ovoj se konstrukciji jednako mogu naći opisni pridjev i imenica. Kopulativni glagol *être*, u obliku participa, može se tada izraziti ali isto tako i izostaviti, pa se pridjev i imenica, u ovom slučaju, pojavljuju, zapravo, kao dio participske konstrukcije:

Jeune, je pratiquais tous les sports. [= étant jeune]

Maître de l'univers, je règle sa fortune. (Racine) [= étant maître de l'univers] (Papić 1984: 121)

Ovako upotrijebljeni opisni pridjev (*adjectif détaché*) i imenica, također, imaju vrijednost zavisne adverbijalne rečenice:

Jeune, je pratiquais tous les sports. / Pendant que j'étais jeune, ...

Maître de l'univers, je règle sa fortune. / Puisque je suis maître de l'univers, ...

Abeillé / Godard (2021: 1972–1973) ukazuju, međutim, na određena ograničenja vezana za upotrebu anteponirane participske grupe s prostim participom perfekta. Općenito govoreći, glagoli koji se susreću u ovakvoj rečeničnoj strukturi jesu glagoli kojima se označava promjena mjesta (*arriver*, *partir*) ili stanja (*durcir*, *fondre*, *moisir*, *mourir*), pojavljivanje ili nestajanje (*apparaître*, *disparaître*, *paraître*) te nastavljanje postojećeg stanja (*rester*).

U inicijalnoj poziciji, općenito su isključeni tranzitivni glagoli koje u tom slučaju zamjenjuje složeni oblik participa perfekta:

* *Éliminé son compatriote en quart de finale, l'athlète américain reprit espoir.*
Ayant éliminé son compatriote en quart de finale, l'athlète américain reprit espoir.

U ovoj se konstrukciji pojavljuju participi intransitivnih glagola s pomoćnim glagolom *être*, osim kad je u pitanju glagol *aller*:

Sorti de bonne heure, Pierre a pu aller au cinéma.
 * *Allé à Rome, Paul a appris l'italien.*

Jednako je moguća upotreba participa perfekta pojedinih intransitivnih glagola s pomoćnim glagolom *avoir*, kao što su *jaillir* i *surgir*:

Surgi de nulle part, il nourrit un projet titanesque autour de l'automobile et enrage de devoir quitter des locaux préemptés, assurant vouloir mener à bien son dessein.

Upotreba glagola osjećanja *réagir* i *triompher* te glagola *blêmir* i *empirer*, kojima se opisuje promjena stanja, nije prihvatljiva u ovoj konstrukciji:

* *Réagi comme il fallait, l'équipe alla faire la fête avec les copains.*

3.1. U nastavku donosimo i nekoliko primjera iz našeg korpusa. U prva tri primjera prosti particip perfekta sa svojom dopunom, to jest participska grupa sa uzročnim značenjem, zauzima inicijalnu poziciju u rečenici:

52. **Vus** de si près, ses yeux lui paraissaient agrandis, (...). (MB: 66–67)

Gledane tako izbliza, njene su mu oči izgledale uvećane, (...). (GBB: 34)

53. **Habituée** aux aspects calmes, elle se tournait, au contraire, vers les accidentés. (MB: 70)

Naviknuta na mirne životne strane, radije se okretala svemu što bijaše burno. (GB: 34)

54. Mais, **harassée** de querelles domestiques, la bonne femme se plaisait en cette maison tranquille, (...). (MB: 248–249)

No, **umorna** od domaćih svađa, dobra se žena osjećaše ugodno u ovoj mirnoj kući (...). (GB: 154)

Ali, **kako** je bila umorna od domaćih svađa, (...). (GBZ: 204)

U primjeru 55, u inicijalnoj poziciji se nalaze dva jukstaponirana participia perfekta koji u ovom kontekstu imaju vremensko-uzročnu vrijednost:

55. Enfin, **ennuyé, assoupi**, Rodolphe alla reporter la boîte dans l'armoire en se disant: – Quel tas de blagues !... (MB: 235)

Napokon, **zamoren i polusnen**, Rodolphe odnese kutiju natrag u ormar govoreći: – Hrpa gluposti!...

Naposljetku, **kad** mu to dosadi i osjeti da mu se spava, Rodolf vrati kutiju (...). (MBS: 169)

/ Vratio je kutiju jer mu je to dosadilo i zato što je osjetio da mu se spava.

U prijevodima gornjih primjera, u kojima je prosti particip perfekta antepo- niran u odnosu na glavnu rečenicu, kao ekvivalenti se, dakle, pojavljuju: gla- golski pridjev trpni (*gledane, naviknuta, zamoren*), pridjev (*umorna, polu- snen*) te zavisna uzročna rečenica s veznikom *kako*. Ukoliko, pak, do izražaja dolazi preplitanje vremenskog i uzročnog značenja, ekvivalent prostog parti- cipa perfekta može, kako vidimo, biti i vremenska rečenica s veznikom *kad*.

Belaj / Tanacković Faletar (2020: 398–399) ovakve strukture razmatraju u okviru poglavlja posvećenog participskim klauzama. Naime, radi se o nefi- nitnim klauzama s glagolskim pridjevom trpnim za koji naglašavaju da je ti- jesno povezan sa uzročnim značenjem pa je tako u sljedećim primjerima ri- ječ o nefinitnim adverbijalnim uzročnim klauzama:

Iznenadjeni njegovom reakcijom, gosti nisu znali što da kažu.

/ Nismo znali što da kažemo jer smo bili iznenadjeni njegovom reakcijom.

Osupnuta njegovim riječima, Ivana se ljutito okrenula i otišla.

/ Ljutito se okrenula i otišla jer je bila osupnuta njegovim riječima.

Nadahnut njezinim predavanjem, Petar se zadovoljno uputio kući.

/ Zadovoljno se uputio kući jer je bio nadahnut njezinim predavanjem.

Uplašeni onime što bi moglo uslijediti, radnici su napustili sastanak.

/ Napustili su sastanak jer su bili uplašeni onime što bi moglo uslijediti.

U sljedeća dva primjera particip je pozicioniran neposredno iza imenice subjekta:

56. Enfin il sortit. Alors Emma, **débarrassée**, poussa un grand soupir. (MB: 202)
Napokon on ipak iziđe. I **riješivši se** tako neprimilike, Emma duboko uzdahne. (GBZ: 160)

57. Le soir, pour partir, les chevaux **gorgés** d'avoine jusqu'aux naseaux, eurent du mal à entrer dans les brancards ; (...). (MB: 62)
Navečer je pri odlasku teško bilo zapregnuti konje, **koji** su se do grla najeli zobi; (...). (GBZ: 33)

Kao prijevodni ekvivalenti ovako pozicioniranog participa perfekta pojavljuju se, kako vidimo, glagolski prilog prošli i eksplikativna relativna rečenica.

U primjeru 58 prosti particip perfekta sa svojom dopunom, odnosno participska grupa, nalazi se na samom kraju rečenice, i to u koordinaciji s participom prezenta, tako da je ovdje riječ o dvije koordinirane participske grupe koje u ovom slučaju imaju eksplikativnu funkciju. U prijevodu nalazimo uzročnu rečenicu s veznikom *jer*:

58. Les conviés arrivèrent de bonne heure dans des voitures, carrioles à un cheval, chars à bancs à deux roues, vieux cabriolets sans capote, tapissières à rideaux de cuir, et les jeunes gens des villages les plus voisins dans des charrettes où ils se tenaient debout, en rang, les mains appuyées sur les ridelles pour ne pas tomber, allant au trot et **secoués** dur. (MB: 59)

Svatovi stigoše zarana u kočijama, u jednoprežnim dvokolicama, u kolima s klupicama na dva kotača, u starim lakim dvokolicama bez krova, u teretnim kolima s kožnim zastorima, a mlađa čeljad iz najbližih sela na taljigama na kojima stajahu jedno do drugoga, držeći se za prečke da ne padnu, **jer** su jurili kasom i žestoko se tresli. (GB: 27)

Kontekst, dakle, i kod ovakvih eliptičnih rečeničnih struktura, ima veoma važnu ulogu u kauzalnoj interpretaciji.

Ni u konstrukcijama s bezličnim glagolskim oblicima, kao što su gerundiv i participi, ne nalazimo, dakle, nikakvo formalno obilježje kauzalnosti. I ovdje se, naime, značenjska vrijednost, pa tako i uzročna, implicira semantičkim odnosom, ovoga puta između spomenutih glagolskih oblika i glavne

rečenice. Uloga konteksta ponovo, kako smo vidjeli, dolazi do izražaja prilikom semantičke interpretacije ovakvih rečeničnih struktura.

Logičko zaključivanje na temelju iskustva i znanja o pojavama u vanlingvističkoj stvarnosti i u ovom slučaju nam pomaže da, u datom kontekstu, prepoznamo uzročno-posljedičnu vezu.

REGISTAR IMENA

A

Abeillé, A. – 14, 34, 35, 45, 46, 47,
53, 54, 56, 58, 59, 72, 73, 82, 98,
104, 106
Auroux, S. – 10

B

Beaujeu, C.-M. – 85
Béchade, H.-D. – 10, 17, 36, 53, 58,
71, 72, 73, 75, 76
Belaj, B. – 21, 33, 107
Bonnard, H. – 46, 77, 78, 79, 97
Brunner, J.-J. – 12, 14, 15
Brunot, F. – 47

C

Crystal, D. – 41

D

Delatour, Y. – 43, 44, 78, 79, 80,
84, 85, 98, 104, 105
Deloffre, F. – 18, 36
Deulofeu, J. – 59
Drašković, V. – 72, 75

F

Fairon, C. – 10, 12, 16, 19, 102, 103

G

Gardes-Tamine, J. – 10, 13, 14, 55, 56
Georgin, R. – 58
Godard, D. – 14, 34, 35, 45, 46, 47,
53, 54, 56, 58, 59, 72, 73, 82, 98,
104, 106

Grek, T. – 16

Grevisse, M. – 11, 13, 16, 78, 79,
104
Guberina, P. – 16, 46, 59
Gudurić, S. – 83, 84, 85, 92, 97,
101, 104, 105

H

Halilović, S. – 41
Herslund, M. – 74

J

Jahić, Dž. – 41
Jovanović, J. – 53

K

Kleiber, G. – 10
Kordić, S. – 9
Kovačević, M. – 20, 21, 22, 30, 31,
32, 33, 63, 81

L

Le Bidois, G. – 56, 80
Le Bidois, R. – 56, 80
Le Goffic, P. – 36, 76, 77, 78, 79, 83
Lorian, A. – 35, 36, 43

M

Maingueneau, D. – 75, 83
Mauger, G. – 20, 46, 76, 78, 79, 80,
83, 84, 85, 97, 98, 103, 104
Milošević, K. – 70

N

Nazarenko, A. – 18, 30, 36, 48, 68

O

Osmankadić, M. – 41, 42

P

Palić, I. – 41

Papić, M. – 14, 18, 43, 58, 72, 73, 79, 80, 84, 85, 86, 97, 98, 101, 103, 104, 105

Pellat, J.-C. – 10, 11, 12, 13, 18, 44, 47, 48, 55, 57, 65, 71, 72, 75, 78, 79, 80, 97, 102, 103

Pinchon, J. – 20, 58

Piron, S. – 35, 42

Popović, N. – 36, 59, 68, 80

Pranjković, I. – 41, 50, 53, 69, 70

R

Resić, E. – 11

Riegel, M. – 10, 11, 12, 13, 18, 44, 47, 48, 55, 57, 65, 71, 72, 75, 78, 79, 80, 97, 102, 103

Rioul, R. – 10, 11, 12, 13, 18, 44, 47, 48, 55, 57, 65, 71, 72, 75, 78, 79, 80, 97, 102, 103

Rosier, I. – 10

S

Samardžija, T. – 75

Samardžija-Grek, T. – 73

Sandfeld, Kr. – 10, 13, 16, 17

Seder, R. – 17, 33, 57, 78, 98

Silić, J. – 41, 53

Simić, R. – 53

Simon, A.-C. – 10, 12, 16, 19, 102, 103

Soutet, O. – 36, 101

T

Tanacković Faletar, G. – 21, 107

Tekešinović, L. – 33, 58, 81, 82, 97, 101, 104

Tesnière, L. – 10, 14

Točanac-Milivojev, D. – 43

V

Varga, D. – 9, 10, 13, 18, 43

Vlahović, Lj. – 83, 84, 85, 92, 97, 101, 104, 105

Von Wartburg, W. – 19, 43, 46, 75, 76, 77, 78, 79, 85, 103, 104, 105

W

Wagner, R.-L. – 20, 58

Weinrich, H. – 75, 77, 82

Wilmet, M. – 11

Z

Zumthor, P. – 19, 43, 46, 75, 76, 77, 78, 79, 85, 103, 104, 105

REGISTAR POJMOVA

A

adverbijalna (cirkumstancijalna)
značenja – 9, 16, 20, 21, 33, 34

adverbijalna (cirkumstancijalna,
priloška) dopuna (odredba) – 60,
76, 77, 83, 94
za mjesto - 10, 30
za uzrok - 60

adverbijalne (cirkumstancijalne) re-
čenice – 16, 22, 105

afektivnost – 59

agens - 73, 102

alternacija – 71, 72

antecedent – 9, 10, 13, 15, 18, 19,
21, 31, 94, 100

antepozicija – 52, 59, 77, 92

anteriornost (prijevremenost) – 50,
76, 96, 97, 98, 99, 103

apozicija – 102

atribut (subjekta) – 10, 14, 30
direktnog objekta – 83

C

cilj (namjera) – 16, 19, 20

D

determinant *tel* – 43, 44

dopuna uz imenicu – 29, 30

dopusna (koncesivna) rečenica – 77

dopusnost (koncesivnost) – 17, 20,
46, 53, 56, 57, 77, 78, 84, 85, 104

E

eksplikativno značenje – 89, 99

element *que* – 58, 59

elipsa – 47, 54, 101

enumerativne strukture - 56

epitet – 10, 94, 97, 102

F

futur – 53, 79, 81, 85

G

glagol

atributivni – 102

bezlični – 77

modalni – 57

percepcije - 74, 83, 84

pronominalni – 102

tranzitivan (vs intransitivan) – 102

zaključivanja *savoir* – 33

glagolski način – 19, 57

glagolski oblik – 71, 77, 86, 101

bezlični (nelični) – 71, 72, 108

glagolsko stanje – 101

gradiranje – 42

graduabilnost – 34, 42

I

intenzifikator (pojačivač) – 40, 41,
42, 43

intenzitet – 34, 35, 36, 41, 42, 43,
44

interferencija – 79, 80, 95, 98, 105

interpozicija – 93, 100

inverzija subjekta – 57, 58

izvanjezička (vanlingvistička) real-
nost (stvarnost) – 44, 60, 70, 109

J

- jukstaponirane rečenice – 36, 54, 57, 62, 64, 68
 jukstapozicija (asindetska parataksa) – 36, 53

K

- kauzalni lanac – 22, 63
 koglagol – 74
 koncesivna hipoteza – 57, 59
 kondicional – 18, 19, 57, 58, 63, 69, 79, 85, 105
 kondicionalna rečenica – 53, 54, 55, 77
 koordinacija (sindetska parataksa) – 43, 53, 108
 koordinacijski (nezavisni) veznik – 44, 67
 koordinant – 43
 koordinirane rečenice – 45, 47, 50, 53
 korelativna konstrukcija – 57, 58
 kvantifikator – 42

L

- linearni slijed (poredak) rečenica – 50

M

- mjesno značenje – 30
 modalitet rečenice – 54
 modifikator stepena – 35

N

- način – 78, 79, 80, 81, 85

O

- objekatska rečenica – 54
 objekt – 47, 73, 76

direktni – 10, 30, 83, 104

indirektni – 10, 28, 30, 83

- opozicija (suprotnost) – 20, 44, 46, 56, 65, 78, 79, 84, 85, 104

P

parentetik – 11

particip

apsolutni – 82, 97, 101

prezenta (neutralni) – 71, 72, 73, 74, 81, 83, 84, 86, 89, 90, 92, 101
 (prosti) particip perfekta – 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108

složeni particip perfekta – 71, 97, 98, 99, 101

participska grupa (GPart) – 83, 92, 94, 95, 96, 99, 100

pogodbenost (kondicionalnost) – 46
 posesivno značenje – 29, 30

posljedica – 16, 20, 22, 36, 44, 46, 50, 52, 63, 65, 69, 80, 98

posljedična rečenica – 17, 70

postpozicija – 77

prijedložna lokucija *à force de* – 44

prilog stepena – 34, 35, 43, 102

prilog *tout* – 78

R

relativne (odnosne) rečenice

adjektivne (prijedlovske / epitetske) – 10

adverbijalne – 21

implicitne – 21, 22

determinativne (restriktivne / selektivne) – 10, 11, 15, 18, 20, 31

eksplikativne (apozitivne / neresriktivne / deskriptivne) – 10, 11, 13, 15, 17, 18

narativne – 15, 16

supstantivne (imeničke) – 9, 10
 relativna zamjenica – 9, 11, 12, 20,
 29, 30, 32, 94, 100
 relativni prilog – 9, 19, 30
 relativnost (vs. nerelativnost) – 21

S

simetričan (vs. nesimetričan) odnos
 – 45, 50
 simultanost (istovremenost) – 50,
 77, 78, 84, 104
 složena rečenica – 31
 smisaoni odnosi – 53, 55, 70
 stema – 9
 subjekt – 10, 30, 44, 47, 72, 75, 76,
 82, 83, 84, 93, 94, 96, 97, 100,
 101, 104, 108
 subordinacija – 36, 41, 57
 implicitna – 36
 obrnuta – 58
 subordinator – 9, 43
 sukcesivnost – 15, 45, 46, 52, 55,
 56, 62, 78

U

uvjet (pogodba) – 16, 79, 84, 85, 105
 implicitni – 63, 69
 uzročna (kauzalna) rečenica (klau-
 za) – 29, 30, 35, 52, 54, 68, 70,
 89, 92, 96, 99, 100, 107, 108
 uzročni (kauzalni) veznik – 31, 81
 uzročnost (kauzalnost) – 30, 31, 32,
 59
 uzrok – 16, 20, 22, 48, 50, 52, 60,
 62, 63, 66, 67, 68, 69, 79, 84, 96,
 97, 98, 104
 kriterij – 33
 proporcionalni - 58
 razlog – 30, 31, 65, 105

V

vremenska rečenica – 46, 92, 96, 107
 vrijeme – 17, 77, 78, 84, 97, 103

Z

znak interpunkcije (interpunkcijski
 znak) – 13, 31, 53, 60

LITERATURA

1. Abeillé, Anne i Danièle Godard (2021), *La grande grammaire du français*, I^e édition, Arles: Actes Sud (elektronska forma – Pdf).
2. Auroux, Sylvain i Irène Rosier (1987), “Les sources historiques de la conception des deux types de relatives”, *Langages*, 22e année, n°88, Les types de relatives. Sous la direction de Catherine Fuchs, 9–29.
3. Beaujeu i dr. – Beaujeu, C.-M., Carlier, A., Mimran, R., Torres, M., Vrillaud-Meunier, J. (1991), *Grammaire (Cours de Civilisation française de la Sorbonne – 350 exercices, niveau supérieur II)*, Paris: Hachette.
4. Béchade, Hervé-D. (1989), *Syntaxe du français moderne et contemporain*, Paris: P.U.F. fondamental.
5. Belaj, Branimir (2019), “Relacija i supstitucija kao temelj podjele eksplicitno subordiniranih klauzi”, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/2, 299–328.
6. Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar (2020), *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika*, knjiga treća, *Sintaksa složene rečenice*, Zagreb: Disput.
7. Bonnard, Henri (1985), *Code du français courant*, Paris: Magnard.
8. Brunner, Jean-Jacques (1981), “Ces relatives qui n'en sont pas”, *L'information grammaticale*, N. 8, 12–16.
9. Brunot, Ferdinand (1936), *La Pensée et la langue, Méthode, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français*, Paris: Masson.
10. Delatour i dr. (2004) – Delatour, Y., Jennepin, D., Léon-Dufour, M., Teyssier, B., *Nouvelle grammaire du français: Cours de Civilisation Française de la Sorbonne*, Paris: Hachette.
11. Deloffre, Frédéric (1975), *La phrase française*, 3ème édition, Paris: Société d'édition d'enseignement supérieur.
12. Deulofeu, José (2008), “Quel statut pour l'élément *que* en français contemporain?”, *Langue française* 2008/2, N. 158, 29–52.
13. Drašković, Vlado (1969), “Glagolski pridev, prilog sadašnjeg vremena i gerundijum u francuskom jeziku”, *Ogledi iz sintakse i istorije francuskog jezika*, 38–64, Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
14. Fairon, Cédric i Anne-Catherine Simon (2018), *Le Petit bon usage de la langue française: grammaire*, (elektronska forma – Pdf), De Boeck Supérieur.
15. Gardes-Tamine, Joëlle (1988), *La grammaire, Syntaxe*, Paris: Armand Colin.
16. Georjin, René (1952), *Guide de langue française*, Editions André Bonne.

17. Grek, Tatjana (1999), "Vreme u odnosnim rečenicama francuskog jezika", *Filološki pregled*, Časopis za stranu filologiju, Separat XXVI 1–2, 227–250, Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
18. Grevisse, Maurice (1993), *Le Bon Usage*, 13ème édition par André Goosse, Paris: DeBoeck Duculot.
19. Grevisse, Maurice (1995), *Précis de grammaire française*, 30e édition, Louvain-la-Neuve: Duculot.
20. Grevisse, Maurice (2007), *Le Bon Usage*, 14ème édition par André Goosse, Paris: DeBoeck Duculot (elektronska forma – Pdf).
21. Guberina, Petar (1952), *Problemi ljudskog izraza, Povezanost jezičnih elemenata*, Zagreb: Matica hrvatska.
22. Guberina, Petar (1954), *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes, Théorie générale et application au français*, Zagreb: Editions "Epoha".
23. Gudurić, Snežana i Ljubica Vlahović (2012), *Éléments de morphosyntaxe de la langue française*, I. *Le verbe*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
24. Herslund, Michael (2000), "Le participe présent comme co-verbe", *Langue française*, N. 127, 86–94.
25. Jahić, Dževad, Halilović Senahid i Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica: Dom štampe.
26. Kleiber, Georges (1980), "Où en est-on de l'opposition relative restrictive / relative appositive?", *L'information grammaticale*, N. 7, 12–17.
27. Kordić, Snježana (1995), *Relativna rečenica*, Zagreb: Matica hrvatska.
28. Kovačević, Miloš (1988a), "O složenoj rečenici s uzročnom relativnom klauzom", *Južnoslovenski filolog*, XLIV, 45–57, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
29. Kovačević, Miloš (1988b), *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo: Svjetlost.
30. Le Bidois, Georges i Robert Le Bidois (1938), *Syntaxe du français moderne*, tome II, Paris: Éditions Auguste Picard.
31. Le Goffic, Pierre (1993), *Grammaire de la Phrase française*, Paris: Hachette.
32. Lorian, Alexandre (1966), *L'ordre des propositions dans la phrase française contemporaine, la cause*, Paris: C. Klincksieck.
33. Maingueneau, Dominique (1999), *Syntaxe du français*, 2e édition, Paris: Hachette.
34. Mauger, Gaston (1968), *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui, (langue parlée / langue écrite)*, édition revue, Paris: Librairie Hachette.
35. Milošević, Ksenija (1986), "Jezički i vanjezički signali kauzalne zavisnosti između prostih rečenica u složenoj", *Književni jezik*, 15 / 3–4, 280–296, Sarajevo: Institut za jezik.
36. Nazarenko, Adeline (2000), *La cause et son expression en français*, Paris: Ophrys.

37. Osmankadić, Merima (2003a), "Prilog klasifikaciji intenzifikatora u engleskom i bosanskom jeziku", *Književni jezik*, 21/2, 50–62.
38. Osmankadić, Merima (2003b), *Kontrastivna analiza intenzifikatora u engleskom i bosanskom jeziku*, magistarski rad, Sarajevo: Filozofski fakultet.
39. Osmankadić, Merima (2004), "Lingvistički testovi za razlučivanje intenzifikatora od ostalih vrsta modifikatora u engleskom i bosanskom jeziku", *Radovi*, knjiga XIII, 263–286, Sarajevo: Filozofski fakultet.
40. Palić, Ismail (2019), *Gramatika, semantika i pragmatika rečenice*, edicija Radovi, knj. 23, Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.
41. Papić, Marko (1984), *Gramatika francuskog jezika, Strukturalna morfosintaksa*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
42. Piron, Sophie (2013), *Grammaire française – Mise à niveau* (vol. 1): Supérieur et formation continue, Louvain-la-Neuve: De boeck duculot.
43. Popović, Nataša (2016), *Izražavanje kauzalnosti u francuskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija, Novi Sad: Filozofski fakultet.
44. Pranjković, Ivo (1984), *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*, Znanstvena biblioteka hrvatskog filološkog društva 13, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
45. Pranjković, Ivo (1993), *Hrvatska skladnja, Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
46. Resić, Elmira (2020), "Nerestriktivna relativna rečenica kao parentetik", *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 46 No. 1, 317–338.
47. Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat i René Rioul (1999), *Grammaire méthodique du français*, Paris: P.U.F.
48. Samardžija-Grek, Tatjana (2012), "Particip prezenta u *Ispovestima Žan-Žaka Rusoa*", *Primenjena lingvistika* 13, 153–165, Beograd – Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije.
49. Samardžija, Tatjana (2021), "C'est quoi, le *en* du gérondif?", *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga XLVI-2, 129–156, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
50. Sandfeld, Kr. (1936), *Syntaxe du français contemporain II, Les propositions subordonnées*, Paris: Librairie E. Droz.
51. Seder, Ružica (2012), "Neki od modaliteta za izražavanje koncesivnosti u francuskom i srpskom jeziku", *Jezički i kulture u vremenu i prostoru I* (Tematski zbornik), 145–155, Novi Sad: Filozofski fakultet.
52. Seder, Ružica (2024), *Koncesivnost u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
53. Silić, Josip i Ivo Pranjković (2007), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

54. Simić, Radoje i Jelena Jovanović (2002), *Srpska sintaksa I.-II*, Beograd: Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika.
55. Soutet, Olivier (1993), *La syntaxe du français*, 2ème édition corrigée, Paris: P.U.F.
56. Tekešinović, Lejla (2016), "Proporcionalni uzrok u francuskom jeziku", *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 5* (Tematski zbornik), 557–567, Novi Sad: Filozofski fakultet.
57. Tekešinović, Lejla (2017), *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku*, Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
58. Tekešinović, Lejla (2021), "Uzročne rečenice bez ličnog glagolskog oblika u francuskom jeziku", *DHS – društvene i humanističke studije 2* (15), 147–162, Tuzla: Filozofski fakultet.
59. Tekešinović, Lejla i Ružica Seder (2023), "O adverbijalnim značenjima relativnih klauza u francuskom jeziku i njihovoj transpoziciji u srpski, hrvatski i bosanski jezik", *Jezikoslovlje*, vol. 24. No. 2., 155–176, Osijek: Filozofski fakultet.
60. Tesnière, Lucien (1953), *Esquisse d'une syntaxe structurale*, Paris: C. Klincksieck.
61. Tesnière, Lucien (1966), *Éléments de syntaxe structurale*, deuxième édition revue et corrigée, Paris: C. Klincksieck.
62. Točanac-Milivojev, Dušanka (1989), *Propositions, phrase et texte – Syntaxe de Phrase Française*, Novi Sad: ISJK.
63. Varga, Dražen (2005), *Syntaxe du français*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press.
64. Von Wartburg, Walther i Paul Zumthor (1958), *Précis de syntaxe du français contemporain*, Berne: Éd. A. Francke S. A.
65. Wagner, René-Louis i Jacqueline Pinchon (1962), *Grammaire du français classique et moderne*, Paris: Hachette.
66. Weinrich, Harald (1989), *Grammaire textuelle du français*, Paris: Didier-Hatier.
67. Wilmet, Marc (1998), *Grammaire critique du français*, Paris / Bruxelles: Duculot, Hachette.

RJEČNICI

68. Crystal, David (1985), *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* (preveli Ivan Klajn i Boris Hlebec), Beograd: Nolit.
69. Guilbert, Louis, René Lagane i Georges Niobey (1973), *Grand Larousse de la langue française en six volumes*, Tome troisième, Paris: Librairie Larousse.
70. Guilbert, Louis, René Lagane i Georges Niobey (1977), *Grand Larousse de la langue française en sept volumes*, Tome sixième, Paris: Librairie Larousse.

IZVORI I SKRAĆENICE

- LM Djebar, Assia (1991), *Loin de Médine, Filles d'Ismaël*, Éditions Albin Michel S. A.
- DOM Djebar, Assia (2003), *Daleko od Medine, Ismailove kćeri*, prijevod: Nermina Štraus, Sarajevo: Sejtarija.
- MB Flaubert, Gustave (1983), *Madame Bovary, Moeurs de province*, Librairie Générale Française.
- GB Flaubert, Gustave, *Gospođa Bovary* (elektronsko izdanje), prijevod: Divina Marion, Bulaja naklada.
- MBS Flober, Gistav (1990), *Madam Bovari*, prijevod: Nika Milićević, Sarajevo: Svjetlost.
- GBZ Flaubert, Gustave (1962), *Gospođa Bovary*, prijevod: Josip Matijaš, Zagreb: Zora.
- GBB Flober, Gustav (1963), *Gospođa Bovari, Palanačke naravi*, prijevod: M. S. Nedić, Beograd: Izdavačko preduzeće "Rad".
- GL Guilbert, Louis, René Lagane i Georges Niobey (1973), *Grand Larousse de la langue française en six volumes*, Tome troisième, Paris: Librairie Larousse.
- GL Guilbert, Louis, René Lagane i Georges Niobey (1977), *Grand Larousse de la langue française en sept volumes*, Tome sixième, Paris: Librairie Larousse.
- LT Lejla Tekešinović

BILJEŠKA O AUTORICI

Lejla Tekešinović rođena je 27. 1. 1973. godine u Sarajevu. Osnovnu i srednju školu završila je u Visokom. Studirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na Odsjeku za romanistiku (studijska grupa Francuski jezik i književnost) i diplomirala 1999. godine. Na istom fakultetu završila je postdiplomski studij, nakon čega je 2007. godine odbranila magistarski rad (na temu *Francuski prijedlozi à, de, en i dans i njihovi ekvivalenti u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku*), a potom 2012. godine i doktorsku disertaciju (na temu *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku književnih tekstova*).

Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, na Odsjeku za romanistiku, zaposlena je od 2001. godine, najprije kao asistent, zatim viši asistent, docent te vanredni profesor za oblast savremeni francuski jezik. Posebno se zanima za kontrastivna istraživanja u domenu sintakse i semantike te je iz tog područja objavila više naučnih radova, kao i dvije knjige *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku* (2017) i *Strukture sa vezničkim izrazom comme si / kao da* (2022).

